

Zicht

Tijdschrift voor gereformeerd zicht op politiek en maatschappij

Thema

Vrij & vormend onderwijs

6 "Het onderwijsstelsel
behoeft en verdient de
verdediging van de SGP,
mede gelet op haar eigen
voortbestaan. Ook na 2018."

Dr. John Exalto

39 "Door stapeling van
regels raakt financiële
gelijkstelling van het
bijzonder onderwijs
steeds meer bekneld."

Marien Rozendaal RA

Vrij & vormend onderwijs

1	Het excellente ambt van onderwijzer <i>drs. Jan Schippers</i>	BLIKOPENER
2	Leren en leven horen bij elkaar <i>dr. W. Verboom</i>	BIJBELSTUDIE
6	'De school is een middel om het kind te laten floreren' <i>drs. Jan Schippers en mr. Corry-Anne van der Tang interviewen dr. John Exalto</i>	INTERVIEW
17	De spiegel van 'China' en Pompton Plains <i>Rens Vogelaar</i>	FOCUS
19	'Scholen moeten zich blijven richten op de basis' <i>Aris van Dijk MSc interviewt basisschooldirecteur Andries Bor</i>	INTERVIEW
26	'Bemoeizucht overheid tast onderwijsvrijheid in de kern aan' <i>dr. Roelof Bisschop</i>	KIJK VANUIT DE KAMER
28	Betrokkenheid van ouders: goed voor kind en school <i>Gerdien Lassche en Gijsbert Vonk</i>	THEMA
33	'Ontsnappen aan de stortvloed van onzin' <i>dr. Ewald Mackay</i>	POLITIEK KLASSIEK
39	'Onderwijs raakt in de knel door complexe regelgeving' <i>drs. Jan Schippers interviewt Marien Rozendaal RA</i>	INTERVIEW
48	Scholen, grijp uw kans! <i>drs. Dick van Meeuwen</i>	THEMA
55	'Vaardigheden vormen een leerling niet tot een persoonlijkheid' <i>drs. Jan Schippers interviewt GVO-docent Corrieke Vermeer</i>	INTERVIEW
62	Burgerschap en de maatschappelijke opdracht van de school <i>Dr. Richard Toes</i>	THEMA
68	Bid en werk voor onderwijsvrijheid wereldwijd <i>drs. Jan Schippers interviewt Luca Volontè</i>	WORLDVIEW
73	Staat de vrijheid van onderwijs onder druk? <i>Rick Moeliker</i>	SGP-JONGEREN
79	Wat schepping, wetenschap en onderwijs met elkaar te maken hebben <i>Aris van Dijk MSc</i>	THEMA
85	SGP-raadsleden en openbaar onderwijs <i>mr. Arnold Weggeman</i>	BRANDPUNT
86	Zeeland investeert in onderwijs en arbeidsmarkt <i>Harry van der Maas</i>	LOKAAL VIZIER 1
93	Zicht op passend onderwijs <i>Gert van Leeuwen MES</i>	LOKAAL VIZIER 2
99	Kanttekeningen bij (staats)commissies <i>Geerd Struik MA</i>	BEZINNING
106	SGP blijft worstelen met theocratie <i>dr. Klaas van der Zwaag</i>	BEZINNING
113	Gevraagd: politieke visie op digitalisering onderwijs	BOEKENSCHAP
115	Vrijheid tot uniformiteit? <i>mr. Corry-Anne van der Tang-Everse</i>	PERSPECTIEF

Het excellente ambt van onderwijzer

'Wie het schoolmeesterambt begeert, begeert een treffelijk ambt, want in zijn hand ligt voor een niet gering deel het eeuwig wel en wee van de kinderziel.' Dat schreef Jeremias Gotthelf, pseudoniem van Albert Bitzius (1797-1854), een man die zich enorm heeft ingezet voor onderwijs aan alle kinderen, in het bijzonder voor kinderen uit armere gezinnen.

Bij deze uitspraak valt op dat hij het ambacht van docent, juf of meester een ambt noemt. Dr. Willem Aalders (1909-2005) valt hem daarin bij. Hij ziet de school als de doorgangspoort van het ouderlijk huis naar de wijde wereld. Daarom kan christelijk onderwijs niet toe met een laagje bijbels vernis. Er is meer voor nodig dan het pabo-diploma. Zelfs meer dan het persoonlijk geloof. Het veronderstelt namelijk niet minder dan een strijdend en belijdend in de wereld staan, aldus Aalders (in: *De tijdgeest weerstaan*, p. 121). Dit betekent dat een christelijke leraar de wereld buiten school en kerk grondig moet kennen, door de moderne chaos heen gekropen is, om met vrijmoedigheid vanuit het Evangelie de jeugd te vormen en hen toe te rusten voor het leven.

De leerling moet zich gekend weten. Want hij leert ook veel buiten de school: via het internet, op straat, door de reclame enzovoorts. Een goede docent weet die leerervaringen op te pakken en in het onderwijs in te bedden. Tegelijk haalt hij de leerling uit z'n eigen *bubble* om kennis te maken met de wereld daarbuiten. Aanmoedigen van nieuwsgierigheid, waarden van talent en verworteling in de eeuwenoude waarden van de Bijbel. Kortom: een excellente roeping.

Deze editie van *Zicht* maakt (onder meer) duidelijk dat het onderwijs danig in de knel komt als het ambt van onderwijzer het spreekwoordelijke kind van de rekening is. En nu maar hopen dat zowel het nieuwe kabinet als de stakende docenten hiervoor een open oog en oor zullen hebben of krijgen. Excellent onderwijs vraagt om meer dan geld en regels.

Jan Schippers,
eindredacteur

Blijft u echter bij wat u geleerd hebt en waarvan u verzekerd bent, omdat u weet van wie u het geleerd hebt.
[II Timotheüs 3 vers 14]

Dr. W. Verboom, emeritus predikant in de Protestantse Kerk in Nederland

Leren en leven horen bij elkaar

In Handelingen 2 lezen we van de eerste christenen dat zij volhardden in de leer van de apostelen. De eerste gemeente was dus een lerende gemeente. Niet omdat dit een soort interesse van deze christenen was, maar omdat ze zonder leren binnen de kortste tijd geen gelovigen meer zouden zijn. Leren en leven horen bij elkaar. Niet leren is als stilstaand water. Het gaat stinken en is niet te drinken. Leren is als stromend water, het is fris en geeft nieuw leven. Wie denkt niet te hoeven leren is dwaas. Wie denkt veel te moeten leren is wijs.

Dat geldt ook voor ons vandaag. We kunnen alleen maar ware gelovigen zijn, als we leren, aanleren en afteren. Het leven met God is niemand aangeboren. Daarom moeten we dat allemaal leren. Anders zal het nooit gebeuren. De Leermeester daarvan is niemand minder dan de Heilige Geest. Men zegt wel eens: geloven kun je niet leren. Dat klopt niet. Geloven moet je juist wel leren. Anders komt er geen geloof. Want geloven is niemand aangeboren. Uiteraard niet als een vermogen dat je zelf bezit, maar als een werk van de Heilige Geest. Hij leert je te leven met God.

Timotheüs werd geboren in Lystre, een plaats waar in het huidige Turkije nog maar een heuvel van over is. Hij groeide op in een gemengd gezin. Zijn vader was een Griek (d.w.z. een heiden) en zijn moeder Eunice was een Joodse vrouw, evenals zijn grootmoeder Lois. Als kind had hij wonder boven wonder niet het heidense onderwijs van zijn vader ontvangen, maar het onderwijs in de Schriften, het Oude Testament van zijn moeder en oma. Zo leefde hij daar te midden van het heidendom, totdat de apostel Paulus op zijn eerste zendingsreis in Lystre kwam. Toen gebeurde het wonder dat hij Christus leerde kennen en in Hem leerde geloven. Timotheüs werd gedoopt, en spoedig daarna een medewerker van Paulus.

Later wordt hij voorganger in de gemeente te Efeze. Dat was geen gemakkelijke post. Hij had heel wat te stellen met allerlei vormen van dwaalleer en ook waren er geloofsvervolgingen. Paulus schrijft twee bekende brieven aan Timotheüs die zijn bedoeld als een bemoediging voor een jonge dienaar van het Woord. Ook vinden we een appèl in die brieven: Blijf bij de gezonde leer van Jezus Christus! Laat je niet van de wijs brengen. In ons bijbelgedeelte zegt Paulus tegen zijn geestelijke zoon dat hij de gemeente op een goede manier moet leiden. Maar wat dat? Het is leiding geven vanuit de Schriften. Dus het Oude Testament en de vervulling daarvan in Jezus Christus. Van Hem getuigen de Wet van Mozes, de Profeten en de Psalmen (Luk. 24:44). Die Schriften had Timotheüs zelf geleerd. Als kind door zijn moeder en grootmoeder. En later door Paulus, van wie hij catechisatie had gekregen. Het tweede bouwde voort op het eerste. Zo heeft Timotheüs 'Christus geleerd' (Ef. 4:20); hij heeft leren leven met Christus als zijn Zaligmaker. Dat was niet alleen een leren met zijn verstand, maar ook met zijn hart. Hij was een leer-

Leren is als stromend water, het is fris en geeft nieuw leven. Wie denkt niet te hoeven leren is dwaas. Wie denkt veel te moeten leren is wijs.

ling, maar hij mocht nu ook de leraar van zijn gemeente worden.

Paulus gaat daar in II Tim 3:14-17 dieper op in. Hij tekent de leerweg die Timotheüs met zijn gemeente moet gaan. Een leerweg die bestaat uit vier onderdelen. Het eerste onderdeel is het *onderwijzen*, dus het bijbrengen van kennis, we mogen denken aan het onderricht in de Schriften. Het tweede onderdeel is het *weerleggen*, dat is het aanwijzen en afwijzen van de dwalingen waarvan het wemelde in Efeze. Het derde onderdeel is het *verbeteren*. We mogen dan denken aan het leren leven naar Gods geboden. Het vierde onderdeel is het *opvoeden in rechtvaardigheid*. Daarbij mogen we denken aan de blijvende, zelfs levenslange oefening in het rechte leven met God. En dat alles met het grote doel dat gelovigen toegerust worden om de Heere te dienen. Op volmaakte wijze zelfs staat er. Dat betekent: op volgroeiende, gerijpte wijze.

Timotheüs, het kind dat leerde, wordt leraar. Als je een ander gaat leren, dan begin je zelf pas echt te leren. Het centrum van al het onderricht is de Schrift met Christus als het kloppende hart ervan. Zo gaat hij als een herder en leraar de weg met zijn gemeente, onderwijzend, weerlegend, verbeterend en opvoedend, op weg naar het grote doel: met God leven en Hem dienen. Dit geloofsleren is ook voor ons vandaag van groot belang. De Reformatie, waarin wij onze

roots hebben, ging helemaal in het spoor van Timotheüs. Sommigen denken dat het in geloof en bekering vooral om ons gevoel gaat. De beleving staat dan centraal. Men zegt dat het om het hart gaat, maar men bedoelt dan het gevoel, de beleving. Het gevolg is dat de kennis van het verstand minder belangrijk wordt gevonden. Verstandelijke kennis en geestelijke kennis worden van elkaar gescheiden en komen tegen over elkaar te staan. Dit is een verkeerde ontwikkeling. Geloofskennis is zeker een zaak van het hart, maar dan als de plaats waar òn verstand òn gevoel beide samen komen. En dat is het geval met de geloofskennis van Timotheüs. Tussen verstandelijke kennis en gevoelskennis dient evenwicht te zijn.

Het gaat hierbij om de kennis van Christus, de relationele kennis, die vooral kennis van de Schriften is. De Schrift is de grote leerinhoud als het Woord van God, het getuigenis van zijn daden. Leren, geloofsleren is dan ook verbonden met de nauwe omgang met de Schriften om de stem van Christus te horen. Het is zo belangrijk dat we eerbied kennen voor de Schrift. Het is het Woord van de goede Herder. En precies daarom raken we nooit uitgeleerd. Want de geloofsinhoud is voor het geloof geen stilstaand water, maar stromend water uit de levende Bron, de Schrift. Zo blijf je leren wie je in je zelf bent, wie Christus voor jou is, wie je mag zijn en worden door zijn Geest.

Maar, als kennis dan zo belangrijk is in geloof en kerk, hoe moeten we dan denken over het gebrek

Timotheüs, het kind dat leerde, wordt leraar. Als je een ander gaat leren, dan begin je zelf pas echt te leren.

en zelfs gemis aan kennis? Dat is niet minder dan een geestelijke ramp. Van alle crises die we vandaag aan de dag meemaken is dit de grootste crisis dat er een ontstellend gebrek is aan kennis van de Schriften die van Christus getuigen. Hoe komt dat? Hier speelt onverschilligheid een grote rol, ook in het voorbeeld van ouderen naar jongeren. Daarnaast en hiermee verbonden is de grote nadruk op ervaringen een van de redenen dat de kennis, zeker de verstandelijke kennis teloor gaat. Wat ik vind en waar ik een goed gevoel over heb, geeft bij velen de toon aan. Niet wat de Heere zegt in Zijn Woord. Ook de moderne manier van leren speelt hierbij een rol. Wil men ergens informatie over hebben, dan zoekt men die op internet of ergens anders op. Werkt het zo ook als het gaat om kennis van de Schrift en van Christus? Nee, zo werkt het helemaal niet. Want dan moet je het wel relevant vinden om de Schriften te kennen en om met Christus te leven. En we zagen al dat juist dat niemand aangeboren is. Men vergist zich als men inzet bij de behoefte van de mens voor God en niet bij het belang van God bij de mens. Als het geloofsleren bij de mens moet beginnen, begint het gewoon nooit.

Het leren van de Schriften, het leren van Christus is zozeer geloofsleren dat het bij kinderen van meet af aan dient te beginnen. Dat wil zeggen: leren in de relatie met Christus. Zoals Efeze 6:1 spreekt over het gezin dat leeft 'in de Heere.' Moeten ouders zich beperken tot het bijbrengen van verstandelijke kennis van de Bijbel aan hun kinderen die hoogstens leidt tot een historisch geloof? Als een voorbereiding voor het echte leren door de Heilige Geest, Die tot geestelijke kennis leidt? Nee, dan scheiden we wat God samengevoegd heeft. Namelijk het verstandelijke leren en het bevindelijke leren, zoals dat plaatsvindt in het hart. Dan wordt wat kinderen leren alleen maar iets uiterlijks en devalueren we het

belang ervan. De Geest is eruit. Het wordt iets vrijblijvends. Een aanstaande moeder legde eens de hand op haar buik en zei biddend: kindje, jij bent nu al niet van jezelf, maar van Christus. Kun je dat zomaar zeggen? Nee, niet zomaar, maar op de knieën, pleitend op de beloften van de Heilige Geest dat Hij bij ons wonen wil en ons tot lidmaten van Christus wil heiligen.

Geloofsleren is verder een door en door *bevindelijk* leren. Dat blijft het hele leven lang. Je bent nooit van de catechisatie af. Het neemt me mee terug naar het gezin waarin ik groot geworden ben. Met elf kinderen was het een groot gezin. Het was echt een bevindelijk nest. Mijn ouders straalden dat uit. Mijn moeder was altijd vroeg op. Ik ook nog al eens. Zo was het ook die morgen. Ik liep 's morgens om een uur of zes in de hal van ons huis en hoorde iemand praten in de keuken. Ik liep naar de deur die op een kier open stond en daar zag ik mijn moeder. Ze lag op haar knieën voor een stoel en bad hardop en besprak de dingen van de nieuwe dag met de Heere. Dat heeft me diep getroffen. Het was een heel existentieel moment. Nu zeg ik: dat was een moment waarop ik bevindelijk leerde wat bidden is. Zo in de vroege morgen de verborgen omgang met de Heere te beoefenen, dat is bidden. Dat blijft je bij, zoals het ook Timotheüs bijgebleven was. Zulk bevindelijk leren is per definitie levenslang leren. Het is een voortdurende oefening in de grondkernen van de Schrift en de betekenis van het geloofsleven vandaag.

Timotheüs was eerst leerling en werd daarna leraar. Maar als leraar bleef hij zelf toch ook leerling, levenslang. Hij had zelf het geloofsgoed, het pand ontvangen en mocht het doorgeven aan anderen. Zo staat hij in die lange stroom van ontvangen en doorgeven die wij geloofstraditie noemen. Het doorgeven van de ene generatie op de andere,

Doorgeven hoort bij blijvend leren. In deze traditie te staan is een groot voorrecht, maar het bevat ook een belangrijke roeping. Wat geven wij door?

door woord en voorbeeld. Doorgeven hoort bij blijvend leren. In deze traditie te staan is een groot voorrecht, maar het bevat ook een belangrijke roeping. Wat geven wij door? Wat stralen wij uit? Wat hebben kinderen en anderen van ons geleerd? Ja, ook die anderen. Blijvend leren houdt ook in getuige van Christus te zijn, niet alleen binnen, maar ook buiten de kerk. Paulus roept er Timotheüs toe op en ook wij moeten leren dat we die roeping hebben. Christus leren kennen gaat samen met gunnende liefde, het verlangen dat anderen Hem ook leren kennen. Van de burens tot de moslims en misschien zijn dat de burens wel.

Leren, geloofsleren, blijvend leren, we beschikken er zelf niet over. De Heere moet het ons geven. Maar het zou een halve waarheid zijn als we het losmaakten van: de Heere wil het ook geven. Zo was het met Jesaja, die zei: 'De Heere HEERE heeft Mij een tong der geleerden (dat is: van een leerling) gegeven, opdat ik weet met de moede een woord ter rechter tijd te spreken. Hij wekt mij elke morgen. Hij wekt Mij het oor, dat ik hoor, gelijk die geleerd worden.' (Jes. 50:4)

In Seoul in Zuid-Korea woonde ik eens een kring bij van de oudste gemeenteleden, boven de 90 jaar. Ze leerden aan de hand van de Westminster catechismus. Ontroerend om zulke oude mensen te zien leren. Ze dronken het in. Ik vroeg: zijn jullie nou nog niet uitgeleerd? Een van hen zei: 'Man, uitgeleerd? Wij beginnen pas!'

Honderd jaar geleden werd grondwettelijk geregeld dat bijzondere scholen gelijk recht op financiering hebben als openbare scholen. Artikel 23 staat symbool voor de onderwijsvrijheid. Maar hoe vrij is dat onderwijs? Hoe heeft de relatie tussen school en staat zich door de tijd heen ontwikkeld? Welke rol speelde de SGP in de beleidsvorming? Deze vragen leggen we voor aan John Exalto, auteur van het boek *Van wie is het kind?* We gaan met hem in gesprek over twee eeuwen ontwikkelingen in het onderwijs.

Door drs. Jan Schippers en mr. Corry-Anne van der Tang, redactieleden

'De school is een middel om het kind te laten floreren'

Vraaggesprek met dr. John Exalto, universitair docent historische pedagogiek aan de Vrije Universiteit Amsterdam

De titel en hoofdvraag van uw boek is: Van wie is het kind? Is het van de staat, van de kerk, van de ouders of van de onderwijzers? Kunt u deze vraag beantwoorden vanuit het perspectief van de 20e en van de 21e eeuw?

'Bij mijn onderzoek naar de geschiedenis van het ontstaan van de onderwijsvrijheid en de ontwikkeling ervan, stuitte ik bij herhaling op de

vraag: *van wie is de school?* Veel discussies gaan daarover. En natuurlijk is het een belangrijke vraag. Maar als je met een kritisch oog naar de hele schoolstrijd kijkt dan valt mij sterk op dat het in die discussies bijna altijd gaat over het *instituut* school. Het kind, waar het uiteindelijk allemaal om hoort te gaan, is te veel uit beeld geraakt.'

In de politieke discussie hoor je vaak dat de school niet aan de ouders behoort maar aan de staat. Dan bekruipt ons het gevoel dat ook het kind steeds meer onder de hoede van de staat wordt gebracht.

'Inderdaad, achter de vraag van wie de school is, doemt meteen de vraag op: *van wie is het kind?* Ik wil die vragen bij elkaar houden. Ook in de context van de schoolstrijd komen beide vragen naar voren. Het klassieke protestants-christelijke antwoord is dat het kind aan de ouders toebehoort. En uiteindelijk is het kind van God. Maar in elk geval niet van de staat. In de schoolstrijd wordt de staat juist als een tegenstrever van de ouders of van God gezien. Een heel andere stem in deze discussie komt van A.F. de Savornin Lohman, die schreef in zijn handboek staatsrecht: 'Het kind behoort aan niemand; niemand heeft er recht op; maar het behoort, evenals alle andere mensen, te worden beschermd. Beschermd in de eerste plaats door hen, die het in het leven hebben geroepen.'

Misschien is een betere vraag: wat voor vorming krijgt het kind en wie gaat daarover?

'Na verloop van tijd wordt in de schoolstrijd het dispuut gefocust op de tegenstelling: behoort het kind nu aan de ouders en in het verlengde daarvan aan de school, of behoort het aan de staat, zodat er een tegenwicht is tegenover de macht van ouders over het kind. In dit debat lijkt het mij van groot belang om niet uit het oog te verliezen dat de school een instrument is, een middel om het kind te laten ontwikkelen en floreren. Dit aspect komt in alle politieke discussies gedurende de afgelopen 200 jaar te weinig naar voren.'

De schoolstrijd is toch ook het gevolg van het streven van Koning Willem I en zijn ministers om van Nederland een hechte eenheidsstaat te maken? De kerk werd omgedoopt tot Nederlandse Hervormde Kerk en kreeg in 1816 een reglementenbundel opgelegd. Maar al eerder moest de natievorming ook via het onderwijs gestalte krijgen.

'De eerste nationale onderwijswet uit 1806 neigt heel sterk naar algemeen staatsonderwijs. Wettelijk is er wel ruimte voor bijzondere scholen, maar in de praktijk blokkeert de verlichte

Over John Exalto

Dr. John Exalto (1977) studeerde geschiedenis aan de Vrije Universiteit Amsterdam en is momenteel als universitair docent historische pedagogiek werkzaam aan de Faculteit der Gedrags- en Bewegingswetenschappen. In zijn onderzoek houdt hij zich bezig met vraagstukken op het snijvlak van opvoeding, onderwijs en levensbeschouwing. Hij is mede-initiatiefnemer van het *Dutch Biblebelt Network*, een interdisciplinaire onderzoeksgroep die zich richt op de geschiedenis en actualiteit van de SGP-achterban. Hij publiceerde eerder over de geschiedenis van De Driestar en het reformatorisch onderwijs, waaronder de bundel *De multiculturele refoschool* (2017). Als er tijd over is, publiceert hij over zijn 'eerste liefde': de geschiedenis van het Nederlandse protestantisme. Zo redigeerde hij met Fred van Lieburg de bundel *Borders in opmars. Hervormd-gereformeerden 1890-1960* (2015).

protestantse elite die. Men wantrouwde ouders die in hun ogen niet de juiste opleiding, kennis en levensvisie hadden. De elite zag het onderwijs als een effectief instrument voor de volksbeschaving. Deze visie werkt heel lang door, tot in het liberalisme van vandaag. Jullie collega Patrick van Schie van de Teldersstichting vindt de leerplicht belangrijk omdat niet alleen de ouders, maar de staat ook wat over het kind te zeggen moet hebben. De achterliggende idee is dat kinderen vrijheid moeten hebben om zelf een levensovertuiging te kiezen.'

U beschrijft dat elke stroming haar eigen verhaal had over de schoolstrijd. De orthodox-protestanten zagen de grondwettelijke vastgelegde financiële gelijkberechting als 'het kroonjuweel van de christelijke politiek'. Kunt u dat uitleggen?

'Achteraf heeft elke stroming haar eigen verhaal gecreëerd. Toen de schoolstrijd aan de gang was, bleef het heel lang onduidelijk waar die precies op zou uitlopen. Iedere stroming wilde tot ver in de negentiende eeuw de gehele publieke ruimte voor zichzelf opeisen. Daarom bestreden protestanten èn katholieken èn liberalen elkaar. Pas in de loop van de negentiende eeuw tekenden zich de contouren af, omdat toen duidelijk werd dat de stromingen tot elkaar veroordeeld waren en dat ze met elkaar moesten samenleven. Groen van Prinsterer heeft heel lang vastgehouden aan de idee van een gereformeerde staatsschool. Onder leiding van Abraham Kuyper gingen de antirevolutionairen vanaf ongeveer 1880 pleiten voor een vrije christelijke school met zo min mogelijk staatsinvloed.'

Ds. G.H. Kersten heeft in de schoolstrijd zelf geen rol gespeeld. Hoe duid je zijn positie?

'Kersten komt tot ontplooiing na en ook dankzij de pacificatie van 1917. Die heeft hem de wind

'Het kind behoort aan niemand; niemand heeft er recht op; maar het behoort ... te worden beschermd.'

in de zeilen gegeven. Door de invoering van de evenredige vertegenwoordiging en de uitbreiding van het kiesrecht kon de SGP in de Tweede Kamer komen. En dankzij de subsidie voor de scholen werden er meer orthodox-protestantse scholen opgericht. De ontplooiing en emancipatie van de achterban van de SGP is dus vooral te danken aan deze drie overheidsmaatregelen.'

Welk ideaal stond Kersten voor met betrekking tot het onderwijs?

'Kersten greep vooral terug op de 17e eeuw, toen de Nederlandse natie volgens hem een door en door gereformeerd karakter had. De volksschool voor iedereen was toen de gereformeerde staatsschool met de Bijbel. Dat zag Kersten in navolging van de 'vroegere' Groen van Prinsterer ook als zijn politieke ideaal. Maar in de praktijk benutte hij de gerealiseerde onderwijsvrijheid. De subsidieregels kende hij goed en wist die ook voor de scholen uitgaande van de Gereformeerde Gemeenten aan te wenden. In de Tweede Kamer pleitte hij evenals Kuyper voor minder toezicht door de onderwijsinspectie en voor een verdeling van het geld voor de bijzondere scholen via lumpsumachtige constructies. Hij had dus een politiek ideaal, maar keek nadrukkelijk ook naar wat er praktisch realiseerbaar was. Hoewel hij er af en toe met gestrekte been inging, was een constructieve opstelling hem niet vreemd.'

'Een voorbeeld hiervan betreft de casus over de toekenning van vergoeding van de vervoerskosten aan ouders die hun kinderen naar de Gere-

Het is eenzijdig om te stellen dat ds. Kersten en ds. Zandt de onderwijsvrijheid veroordeeld hebben. Dan vergeet men de uitspraken van SGP'ers in de Tweede Kamer en verdisconteert men onvoldoende hoe Kersten in de praktijk handelde.

formeerde Gemeenteschool in Den Haag stuurden. Aanvankelijk werd die vergoeding geweigerd. Het geschil heeft geleid tot een Koninklijk Besluit in 1933 waarbij de richting van Kersten als zelfstandige richting naast die van Kuiper werd erkend. Kersten heeft dus de grenzen van de wet opgezocht en de ruimte die er was ten volle benut.'

Werd binnen de SGP het compromis van 1917 al snel geaccepteerd of verwierpen SGP'ers de onderwijsvrijheid?

'Daar werd eigenlijk niet over nagedacht, althans ik vind geen schriftelijke weerslag van enige discussie daarover terug. Ik denk dat dit komt doordat de ontwikkeling heel geleidelijk verliep. Ook waren velen in de SGP-achterban niet precies op de hoogte. Na 1917 was het niet zo dat ineens veel nieuwe scholen in Kerstens achterban werden opgericht. De subsidiemogelijkheden waren ook voor 1917 al stapsgewijs uitgebreid. Er waren toen drie Gereformeerde Gemeentescholen, in Lisse, Opheusden en Borsele. Pas met de Onderwijswet van 1920 werd de financiële gelijkstelling gerealiseerd. Toen in 1921 de Vereniging Gereformeerd Schoolonderwijs (VGS) in het leven werd geroepen, slopen zich maar enkele scholen daarbij aan. In

1927 stond de teller op 17 scholen, dus zo snel ging dat niet.'

'Het is eenzijdig om te stellen dat ds. Kersten en ds. Zandt de onderwijsvrijheid veroordeeld hebben, zoals de Landelijke Stichting onlangs in een brochure heeft gedaan. Dan vergeet men de uitspraken van SGP'ers in de Tweede Kamer en verdisconteert men onvoldoende hoe Kersten in de praktijk handelde. Hij benutte wel degelijk de wettelijke ruimte om zijn scholen in de samenleving een plek te geven. Je zou zelfs kunnen zeggen dat hij door zijn pleidooien voor de Raad van State in 1933, die geleid hebben tot een Koninklijk Besluit, bijgedragen heeft aan de pluriformiteit van het onderwijsstelsel. Zijn eigen richting werd toen immers aan de bestaande stromingen toegevoegd.'

De manier waarop het richtingbegrip zich ontwikkelde is ook boeiend.

'En ingewikkeld! In het nieuwe grondwetsartikel van 1917 werd de vrijheid van richting geïntroduceerd. Wat onder richting verstaan moest worden, werd echter niet omschreven. Daar is vervolgens een discussie over gevoerd die tot op heden voortduurt. De ene onderwijsjurist (Ben Vermeulen bijvoorbeeld) zegt dat levensbeschouwing bepalend is bij de invulling van het richtingbegrip. De andere jurist (Dick Mentink bijvoorbeeld) stelt dat daar ook pedagogische stromingen mee zijn bedoeld.'

'In de loop van de jaren 1920 werd richting een impliciet bekostigingscriterium. Dat had met bezuinigingen te maken. Als ouders uit de SGP-achterban een bijzondere school wilden oprichten of om reiskostenvergoeding vroegen, dan werd gezegd: 'Nee, dichterbij staat al een Kuiperschool, die heeft ook de Drie Formulieren van Enigheid in de grondslag staan. Uw kinderen kunnen daar naar toe.' Kersten ging hierover procederen tot aan de Raad van State. Zoals gezegd, werd bij het KB in 1933 erkend dat de

richting van Kersten toch een andere was dan die van Kuyper, ook al baseerden zij zich allebei op dezelfde gereformeerde grondslag. Daarmee heeft Kersten een belangrijke bijdrage aan de jurisprudentie van het richtingbegrip geleverd. Over invloed van de SGP gesproken! Het KB werd overigens niet aan de SGP, maar aan de Gereformeerde Gemeenten gekoppeld, hoewel de afzonderlijke organisatie in een politieke partij ook gewicht in de schaal heeft gelegd. Daardoor ging Kersten sterker exclusief kerkelijk denken. De school moest in zijn ogen een kerkelijke basis hebben, zodat het richtingbegrip niet vervaagde en de scholen het recht op subsidie zouden verliezen.'

'De reformatorische zuil als interkerkelijk netwerk is vooral na de Tweede Wereldoorlog tot ontwikkeling gekomen. In de jaren 1950 is besloten om de VGS niet langer exclusief te koppelen aan de Gereformeerde Gemeenten. Kweekschool De Driestar is ook op interkerkelijke basis gekomen. Voor de Tweede Wereldoorlog was het de 'Gergem-sleutel', na de oorlog kwam de 'SGP-sleutel' daarvoor in de plaats. Bij de aanvraag voor stichting van een reformatorische school vormde het SGP-stemmental de indicator voor leerlingenprognoses.'

Het compromis van 1917 bracht ook algemeen kiesrecht. Daar was niet iedereen voorstander van. Hebben de antirevolutionairen toen een veer moeten laten?

'Bij de pacificatie is niet simpelweg het een tegen het ander uitgeruild. De socialisten wilden vooral uitbreiding van het kiesrecht, de liberalen wilden dat ook. En orthodox-protestanten focussten op de gelijkberechtiging van bijzonder onderwijs. Dat is waar. Maar Kuyper bleef heel lang dwarsliggen voor de pacificatie. Principieel wilde hij een vrije christelijke school die niet aan de leiband van de staat hoefde te lopen.'

'De man aan wie wij de pacificatie vooral te danken hebben, is P.W.A. Cort van der Linden. Een verstandige liberaal die tijdens het sluiten van pacificatie minister-president was. Pechtold zou eens bij hem in de leer moeten gaan. Cort van der Linden wilde de financiële gelijkberechtiging graag realiseren; hij was een voorstander van een kleine overheid, en vond alle groepen in de samenleving zich zelfstandig moesten kunnen organiseren. Dat was en is een minderheidspositie in het gangbare liberale denken. Verder heeft de CH'er De Savornin Lohman een belangrijk aandeel in de totstandkoming van het compromis gehad. Wat bij hem opvalt, is dat hij meer juridisch dan politiek argumenteerde. 1917 is dus vooral het resultaat van verstandig staatsmanschap en minder van partijpolitieke belangen.'

Wilden de ouders die bijzondere scholen of waren het vooral de leidinggevendenden in de Gereformeerde Gemeenten die erop aandrongen?

'Bij het verlangen naar een eigen school in SGP-kring speelden vooral dogmatische en theologische bezwaren tegen de leer van Kuyper, met name op het punt van de veronderstelde wedergeboorte. Ook als de Hervormde school ter plaatse gedomineerd werd door bijvoorbeeld de ethische richting, vond men dat een eigen school gewenst was. Verder speelde de band tussen kerk en school een rol van betekenis. Op bepaalde plaatsen heeft Kersten de stichting van een

Bij de aanvraag voor stichting van een reformatorische school vormde het SGP-stemmental de indicator voor verwachte leerlingtallen.

eigen school sterk bevorderd, misschien wel erdoor gedrukt. Maar uiteindelijk gingen de ouders daarin wel met hem mee. Een dominee kan immers geen school in de benen houden.'

'Je zou wel kunnen zeggen dat Kersten voor zijn troepen uitliep. Na de oorlog zie je dat de Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Gemeenten qua geestelijk klimaat echt verder uiteen gaan lopen. Dat geldt ook voor de midden-orthodoxie in de Hervormde Kerk. Dat leidde tot verdere groei van de reformatorische scholen.'

Hebben reformatorische scholen – met name in het voortgezet onderwijs - onbedoeld eraan bijgedragen dat protestants-christelijke scholen qua identiteit verbleken en vervagen?

'Ik denk dat dit proces bij de protestants-christelijke scholen al aan de gang was voordat in de jaren '70 de reformatorische scholengemeen-

schappen van de grond kwamen. Het zou een apart onderzoek waard zijn om deze ontwikkeling preciezer in kaart te brengen. Uit wat ik erover ben tegengekomen, krijg ik de indruk dat op allerlei protestants-christelijke gymnasia met het moderne leven werd meegegaan. Er werden dansavonden georganiseerd en zo. Daar voelden reformatorische leerlingen en ouders zich niet langer bij thuis.'

In De Valk-Wekerom (gemeente Ede) wordt al jaren een poging gedaan om een reformatorische basisschool op te richten met een gesloten toelatingsbeleid, terwijl er reformatorische scholen zijn met een open toelatingsbeleid. Strookt dit streven met de visie van Kersten?

'Nee, het staat zelfs haaks staat op de opvattingen van Kersten. Als het om de identiteit van de school ging, legde hij de klemtoon niet bij de

Van wie is het kind? Twee eeuwen onderwijsvrijheid in Nederland

Op zaterdag 9 september jl. werd in het Nationaal Onderwijsmuseum in Dordrecht dit boek gepresenteerd. John Exalto geeft daarin verslag van zijn onderzoek naar de totstandkoming van de onderwijsspacificatie in 1917 die nog vrijwel ongewijzigd staat verwoord in artikel 23 van de Grondwet. Exalto beschrijft niet alleen de periode voor 1917, maar ook hoe het daarna verder is gegaan met het onderwijs in ons land. Daarbij besteedt hij veel aandacht aan 'de vrijheid van richting', op basis waarvan alle levensbeschouwingen op staatskosten een eigen school kunnen stichten. Vandaag de dag behoort meer dan de helft van alle scholen in Nederland tot het bijzonder onderwijs: protestants, katholiek, antroposofisch, islamitisch. Tegelijk klinkt de vraag of het stelsel met openbare en bijzondere scholen nog wel van deze tijd is. Biedt het voldoende vrijheid aan nieuwe richtingen? En hoe vrij is de bijzondere school eigenlijk als de overheid in hoge mate de regels bepaalt?

Het boek telt 256 pagina's en is uitgegeven door uitgeverij Balans in Amsterdam.

leerlingen, maar bij de leerkrachten en het onderwijs. De huidige situatie in De Valk, Wekerom en Harskamp past heel goed bij het oude SGP-ideaal van de openbare school met de Bijbel, dat overigens in lijn is met wat Groen van Prinsterer voorstond. Waarom zou je het voortbestaan van de huidige dorpsscholen in de waagschaal stellen?'

Wat kun je zeggen over Kerstens visie op het openbaar onderwijs?

'Hij wilde dat alle kinderen naar een openbare school op gereformeerde grondslag zouden gaan, zoals dat volgens hem ten tijde van de Gouden Eeuw het geval was. Dat is dan wel weer zo'n irreëel standpunt van Kersten, want hoe zou hij dit in Brabant of Noord-Holland willen realiseren? Hij droeg zijn visie overigens met verve uit: 'Terug naar de openbare school met de Bijbel!' Tegelijk maakte hij dit niet concreet in de vorm van een motie of amendement.'

Dat verlangen naar vroeger tijden, naar de Gouden Eeuw toen het land ook geestelijk gezien floreerde, stempelt dat de SGP?

'Je treft het nog steeds aan, ook in de huidige visie van de SGP op het onderwijs. Op de website van de partij kun je onder meer lezen dat de Bijbel op elke openbare en bijzondere school zou moeten liggen en dat daar les uit gegeven gaat worden. Dus het ideaal leeft nog steeds. Tegelijk opereert de SGP-achterban in en profiteert zij van het huidige systeem, waarin zij via het KB uit 1933 haar eigen plek heeft gekregen. Dat maakt het lastig om telkens luid te roepen dat iedere school een school met de Bijbel moet zijn. Want al die andere scholen hebben ook elk hun eigen visie en levensbeschouwing. Wil je die soms hun rechten ontzeggen? Die consequentie trekt de SGP niet. Dat is ambivalent. Vandaar mijn stelling dat als de SGP consequent zou zijn,

Als de SGP consequent zou zijn, geeft ze ook ruimte aan islamitisch onderwijs. De reformatorische gezindte heeft immers zelf haar eigen positie binnen het huidige onderwijsstelsel uitgebouwd. Waarom zouden anderen dat dan niet mogen?

ze ook ruimte geeft aan islamitisch onderwijs. De reformatorische gezindte heeft immers zelf haar eigen positie binnen het huidige onderwijsstelsel uitgebouwd. Waarom zouden anderen dat dan niet mogen? Dit betekent natuurlijk niet dat je het eens bent met de leer van de islam of dat je de integratieproblematiek niet zou willen aanpakken. Door religieuze pluriformiteit te institutionaliseren, kan het bovendien gecontroleerd worden op het staatsrechtelijk karakter.'

Dus de SGP zaagt de tak door waar ze zelf op zit?

'Dat is scherp uitgedrukt. Er zijn veel argumenten aan te voeren waarom het huidige stelsel sterk de voorkeur heeft, ook voor de SGP en haar achterban. Onderwijsjurist Ben Vermeulen betoogt dat het ruimte geeft aan het reformatorisch onderwijs. Historicus Piet de Rooy laat zien dat allerlei modische onderwijsvernieuwingen door Artikel 23 werden gedempt. Dan zou ik zeggen: tel je zegeningen en wees consequent door andersdenkenden binnen dit stelsel ruimte te geven.'

'Ik wil nog wel een stapje verder gaan: misschien zou de SGP zelfs voor richtingvrij plannen moeten zijn. Er zijn allerlei groepen in de samenleving die niet zozeer vanuit een levensbeschouwing maar vanuit een pedagogische visie een onderwijsinstelling zouden willen oprichten.'

Ziet u dit als een uitruilmogelijkheid voor de acceptatieplicht die de reformatorische scholen bedreigt?

'Ja. Als richtingvrij plannen mogelijk wordt gemaakt komt er veel meer verantwoordelijkheid bij een groep ouders te liggen die zo'n school op basis van een bepaalde pedagogische visie wil. De ouders die zoiets niet willen, kunnen hun kinderen niet laten inschrijven op die school. Het is dan mogelijk om te gaan werken met een soort onderwijscontract tussen de school en de ouders. Dit idee spoort goed met de uitspraak van Kamerlid Roelof Bisschop dat de school van de ouders is.' Met een glimlach: 'Eigenlijk is dat een Kuyperiaanse slogan en dat zal hij als historicus heus wel weten.'

Als richtingvrij plannen mogelijk wordt gemaakt, verwacht u dat de SP dan ophoudt met het pleiten voor de invoering van een acceptatieplicht?

'Een acceptatieplicht is dan veel minder relevant. De Onderwijsraad heeft het idee van richtingvrij plannen bedacht als poging om het huidige stelsel meer bij deze tijd te laten aansluiten. Nu zijn er bijvoorbeeld ouders die je nominaal katholiek zou kunnen noemen, die het een goede zaak vinden dat hun kinderen iets van levensbeschouwing mee krijgen en ze daarom naar die leuke katholieke school om de hoek sturen. In plaats van het richtingbegrip komt het schoolprofiel. Als de ouders dat profiel niet bevalt, kan de school zeggen dat zij dan geen plek aan hun kind kan aanbieden.'

Maar zolang een school wordt gefinancierd met publiek geld denken wij dat die roep om de acceptatieplicht blijft bestaan.

'Nee, dat zie ik niet zo. De versterkte betrokkenheid van ouders maakt het verschil, omdat juist hierdoor die aandring in de richting van staatscholen wordt gepareerd. Het lijkt me zeer on-

wenselijk om in de situatie van voor 1917 of zelfs die van voor 1848 terug te vallen. Als je de geschiedenis van tweehonderd jaar onderwijs in Nederland overziet, denk ik dat richtingvrij plannen een instrument kan zijn om het stelsel vitaal te houden.'

Is er na 200 jaar Nederlands onderwijsbeleid meer vrijheid voor de bijzondere scholen dan ooit of zijn we in de situatie beland dat scholen aan de leiband van de staat lopen?

'Als je de ontwikkeling overziet, moet je concluderen dat Kuyper gelijk heeft gekregen toen hij de pacificatie van 1917 niet als een overwinning, maar als een nederlaag voor de vrije christelijke school zag. In de loop van de tijd is de bijzondere school steeds meer aan de leiband van de staat gaan lopen – de reformatorische school niet uitgezonderd, zoals Richard Toes in zijn proefschrift aantoont. Ik wijs ook op de publicatie van Ido de Haan over de ontwikkeling van de grondwet in de 19e eeuw. Hij constateert dat er juist in het geval van de school sprake is van een verborgen etatisme: de staat oefent via onderwijs-subsidies macht en invloed uit op de verschillende volksdelen.'

Op welke manier komt dat vandaag de dag tot uitdrukking?

'In het slaafs volgen van de onderwijsinspectie door de scholen. Daar gaat de SGP ferm tegen in. Maar ik noem ook de kerndoelen. De overheid heeft van huis uit de neiging om in de schoolklas inhoudelijke sturing te geven, bijvoorbeeld op thema's als seksuele diversiteit, burgerschapsvorming of het nieuwe leren. Soms klinkt er wel stevig protest vanuit de scholen, maar na enige tijd verstomt dat omdat ze nu eenmaal aan die leiband lopen. Door de gelijke financiering liggen scholen aan het overheidsinfuus en dat heeft linksom of rechts-

om invloed. Het is een goede zaak dat de SGP daar alert op is.'

Zouden scholen meer moeten doen met keurmerken, zoals 'excellente school' of zouden ze daar wat zelfbewuster afstand van moeten nemen?

'De praktijk ken ik onvoldoende om hier een uitgesproken mening over te hebben. Ik signaleer wel dat het orthodox christelijk onderwijs steeds meer bestaat bij de gratie van de uitzondering. Regionalisering van het onderwijs is een bedreiging voor een landelijk opererende school, zoals het Hoornbeek College. Die past niet in het plaatje van de Regionale Opleidings Centra voor MBO. In dat licht snap ik heel goed de reactie om 'excellente school' te worden. Het fungeert als een soort reddingsboei. Ik denk dat een heroriën-

tatie op Kuyper en Cort van der Linden gewenst is. In die lijn passen voorstellen over lumpsum-financiering, onderwijsvouchers, en dergelijke maatregelen die eraan bijdragen dat de bijzondere school zoveel mogelijk vrijheid krijgt.'

Welk belangrijk inzicht heeft dit onderzoek voor u opgeleverd?

'De pacificatie is een belangrijk politiek moment geweest dat de inrichting van de Nederlandse samenleving tot op heden bepaalt. De levensbeschouwelijke diversiteit die de Nederlandse samenleving kenmerkt, werd in 1917 voor het eerst ten volle erkend. De SGP is er in dubbel opzicht schatplichtig aan: subsidie voor scholen en verlaging van de kiesdrempel. Ook daarom behoeft deze ordening de verdediging van de partij, mede gelet op haar eigen voortbestaan.'

door mr. J.P.H. Donner

Geen aardse macht?

Over de krachtmeting tussen democratie en rechtsstaat

D.V. donderdagavond 16 november 2017
Locatie: Kasteel Woerden

Meld u nu aan op wi.sgp.nl/guidolezing
Let op: het aantal plaatsen is beperkt!

Westreenen

elektra | beveiliging | zonnepanelen | domotica

Nieuwbouw of verbouw
Storing of onderhoud
Groot of klein
Specialistisch of standaard

Tolsestraat 12
4043KB, Opheusden
0488-440116
info@westreenen.nl

Op veel
gebieden thuis

Domotica

Zonnepanelen

Beveiliging

Elektra

ONTDEK UW GROEIPOTENTIE

ZULLEN WE GROEIEN?

Voor ondernemers,
managers en medewerkers

TOP 7 Klantvragen Bunt Groep

- 1 "Wij willen efficiënter werken en meer winst maken."
- 2 "Hoe dragen we ons bedrijf over aan de volgende generatie?"
- 3 "Ik wil een betere manager worden."
- 4 "Ik loop vast met mezelf."
- 5 "Het loopt niet lekker in ons team."
- 6 "Wij zijn veel te druk."
- 7 "Veranderingen in wetgeving en financiering dwingen ons anders te gaan werken."

Welkom bij Bunt Groep.

Galileilaan 23d, 6716 BP Ede
0318 - 83 02 26
info@buntgroep.nl
www.buntgroep.nl

groeï van mens en organisatie

De spiegel van 'China' en Pompton Plains

De directeur kun je Feng noemen, of Ping. Als het zijn echte naam maar niet is. Ook de leraren krijgen een schuilnaam. De plaats wordt niet genoemd, het gebouw niet beschreven, illustraties gewikt en gewogen... Schrijven over christelijke lerarenopvoedingen in China vraagt grote voorzichtigheid. De oprichters stralen echter geen bezorgdheid of pessimisme uit. Gedreven vertellen ze over hun werk, hun ideaal. De indrukken van een onderwijsreis naar China vullen verscheidene krantenpagina's, als opwarmertje voor een scholenactie: het bijzonder onderwijs in Nederland, zich bewust van het voorrecht al een eeuw gelijkberechtigd te zijn, gaat zich voluit inzetten om geld in te zamelen voor scholen in een land waar minder vrijheid heerst en bekostiging totaal ontbreekt. Natuurlijk.

En nu de werkelijkheid. De reis was uitgedacht door een werkgroep die een eeuw 'onderwijsvrijheid' wilde herdenken. Met een actie, boeken, digitaal lesmateriaal en wat al niet meer. Mooie plannen, maar het is wel het grondvlak dat ermee aan de slag moet. Scholen die geld voor China gingen inzamelen, waren er nauwelijks. De –massaal uitgenodigde– leerkrachten pasten tijdens de presentatie van leesboek en lesstof ruimschoots in één klaslokaal. De herdenking in de Goudse Sint Janskerk werd ook schaars bezocht. Dat zou nog minder geweest zijn als er geen zingende scholieren waren geweest die hun achterban meebrachten. Al met al kan de betrokkenheid op het onderwerp en de dankbaarheid voor een eeuw gelijkberechtiging moeilijk uit de animo voor de activiteiten worden afgeleid.

Het *Reformatorisch Dagblad* kwam met een herdenkingsbijlage. En nee, de schooldirecteur uit het Amerikaanse Pompton Plains wilde daarin de term 'offers brengen' niet gebruiken, ook al moeten kerk en ouders de school zelf betalen en hebben de leraren een karig salaris. 'Het is gewoon een deel van ons leven. Als je een huis of een auto financiert, noem je dat ook geen offer.' En natuúrlijk zijn hoge kosten en lange reistijden geen verhindering om de kinderen naar een reformatorische school te sturen.

Het buitenland als spiegel. En nu moeten we er nog in willen kijken.

Rens Vogelaar,
onderwijsredacteur bij het Reformatorisch Dagblad

Het basisonderwijs heeft te maken met allerlei uitdagingen. Hoe geef je vorm aan identiteit en burgerschap? Hoe zorg je voor kwaliteit? Hoe ga je om met administratieve lasten? In dit interview komt de heer A. Bor aan het woord. Hij is directeur van de reformatorische basisschool 'Eben Haëzer' in Waardenburg.

Door Aris van Dijk MSc, redactielid

'Scholen moeten zich blijven richten op de basis'

Interview met dhr. A. Bor, directeur van de basisschool Eben-Haëzer in Waardenburg

U bent directeur van een reformatorische school. Is de vrijheid van onderwijs en gelijke financiering van bijzonder onderwijs volgens u een zegen, of kan die ook een valkuil zijn?

'De gelijke bekostiging wordt door mij, als ik heel eerlijk ben, vooral ervaren als een gegeven. Dat vrijheid van onderwijs en gelijke bekostiging verwonderlijk is, beleef ik in mijn werk in de school meestal niet echt meer. En toch, scholen zijn vooral opgericht omdat er nood in het hart

ervaren werd over de Bijbelse opvoeding op school. In onze tijd is er vooral de realiteit van de gesecculariseerde, zogenaamd 'neutrale' samenleving die in werkelijkheid nogal eens een anti-christelijke samenleving blijkt te zijn. We kunnen daarom de gelijke bekostiging als een zegen zien. Het betekent dat de Heere ons ruimte geeft in deze maatschappij. We mogen er dankbaar voor zijn dat, ondanks onze fouten, onze leerlingen veilig bij de Bijbel mogen opgroeien.'

Wanneer er gesproken wordt over 'toetswoede' dan is er waarschijnlijk sprake van een onjuist beeld van het nut van toetsen. Met toetsen meet je vorderingen van leerlingen. Het is jammer als toetsresultaten van de leerlingen een maat zijn in de beoordeling van de leerkrachten.

De kwaliteit van het onderwijs probeert de overheid te meten door toetsen. Daarmee stuurt de overheid op output en niet op input. Hoe beoordeelt u dat instrument? Wordt er zoveel betekenis aan gehecht dat we kunnen spreken van 'toetswoede'?

'Het is logisch dat de overheid via de onderwijsinspectie de kwaliteit controleert en handhaaft. De overheid hanteert nu een werkwijze waarbij de overheid de kwaliteit als maakbaar probeert te garanderen. Die werkwijze is eenzijdig. De schoolkwaliteit wordt jaarlijks bepaald met de verplichte eindtoets voor groep 8. Dit is de meting van de schoolvorderingen in groep 8 in de maand april. Daarnaast komt de onderwijsin-

spectie eens in de vier jaar op school waarbij de kwaliteit van het onderwijswerk wordt beoordeeld. Vóór het ontstaan van de verplichte eindtoets voor groep 8 basisonderwijs maakten we op school in groep 8 gebruik van de SEO, het schooleindonderzoek. Hierbij werd een vergelijking gemaakt tussen IQ en schoolvorderingen. Deze toets vergeleek de capaciteiten van de leerling met het geleerde. Dit gaf mijns inziens een eerlijker beeld van de schoolresultaten ten opzichte van de schoolpopulatie.'

'Wanneer er gesproken wordt over 'toetswoede' dan is er waarschijnlijk sprake van een onjuist beeld van het nut van toetsen. Met toetsen meet je vorderingen van leerlingen. Vervolgens kun je aansluiten bij de groep en de leerling, en de volgende stap in het onderwijzen zetten. Het is jammer als toetsresultaten van de leerlingen een maat zijn in de beoordeling van de leerkrachten. Uiteraard speelt het mee, maar onafhankelijk daarvan kan de schoolleiding goed beoordelen hoe het is met klassenmanagement, orde en onderwijzen van strategieën.'

De overheid stelt verder kerndoelen op waaraan het onderwijs moet voldoen. In Nederland gaan deze vooral over rekenen en taal. Zouden de kerndoelen breder moeten zijn? Of gaat dat al snel wringen met de identiteit van de school?

Over Andries Bor

Andries Bor werd geboren in 1961 te Ouderkerk aan de IJssel. Hij is gehuwd met Metje Bor-Groeneveld en samen hebben zij 14 kinderen. Andries Bor bezocht als leerling de *School met de Bijbel* te Ederveen (1967-1968), vervolgens de *Eben-Haëzerschool* te Rhenen (1968-1972). Hij behaalde zijn PABO-diploma aan de *Driestar* te Gouda. In 2001 werd meester Bor als zij-instromer schooldirecteur bij de *Eben-Haëzerschool* te Waardenburg. De school telt 214 leerlingen verdeeld over 9 groepen.

'We kennen een gedetailleerd programma aan kerndoelen, tot aan burgerschapskunde, seksuele diversiteit, mediaopvoeding toe. Dit zou zich wat ons betreft mogen beperken tot lezen, taal, rekenen en Engels. In de kwaliteitsbeoordeling richt de inspectie zich vooral daarop. Dit zijn de basisvaardigheden die voor de leerlingen het belangrijkste zijn in werk of vervolgonderwijs. De andere kerndoelen worden al heel snel politiek of levensbeschouwelijk ingekleurd.'

'Nu de politiek kerndoelen toevoegt om bepaalde emancipatieproblemen of samenlevingskwesties op te lossen, worden de kerndoelen minder serieus genomen en dat is jammer. Scholen moeten zich blijven richten op de basis. Via subsidies specialiseren scholen zich als gezonde school, veilige school, duurzame school etc. Zelf zie ik liever het predicaat Christelijke school, waarin de Bijbel de maat is, met daarop gebaseerde normen voor gezond, veilig en duurzaam samenleven.'

Naast basisvaardigheden speelt vorming in burgerschap ook een rol in het onderwijs. Hoe geeft u invulling daaraan?

'Bij burgerschap denk ik aan goed samenleven. Op school staan we daar regelmatig bij stil. Naar mijn mening komen in Bijbelvertellingen voldoende aspecten naar voren: Ruth, de Moabitische, Abraham die vertrekt uit Ur, Israël in Egypte. Het omgaan met de vreemdeling, wereldling of vluchteling past hier in thuis. Burgerschap is voorleven en samenleven, ofwel samen doen. Vooral in het gewone, het vanzelfsprekende. Zoals de norm dat iedere leerling in de groep erbij hoort en dus ook ieder mens in de maatschappij.'

Wat is uw mening over de administratieve lasten in het onderwijs? Ervaart u bureaucratie? Wat zou er anders en beter kunnen?

'Registratie is noodzakelijk. Daarnaast is het nuttig om als school kritisch te kijken naar wat je allemaal vastlegt. Enkele jaren geleden hadden we een jaar lang als intern thema: hoe krijg ik de bureaucratie de school uit? Het leidde tot minder snel aanmaken van individuele hulplannen voor leerlingen en ook tot minder vergaderen met het hele team. Het kennen van de noodzaak helpt collega's om wat overblijft aan administratie als nuttig te ervaren. De privacywetgeving gaat ons helpen goed na te denken wat we van een leerling nu echt willen vastleggen en wat eigenlijk niet hoeft en misschien wel risicovol is. We mogen ons afvragen of ieder oudertelefoontje moet worden geregistreerd.'

Hoe kijkt u aan tegen passend of inclusief onderwijs?

'De gelijkenis van de barmhartige Samaritaan (Lukas 10:25-37) geeft ons duidelijke waarden over de zorg voor de zwakkere in de maatschappij. Dus ook in de school. Passend onderwijs mag dichtbij thuis zijn, passend bij de leerling, maar ook passend bij de leerkracht. Met andere woorden: leerling en leerkracht samen maken het passend bij de school. Dan zijn er grenzen aan de mogelijkheden. De oproep voor inclusief onderwijs gaf bij mij in eerste instantie een schrikreactie, als ik denk aan risico's in personeel of materieel dat je overhoudt als de betref-

We kennen een gedetailleerd programma aan kerndoelen, tot aan burgerschapskunde, seksuele diversiteit, mediaopvoeding toe. Dit zou zich wat ons betreft mogen beperken tot lezen, taal, rekenen en Engels.

fende 'inclusieve' leerling de school weer verlaat. Maar als ik er verder over nadenk, voel ik veel voor 'inclusief onderwijs': dichtbij huis, dichtbij ouders, dichtbij de huisarts, misschien ook zonder busjes. Nodig is een set duidelijke vergoedingen en regelgeving. Kan het reformatorisch samenwerkingsverband bijvoorbeeld het speciaal onderwijs helpen omvormen tot een kennis- en detacheringsinstelling? Waarbij een instelling ontstaat die deskundigheid, menskracht en materiaal voor de basisschoolperiode van een 'inclusieve' leerling aanbiedt in de dorpen waar de reformatorische basisscholen staan? Ik droom: voor mijn school weet ik niet welke risico's worden genomen, maar als ik deze kinderen in de kerk zie zitten, gun ik ze het van harte.'

Hoe geeft u vorm aan de identiteit van de school?

'Onze school heeft een gesloten toelatingsbeleid. Ouders dienen lid te zijn van één van de kerken die in de schoolvereniging vertegenwoordigd zijn. In deze kerken geldt onder meer een eenduidige lijn dat er in gezinnen geen televisie aanwezig is. Daarmee laten gezinnen een bepaalde houding zien ten opzichte van alle media. Als ouders lid zijn van een ander kerkverband wordt in een gesprek vastgesteld of we met el-

We vinden het belangrijk dat de kinderen kunnen opgroeien in een éénduidige opvoedingsomgeving. Hiervoor is het onmisbaar dat onze collega's de Bijbelse normen en waarden met hart en ziel, met heel hun innerlijk kunnen uitdragen.

kaar mee willen leven. We vragen dan ook van gezinnen dat er geen tv in huis is. Alle ouders ondertekenen een identiteitsverklaring. We vinden het belangrijk dat de kinderen kunnen opgroeien in een éénduidige opvoedingsomgeving. Hiervoor is het onmisbaar dat onze collega's de Bijbelse normen en waarden met hart en ziel, met heel hun innerlijk kunnen uitdragen.'

'In de schoolgids is de identiteit beschreven. Schoolregels zijn terug te voeren op onze identiteit en waarden. Wekelijks wordt een schoolregel naar de kinderen benoemd. Denk hierbij aan: 'Ben je beleefd?' of 'Is het rustig in onze school?' of 'Stoor jij?', maar ook 'Gaat al jouw rommel in de juiste bak?' Uiteindelijk gaat het natuurlijk niet om voorschrijven, maar om voorleven.'

Wat is uw visie op de invloed van de school ten opzichte van de ouders in de vorming van hun kinderen?

'Ik ben erg blij met de Reformatorische Oudervereniging (ROV). Er is nu een organisatie die het als haar taak ziet ouders te ondersteunen. Ouders zijn de primair verantwoordelijken voor opvoeding. Teveel ontstaat het gevoel dat de school de route uitstippelt in de opvoeding bij nieuwe ontwikkelingen in het gezin of maatschappij. Volgens mij is het belangrijk dat ouders proberen aan te sluiten bij Bijbelse zienswijzen. Dit is wat scholen ook doen. Leerkrachten dragen de normen en waarden over waar ze zelf voor staan. Dit gebeurt ook bij nieuwe ontwikkelingen, zoals de media. Het is belangrijk dat ouders en kerken zich bewust zijn welke normen en waarden benadrukt moeten worden bij nieuwe ontwikkelingen en welke identificatiefunctie kerk, ouders en leerkrachten hierbij innemen. Denk bijvoorbeeld aan popmuziekdeuntjes in ringtones, bewegend beeld of WhatsApp. We zijn heel blij met de verbinding die *Yona Founda-*

tion hierin maakt tussen media-educatie zoals *Driestar Educatief* die voorstaat en oudercollectieven, met de oproep aan ouders om met drie gelijkgestemde ouderparen een weg te zoeken in de *do's* en *don'ts* in smartphoneland. In het *Reformatorisch Dagblad* van 11 juli 2017 verwoordde Steven Middelkoop van Yona het trefend: 'Catecheten, ouders en leerkrachten, ofwel opvoeders, zijn de spiegels waarin de opgroeiende generatie de werkelijkheid leert verstaan.'

Hoe kom je aan goed personeel?

'We werken over het algemeen met PABO-verlators. Het is belangrijk nieuwe collega's goed te begeleiden in de werkwijze van de school. Een leerkracht heeft zeker drie jaar nodig om ervaring op te doen. Ook is het nuttig veel te beschrijven en te werken aan een eenduidige werkwijze door heel de school.'

De vrouwelijking van het onderwijs is zo ver gegaan dat er inmiddels wordt geroepen om meer mannen voor de klas, ook in het primair onderwijs. Wat vindt u daarvan?

'Ik kan goed begrijpen dat een man niet voor het onderwijs kiest. Je komt terecht in een wereld waar vooral vrouwen werken. Bij vrouwen past 'zorgen'. Hierdoor lijkt onderwijs meer op 'zorgen voor' dan op 'onderwijzen'. Daarnaast wordt je baan niet echt met waardering bekeken. Anderen vinden je werk 'soft' en denken dat je veel vrije dagen hebt. Gelukkig sprak ik deze week een agrariër die zijn verbazing uitsprak over het aantal uren dat zijn dochter aan haar werk als leerkracht basisschool moest besteden.'

'Onderwijs is gewoon ontzettend leuk werk, het geeft veel voldoening om met leerlingen bezig te mogen zijn. Jongens vergissen zich als ze nadenken over een baan in het onderwijs en daar dan niet voor kiezen vanwege lage status en

Het is belangrijk dat ouders en kerken zich bewust zijn welke normen en waarden benadrukt moeten worden bij nieuwe ontwikkelingen en welke identificatiefunctie kerk, ouders en leerkrachten hierbij innemen.

hoge werkdruk. Onderwijs is een stuk basisvorming in lezen, taal en rekenen met daarnaast het gesprek met zoveel verschillende leerlingen gedurende je leven over de Bijbel, over de noodzaak van bekering, over de Borg en Zaligmaker voor zondaren, over waarden en normen die we hanteren. In dit gesprek breng je als leerkracht je inzichten onder woorden. Als je die belangrijk vindt, mag je ze op school overdragen aan zoveel leerlingen. Ze nemen ze mee heel hun leven door. Overigens waardeer ik vrouwen juist erg in het onderwijs vanwege hun natuurlijke hang naar zorg, reinheid, structuur en duidelijkheid.'

ICT wordt steeds vaker ingezet als hulpmiddel bij onderwijs, ook op de basisschool. Wat zijn uw ervaringen daarmee? Waar zouden we alert op moeten zijn?

'Een aantal jaar geleden gaven we les in typevaardigheid, tekstverwerking en presentatieprogramma. We doen dit niet meer. Wel adviseren we leerlingen in groep 8 een typediploma te behalen. Ook gebruiken we Word om verslagen te maken bij taalvaardigheid of zaakvakken. Daarnaast gebruiken we *Powerpoint* als hulpmiddel bij spreekbeurten. Inmiddels is de hele samenleving doordrenkt met ICT, van elektrische fiets tot wasmachine of computer. Het omgaan met de programma's leren de leerlingen spelenderwijs van grotere broers of klasgenoot-

RietvelddeJong
accountants en belastingadviseurs

RietvelddeJong
interim consultancy

Burgemeester Uilkenstraat 24
2861 AE Bergambacht
Telefoon: 0182 – 64 54 54
Fax: 0182 – 35 76 55

UW BEDRIJF IS ONZE ZORG!

VAN LAAR REKLAME | GROOT FORMAAT PRINTS

SCHAAL 1:1 OF GROTER?

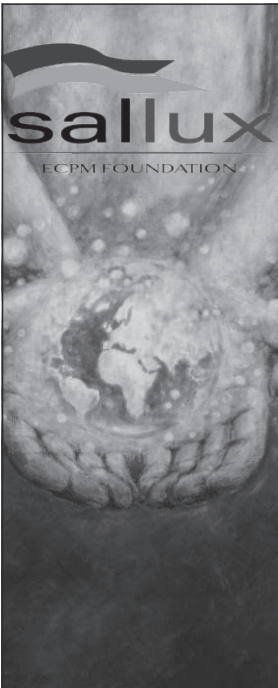

ONTWERP & REALISATIE VAN:

| Autobelettering | Reklameborden | Gevelreklame
| Lichtreklame | Bouwborden | Drukwerk | Reklamezuilen
| Promotiekleding | Relatiegeschenken | Groot formaat prints
| Presentatiesystemen | Vlaggen- en vlaggenmasten |

VAN LAAR
REKLAME

Bellstraat 15 | 3771 AH Barneveld
(T) 0342 - 400 968 | (F) 0342 - 400 469
(E) info@vanlaarreklame.nl | (I) www.vanlaarreklame.nl

Sallux | ECPM Foundation

Sallux is een vereniging die fungeert als het Wetenschappelijk Instituut (WI) van de Europese Christelijke Politieke Beweging (www.ecpm.info). Voorheen stond deze organisatie bekend als de Christelijke Politieke Vereniging voor Europa (CPFE). Sallux ondersteunt de ECPM, vooral op het gebied van politieke inhoud door pan-Europese samenwerking en de introductie van analyses, ideeën en beleidsopties. Sallux betekent "Zout en Licht".

De toepassing van relationeel denken en Bijbelse principes zijn op ieder onderwerp denkbaar. Sallux wil haar licht in het bijzonder laten schijnen over de volgende met elkaar verbonden onderwerpen: *familie, maatschappij, de EU (instituties en de volken), bescherming van het (menselijk) leven, de economie, mondiale problemen, het milieu en de fundamentele vrijheden.*

Dit doet Sallux door het:

- organiseren van **Inspirerende evenementen**
- uitbrengen van **Relevante publicaties en studies**
- ontwikkelen van **Creatieve en reële beleidsopties**
- bieden van een **nieuwe visie op de Europese maatschappij**
- pan-Europees **delen en uitwisselen van ideeën met gelijkgezinden**

Towards a Relational Europe | www.sallux.eu

jes. Werken met de computer is prima. Maar de interactie tussen leerkracht en leerling gaat veel dieper en is dus belangrijker. De verhalen van leerkrachten maken dat leerlingen levenswijshouding opdoen. Een computer is prima voor automatiseringsvaardigheden, zoals tafels oefenen, maar beslist niet onmisbaar.'

'Laten we leerkrachten eerst leren mens te zijn. En ze de ruimte geven een boodschap over te brengen op de wijze dat ze er hun hart, hun *dri-*ve en ziel in kunnen leggen. Techniek, ICT voorop, maakt het leven eenzaam.'

Laat u schoolkinderen ook kennismaken met politiek? Op welke manier?

'Jaarlijks bezoekt groep 8 de Prinsjesdag. Leerlingen leven er meerdere jaren naar toe. Dit wekt belangstelling op in andere groepen. Bij verkiezingen geven leerkrachten er vanuit een persoonlijke motivatie vaak aandacht aan. Een aantal jaren geleden nam ik wel eens een klas mee naar het stemlokaal, waar we de leerlingen lieten stemmen, van stempas inleveren, het invullen met het rode potlood, tot het in de bus stoppen van het stembiljet. Helaas mag je als leerkracht kinderen niet meer voor je laten stemmen. Een stemfie geeft als reactie privacy-wetgeving. Misschien kan de politiek hier iets aan dereguleren.'

Een aantal jaren geleden nam ik wel eens een klas mee naar het stemlokaal, waar we de leerlingen lieten stemmen, van stempas inleveren, het invullen met het rode potlood, tot het in de bus stoppen van het stembiljet. Helaas mag je als leerkracht kinderen niet meer voor je laten stemmen.

Waar zou de SGP zich volgens u vooral druk om moeten maken als het gaat om onderwijs? En wat kan wel een tandje minder?

'Een belangrijk aandachtspunt zijn de bekostigingsmodellen voor de introductie van wetgeving: denk aan doordecentralisatie huisvesting of denk aan inclusief onderwijs. Waarschijnlijk zal de politiek verbaasd staan over de bereidheid om leerlingen op school op te nemen, mits er duidelijkheid is over de tijdelijke beschikbaarheid van én financiële middelen én expertise of hulp tijdens de aanwezigheid van zo'n leerling op school. Een andere zaak waar de SGP zich voor zou kunnen inzetten, is het aangeven van de grenzen van de politiek in het betuttelen van onderwijs, zoals in de kerndoelen. Het meest wezenlijk blijft het bewaken van de ruimte voor geloofsoverdracht met de boodschap van eeuwigheidswaarde. Want voor onze leerlingen blijft één ding nodig: bekering.'

VAN STAVEREN

Begrafenisverzorging

Met aandacht, zorg en respect

Gouda en omstreken

(0172) 23 33 38

Wij verzorgen alleen begrafenissen

Vraag vrijblijvend het boekje "Mijn laatste wens" aan.

info@vanstaverenbegrafenisverzorging.nl

'Bemoeizucht overheid tast onderwijsvrijheid in z'n kern aan'

SGP-Kamerlid Roelof Bisschop aan het woord

De afgelopen jaren heeft u veel aandacht gehad voor de bemoeienis van de overheid met het onderwijs. Inmiddels heeft u ook een initiatiefwetsvoorstel aangenomen gekregen dat ervoor moet zorgen dat de onderwijsinspectie bij haar leest blijft. Is het effect van de wet inmiddels in de praktijk merkbaar?

'De wet is per 1 augustus ingegaan, maar er zijn natuurlijk wel al eerder pilots uitgevoerd. We hebben die met grote belangstelling gevolgd. Ik moet zeggen dat de reacties vanuit het veld vrijwel unaniem heel positief waren. Het is wel spannend of in de komende jaren de ervaringen zo goed blijven.'

Kunt u een concreet voorbeeld noemen van in uw ogen te vergaande overheidsbemoeienis die door het initiatiefvoorstel aangepakt wordt?

'Tot de vrijheid van onderwijs behoort ook dat je als school of als docent zelf beslist op welke manier je les wilt geven. Vind je dat er meer via groepswerk gedaan moet worden, hou je het meer bij een klasikale aanpak, of zoek je naar manieren om via gepersonaliseerd leren de leerlingen individuele leertrajecten te laten volgen? Daarover heeft de onderwijsinspectie geen zeggenschap. Maar toen ik zelf nog directeur was (van het Wartburg College, locatie Revius, red.), viel me al op dat dit soort punten wel onderdeel van de beoordeling waren. Ons initiatiefvoorstel maakt nu weer een helder onderscheid tussen de punten waarop een school echt beoordeeld wordt en de punten waar de school zelf de ruimte heeft om keuzes te maken.'

U bent sinds 1978 al in en met het onderwijs werkzaam. Zijn we in de loop van de jaren wat wezenlijks kwijtgeraakt door de toenemende bemoeienis van de overheid met (de inhoud van) het onderwijs, of valt dat wel mee?

'Toen ik begon, hadden docenten heel veel ruimte om hun lesprogramma's in te richten. Nu zijn er veel meer eisen waaraan voldaan moet worden. Dat is niet in alle opzichten verkeerd, maar

er moet nu vaak zoveel – en dat moet dan ook nog eens allemaal netjes schriftelijk vastgelegd worden – dat ik me heel goed kan voorstellen dat docenten een enorme werkdruk ervaren. Het hindert ook de arbeidsvreugde van docenten.'

U bent heel gemotiveerd in uw verzet tegen te veel overheidsbemoeienis met het onderwijs. Wat is uw diepste drijfveer? Gaat het om meer dan alleen het aanpakken van onnodige regeldruk?

'Overbodige regels afschaffen is zonder meer een belangrijke drijfveer. Als je als docent iets 'moet' en de leerling is daar niet echt mee geholpen, dan is zo'n regel niet alleen overbodig, maar zelfs schadelijk. Ik denk dat je het beste onderwijs krijgt als de professionals voor de klas en in de schoolleiding zoveel mogelijk ruimte krijgen om de onderwijsdoelen op hún manier te realiseren. De bemoeizucht van de overheid tast de vrijheid van onderwijs in z'n kern aan.'

Als u Kamerleden van meer seculiere partijen spreekt, hoe waarderen zij dan persoonlijk de (huidige) vrijheid voor christelijk onderwijs?

'Bijna alle collega-woordvoerders in de commissie Onderwijs erkennen de afgelopen periode dat de vrijheid van onderwijs zoals wij die in ons land kennen, iets heel waardevols is. Maar, zeiden sommigen erbij: 'die moet wel gemoderniseerd worden'. Dat klinkt aardig, maar vaak betekende dat dan dat de vrijheid toch weer wat ingeperkt zou moeten worden. En wat heel raar is: regelmatig wordt nog steeds geroepen dat de vrijheid van onderwijs - lees: christelijke en reformatische scholen - de oorzaak is van de segregatie, van de tweedeling in de samenleving en van andere maatschappelijke ellende. Terwijl al lang en breed aangetoond is dat het (christelijk) onderwijs daar helemaal niet voor verantwoordelijk is. Dus of de liefde van seculiere partijen voor het christelijk onderwijs echt heel groot is?'

Hans Maljaars, redactielid

In dit artikel staan actuele vragen over ouderbetrokkenheid centraal. Veel reformatorische scholen zijn opgericht vanuit kerken, waarbij betrokken ouders, vaak ook ambtsdragers, het initiatief namen. Vandaag is de relatie tussen ouders en school heel anders dan honderd jaar geleden. In dit artikel wordt een aantal aspecten van ouderbetrokkenheid belicht en wordt gekeken hoe ouderbetrokkenheid in onze tijd kan worden vormgegeven.

Door Gerdien Lassche (ROV) en Gijsbert Vonk (VGS)¹

Betrokkenheid van ouders: goed voor kind en school

De vraag van wie de school is, wordt in de praktijk verschillend beantwoord. Ouders geven vaak een ander antwoord dan bestuurders, en juristen geven weer een ander antwoord dan leerkrachten. Ook is het van belang om te weten waarom de vraag gesteld wordt. Heeft dat te maken met betrokkenheid, met financiële verantwoordelijkheid? Of misschien met zeggenschap? Kun je zeggen (of moet je wellicht zelfs zeggen) dat 'van wie de school' is, uiteindelijk bepaald wordt door het antwoord op de vraag 'voor wie de school' is?

VAN WIE IS DE SCHOOL?

Is de school van de ouders, van het bestuur, van de kerk, van de overheid of zelfs van de leerlingen? Juridisch gezien is de vrijheid van onderwijs, zoals die in artikel 23 van de Grondwet is neergelegd, een recht van de aanbieders van het bijzonder onderwijs. Uitgangspunt is dat dit geen 'consumentenrecht', maar een 'producentenrecht' is. Een bekostigde school dient dan ook in stand gehouden te worden door een rechtspersoon (dit is meestal een vereniging of een stichting). Daarmee is deze rechtspersoon

'eigenaar' van de school en staat die in relatie met de overheid. Deze regels zijn als bekostigingsvoorwaarden opgenomen in de Wet op het primair onderwijs en de Wet op het voortgezet onderwijs. Juridisch gezien is de school dus van de rechtspersoon en bijvoorbeeld niet van de ouders, de directeur of de overheid.

UITGANGSPUNT

Maar daarmee is niet alles gezegd. Dit betekent niet dat een schoolbestuur naar believen met de school mag omgaan. Net als bij andere eigendomsrechten (met uw huis kunt u ook niet alles doen wat u misschien wil) blijkt ook dit recht niet absoluut of onbegrensd te zijn. Bovendien houdt geen enkel bestuur een school ten behoeve van zichzelf in stand en zal er altijd de wens zijn de zeggenschap in meer of mindere mate met de andere belanghebbenden rond de school te delen. Het eigendomsrecht wordt dus enerzijds door de wetgever en anderzijds ook door de 'eigenaar' zelf begrensd.

De laatste decennia is de tendens waar te nemen dat met name ouders van leerlingen door de wetgever meer zeggenschap toegekend krijgen. De duidelijkste voorbeelden hiervan zijn de Wet medezeggenschap onderwijs (WMO) en de opvolger daarvan: de Wet medezeggenschap op scholen (WMS). Dit betekent dat een schoolbestuur bij toelating van een leerling automatisch zeggenschap toekent aan zijn ouders. Vanwege een andere visie op medezeggenschap werd in het recente verleden aan ouders gevraagd om het verzoek van het schoolbestuur aan de minister om ontheffing tot het instellen van een medezeggenschapsraad te ondersteunen. Wanneer ten minste tweederde van de ouders dat deed, kreeg het schoolbestuur die ontheffing. Hoe het nu met het advies- en instemmingsrecht van de ouders? Er geldt een wettelijke ba-

Juridisch gezien is de school dus van de rechtspersoon en bijvoorbeeld niet van de ouders, de directeur of de overheid.

sis voor invloed van de ouders op het beleid van het schoolbestuur. Daarmee is hun positie formeel geregeld. Maar in de praktijk zien we de ontwikkeling dat allengs meer waarde wordt gehecht aan zogenaamde horizontale verantwoording. Dit betekent dat een school niet alleen in formele zin verantwoording moet afleggen aan bijvoorbeeld het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de onderwijsinspectie (de zogenaamde verticale verantwoording), maar ook aan de 'belanghebbenden' met als belangrijkste groep de ouders (de zogenaamde horizontale verantwoording).

MORELE EIGENAARS

Het bovenstaande leidt tot de vaststelling dat er naast de *juridische* eigenaar ook een aantal zogenaamde *morele* eigenaars van de scholen onderscheiden kan worden. Dit zijn dus in de eerste plaats de ouders, die zijn moreel niet uit te sluiten als mede-eigenaars van scholen. De vraag van wie de (bijzondere) school is, laat op deze manier een genuanceerd antwoord zien. Formeel is dat het schoolbestuur (dat de rechtspersoon vertegenwoordigt), maar in de praktijk hebben de ouders een moreel eigenaarschap. De vervolgvraag is dan hoe reformatorische scholen deze relatie vormgeven. Hoe doe je dat op een goede manier?

HET BELANG VAN HET KIND

Ouders en de school hebben het belang van het kind op het oog, zo wordt vaak gezegd,

We moeten niet alleen 'afdalen' naar het belang van het kind, maar het kind ook laten 'reiken' naar wat God in Zijn Woord aanreikt.

ook in reformatorische publicaties. De vraag is of dat het hele verhaal is. Alleen het belang van het kind dienen, is dat niet wat smal? Het gaat toch ook om het vertellen en overdragen van Gods grote daden? Het kind mag staan in een lijn van generaties, in de traditie, dus het is niet alleen het belang van het kind, maar ook het staan van het kind in Gods Koninkrijk. We moeten niet alleen 'afdalen' naar het belang van het kind, maar het kind ook laten 'reiken' naar wat God in Zijn Woord aanreikt. Het uiteindelijke oogmerk is immers dat kinderen door geloof en bekering staan in Gods heilsplan. Dat betekent dat de communicatie naar het kind niet moet zijn dat al zijn of haar kleine belangen gediend worden, maar dat het kind bij een groter geheel mag horen, zo groot en wijd dat het uiteindelijk de eeuwigheid omvat. Dat zal impliciet en expliciet een groot verschil maken voor de communicatie.

WELKE VORMEN VAN OUDERBETROKKENHEID KENNEN WE?

We kennen verschillende vormen van ouderbetrokkenheid. Traditioneel was dit via de ledenvergadering van de schoolvereniging, maar tegenwoordig heeft die formele betrokkenheid minder betekenis. En natuurlijk is er het vele vrijwilligerswerk van veelal de moeders in de school. Luizenmoeder, voorleesmoeder, overblijfmoeder, de termen zijn bekend. Ook in gesprekken met ouders wordt steeds meer geïnvesteerd door scholen. Verder is er heel vaak de

vraag om mee te rijden naar uitstapjes die kinderen doen. Daarnaast zie je een toename van opvoedavonden waarvoor ouders worden uitgenodigd en aanwezig zijn. De betrokkenheid van ouders krijgt dus op veel manieren vorm en is vooral praktisch van aard. Er zijn onderzoekers en adviseurs die bepleiten om ouderbetrokkenheid meer te formaliseren en vast te leggen. Voor reformatorische scholen is dit minder van belang, omdat ouders daar al primair de verantwoordelijkheid voor de opvoeding hebben, ook in de visie van de school.

LEERRESULTATEN

Investeren in ouderbetrokkenheid komt de ontwikkeling en leerresultaten van de leerling ten goede, zo laat onderzoek zien. Na de leerlingen zijn ouders de belangrijkste doelgroep van een school. Ze zijn het meest emotioneel betrokken maar in de regel het minst fysiek aanwezig. Alleen al om die reden dient een school te investeren in een goede relatie met de ouders. Deze goede relatie levert winst op voor het personeel, de ouders en uiteindelijk voor de leerlingen. Dit komt dan de leerresultaten weer ten goede.

Het is mooi wanneer er ouders in de school zijn die pleinwacht lopen, handwerklessen verzorgen, kinderen op luizen controleren, enz. Het is nodig dat er ouders in het bestuur, de toezichtcommissie en de medezeggenschapsraad zitten. Uit onderzoek blijkt echter dat deze vormen van ouderbetrokkenheid – ook al zijn ze zeker waardevol – weinig of geen effect hebben op het leren van hun kind. Daarom is de samenwerking rond het leren en de opvoeding het belangrijkste aspect van ouderbetrokkenheid. Hoe geef je die samenwerking goed vorm? Spreek daar met elkaar over als ouders, leerkrachten en schoolbesturen.

BETROKKENHEID VAN THUIS

Zoals gezegd toont onderzoek aan dat ouders een grote invloed hebben op de ontwikkeling en leerprestaties van hun kinderen. Ouders kunnen thuis een veilige omgeving bieden. Zij kunnen hun kinderen stimuleren door betrokken te zijn bij het huiswerk en hen te motiveren om goed hun best te doen op school. De manier waarop dit gebeurt, is bepalend voor het succes. Als ouders druk zetten op hun kinderen om te presteren, leidt dat niet tot goede resultaten. Maar als ouders de leermomenten goed benutten, dan heeft dat een positief effect. Verder laat onderzoek zien dat regelmatig voorlezen heel goed is voor de ontwikkeling van het taalgevoel en de woordenschat, maar dat het helpen bij rekenen weinig resultaat heeft. Dat komt ook omdat ouders vaak een andere strategie volgen dan de leerkracht aangeleerd heeft, wat dan weer zorgt voor verwarring bij de kinderen.

Als het gaat om betrokkenheid op het huiswerk, is er onderscheid tussen directe en indirecte betrokkenheid. Directe betrokkenheid wil zeggen dat ouders helpen bij het maken en nakijken van het huiswerk. Ook de controle of al het huiswerk gemaakt is, hoort hierbij. De ouders geven extra uitleg bij een huiswerkopdracht en zorgen voor materialen die nodig zijn om de opdrachten uit te voeren.

Indirecte betrokkenheid omvat de voorwaarden die in huis gecreëerd zijn om het maken van huiswerk gemakkelijker te maken. Hierbij gaat het om bepaalde rituelen of regels bij het maken van huiswerk. Bijvoorbeeld: na het avondeten gelijk beginnen met het huiswerk. Ook hoort hierbij dat de ouders ervoor zorgen dat er geen afleidende factoren zijn die het maken van huiswerk belemmeren.

COMMUNICATIE

Toch gaat het regelmatig mis in het contact tussen de school en de ouders. Wanneer is er sprake van goede communicatie met ouders? Een paar kenmerken hiervan zijn de volgende:

- Een positieve grondhouding is erg belangrijk. De leerkracht dient de ouders niet te zien als een bedreiging, maar als partners, die een waardevolle bijdrage kunnen leveren.
- De leerkracht probeert zich te verplaatsen in standpunt van de ouders.
- De leerkracht laat merken dat hij oprecht geïnteresseerd is in de ouders.
- Het is belangrijk dat een leerkracht grenzen durft te stellen, want dat biedt duidelijkheid voor de school en de ouders.
- De leerkracht spreekt zijn verwachtingen van de ouders uit en informeert naar hun verwachtingen van de school.

Ouders zijn dus de belangrijkste medewerkers van de school! Daarom is veelvuldig contact met de school belangrijk. Omdat effectieve communicatie tweerichtingsverkeer is, heeft niet alleen de school hierin een verantwoordelijkheid. Hoe kunnen ouders eraan bijdragen? Een aantal vuistregels en handvatten:

Daarom is de samenwerking rond het leren en de opvoeding het belangrijkste aspect van ouderbetrokkenheid. Hoe geef je die samenwerking goed vorm? Spreek daar met elkaar over als ouders, leerkrachten en schoolbesturen.

- Belangstelling voor alles wat uw kind doet en wat op school gebeurt.
- Praat respectvol over leerkrachten
- Bel of mail niet voor iedere kleinigheid naar de school.
- Toon interesse voor het werk van uw kind. Praat er regelmatig over! Waardeer het!
- En zijn er zaken die u niet begrijpt of waar u niet achter denkt te kunnen staan, neem dan contact op met de groepsleerkracht of met de directie.
- Meent u dat er fout gehandeld is, bespreek het dan met de mensen van het onderwijsgevend team!

VEELEISEND

Aan de andere kant moeten ouders niet veeleisend zijn naar de school toe. Ouders vragen soms te veel aandacht voor alle wensen van hun kind en zijn kritisch naar leerkrachten. Dit is geen passende houding bij de uitgangspunten van de christelijke school. Ouders dienen in beginsel positief over de school en leerkrachten te spreken en kinderen op te voeden met ontzag en respect voor de leerkrachten.

Aan de andere kant zijn scholen soms erg sturend naar ouders toe. Ouders moeten thuis veel overhoren en oefenen. Scholen zeggen dat bij herhaling tegen de ouders. Regelmatig worden opvoedtips gegeven over dingen die wel of niet mogen. De school moet zich zeker bij zaken die met de opvoeding te maken hebben, zoals media, muziek en seksuele voorlichting continu af-

vragen of dit soort onderwerpen niet primair bij de ouders zelf liggen. Wanneer je als school dit steeds meer aanbiedt, gaan ouders hier thuis minder over nadenken. Ligt hier niet duidelijk meer verantwoordelijkheid bij de kerk en het jeugdwerk?

PRIVACY

Wetgeving die ouderbetrokkenheid kan belemmeren is de - soms ver doorgevoerde - privacy-wetgeving. Betrokken ouders zijn die ouders die het beste met hun kind en zijn/haar ontwikkeling voor hebben. Dit kan worden belemmerd wanneer de school geen gegevens van onderzoeken die op school zijn uitgevoerd door mogen geven aan andere instanties die hier voor een effectieve uitvoering van hun taken baat bij hebben (denk aan hulpverlening). Hiervoor zou een schriftelijke toestemming van de ouders voldoende moeten zijn.

CONCLUSIE

De conclusie is dat de betrokkenheid van ouders bij de school van groot belang is. Dat geldt zonder meer voor christelijke ouders. Om de school een stevig draagvlak te geven en het bestaansrecht richting overheid te versterken, moeten ouders zich achter de school scharen door hun betrokkenheid bij het onderwijs metterdaad te tonen. Vanuit de belofte van ouders bij de doop van hun kind ligt er immers een grote verantwoordelijkheid voor ouders en scholen om de aan hen toevertrouwde kinderen op te voeden in de vreze des Heeren.

¹ Gerdien Lassche is beleidsmedewerker/secretaris van de Reformatorische Ouder Vereniging (<http://roverening.nl>) en Gijsbert Vonk is als beleidsmedewerker Voortgezet Onderwijs werkzaam bij de Vereniging voor Gereformeerd Schoolonderwijs (<http://www.vgs.nl>).

Dient onderwijs het maatschappelijk belang uitsluitend door kinderen kennis en vaardigheden bij te brengen?
 Nee. Vanuit de klassiek-christelijke visie dient onderwijs primair gericht te zijn op de vorming van leerlingen.
 Maar: hebben we de moed om tegen de pragmatiek van de kenniseconomie, de terreur van de cito-mens en de waan van de veranderingsdrang in te gaan om werkelijk klassiek-christelijke *Bildung* vorm te geven?

Dr. Ewald Mackay, docent cultuurgeschiedenis en filosofie aan de Christelijke Hogeschool *Driestar Educatief*.

'Ontsnappen aan de stortvloed van onzin'

Pleidooi voor klassiek-christelijke vorming

We schrijven zondagavond 22 oktober 1939. In gedachten bevinden we ons in *St. Mary the Virgin's Church* in Oxford. De kerkdienst is net afgelopen. De studenten lopen even naar buiten om een luchtje te scheppen, waarna ze weer terugkeren in de kerk. Ze hebben deze avond hun geliefde leermeester C.S. Lewis (1898 – 1963) gevaagd of hij met hen wil spreken. Ze zitten met een groot probleem. Er dreigt opnieuw een oorlog. De Eerste Wereld-

oorlog heeft zeer diepe wonden geslagen bij de oudere generatie. Er waren weinig mannen meer over want velen waren gestorven in de loopgraven. Nu dreigt opnieuw een oorlog: de Tweede Wereldoorlog. Dat alles werpt bij de studenten de vraag op: Wat heeft studeren eigenlijk nog voor zin, als we straks weer de loopgraven in gaan en mogen gaan dienen als nieuw kanonnenvlees op de slachtevelden in Europa?

Ze hebben niet voor niets hun leraar C.S. Lewis gevraagd om hen antwoord te geven op deze vraag. Hij vocht zelf mee in de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog en heeft haar als enige van zijn kameraden overleefd. Bovendien is hij een diepe denker, een vroom christen én: hij is hun leraar.

Langzaamaan wordt het stil in het kerkje. Lewis gaat achter de lezenaar staan en ordent zijn papieren. Hij kucht en begint te spreken. Hij houdt een lezing onder de titel 'Studeren in oorlogstijd'¹. Hij spreekt hierin over de vraag wat de zin is van studeren terwijl de wereld in brand staat.

Lewis' antwoord omvat mijns inziens een visie op klassiek-christelijke vorming. In de spiegel van Lewis' lezing wil ik daarover in dit opstel iets zeggen met het oog op de huidige tijd². Ik doe dat in de vorm van een klein vierluik waarna ik eindig met een korte bespiegeling met het oog op de huidige tijd³.

1. DE SCHATTEN VAN EGYPTE

In de klassieke Oudheid waren er, wat de visies op onderwijs betreft, grofweg twee extremen⁴. De ene extreem is die van het realisme. Volgens deze visie zit de leerling op school voor het aanleren van kennis over de *realia* ofwel de concrete dingen, die zijn wat ze zijn en die naar zichzelf verwijzen en niet naar een hogere wereld. Met enige nuancering zou je de Griekse wijsgeer Aristoteles een realist kunnen noemen. De verwording van dit realisme tref je aan bij de sofisten die het onderwijs reduceerden tot pure pragmatiek ten bate van de toekomstige carrière van de leerlingen.

De andere extreem is die van het meta-realisme. Dat is de traditie van de innerlijke vorming of *Bildung*. De werkelijkheid is volgens deze visie een

venster op een hogere wereld en de leraar probeert zijn leerlingen in te wijden in deze hogere orde van het goede, het ware en het schone. De Griekse wijsgeer Socrates wijdde zijn leerling Plato in in de wijsheid en beiden kun je meta-realistenoemen.

De Kerk der eeuwen heeft zich moeten verhouden tot dit krachtenveld. Zij sloot zich daarbij vooral aan bij de meta-realistische onderwijsvisie. Zij geloofde dat het geoorloofd en geboden was om, gelijk Mozes 'de schatten van Egypte roofde', alles wat edel en voornaam was in het denken van de oude wereld te kerstenen. Een al te sterk dualisme van materie en geest wees zij daarbij af. De concrete, reële wereld is in zichzelf immers wezenlijk en belangrijk. Zij rust echter niet in zichzelf, maar wijst heen naar haar Schepster. Augustinus heeft in zijn boek *Over de christelijke leer (De doctrina christiana)* en *Over het eerste geloofsonderricht (De rudis catechizandibus)* het heidense denken aldus op grandioze wijze gekerstend. In de Middeleeuwen is deze lijn voortgezet binnen de scholastieke traditie van, bijvoorbeeld, Anselmus van Canterbury en Bonaventura. In de Reformatietijd is deze lijn door Melanchthon, Sleidanus en vele anderen in hervormde zin voortgebouwd.

Lewis gaat achter de lezenaar staan en ordent zijn papieren. Hij kucht en begint te spreken. Hij houdt een lezing onder de titel 'Studeren in oorlogstijd'. Hij spreekt hierin over de vraag wat de zin is van studeren terwijl de wereld in brand staat.

Het gaat in dit meta-realisme niet om een elitaire manier van denken, in de trant van: voor de eenvoudigen is er het realistische onderwijs en voor de slimmeren het gymnasium.

Het gaat in dit meta-realisme niet om een elitaire manier van denken, in de trant van: voor de eenvoudigen is er het realistische onderwijs en voor de slimmeren het gymnasium. Het gaat erom dat er op elk niveau van onderwijs vanuit de concrete wereld vensters op de hemel worden geopend⁵.

Lewis sluit bij deze lijn van het algemene en christelijke meta-realisme aan. Hij noemt haar de Grote Metafysische Traditie. Lewis is wars van elke vorm van plat realisme in het denken over de werkelijkheid en over het onderwijs. Hij heeft zelf voor en na zijn bekering ook veel geleerd van wat hem vanuit deze traditie werd aangereikt:

'Door de grote literatuur te lezen, word ik duizend mensen en blijf toch mezelf. Zoals de nachthemel in een Grieks gedicht zie ik met ontelbare ogen maar ik blijf degene die kijkt. Hier, evenals bij het bidden, beminnen, moreel handelen en kennen, overstijg ik mezelf, en ik ben nooit méér mijzelf dan op deze manier⁶.

Volgens Lewis is het een universeel menselijk verlangen om kennis van de werkelijkheid te verwerven. Zelfs in de loopgraven zijn er vele boeken gelezen en is er onderwijs gegeven. Lewis zelf heeft het in de loopgraven mede gered doordat hij een aantal van zijn geliefde boeken

in zijn rugzak had zitten. In de gruwelijke oorlogsrealiteit is het van levensbelang dat er een wereld van de verbeelding en van de innerlijke kennis is. Velen hebben gevoeld en beseft dat deze barre werkelijkheid toch heen wijst naar gene zijde.

Om dit alles spoort Lewis zijn studenten aan om ook in deze bange tijden door te gaan met lezen en zich open te blijven stellen voor de studie.

Het ontroert mij dat Lewis zijn vrije zondagavond aan zijn studenten geeft en ook dat ze hem zo vertrouwen dat ze met hun probleem bij hem komen. Deze gestalte is in zichzelf reeds deel van de vorming die Lewis nastreeft.

2.HET AANSCHOUWEN VAN GOD

Lewis vervolgt zijn lezing voor de studenten. Vanuit het universele kader gaat hij naar het christelijke perspectief. Christelijke *Bildung* is een vorm van aanschouwing van God:

'Daarom kunnen we kennis als zodanig en schoonheid als zodanig nastreven in het vaste vertrouwen dat we daarmee vorderen in de richting van het aanschouwen van God, danwel indirect anderen in die richting helpen⁷.

In het gebruik van het woord 'aanschouwing' verwijst Lewis naar de mystieke traditie van de Kerk. Daarin gaat het om de *visio beatifica* ofwel de 'zalige aanschouwing van God'. Kennis is hier niet instrumenteel, mechanisch of operationeel maar relationeel: Zij is een vorm van beminnen. Door zich te verwonderen over de bloeiwijze van een plant kan de mens een ervaring van God krijgen. Gods signatuur komt in de schepping tot licht.

Daarnaast sluit Lewis hier nauw aan bij Augustinus' onderscheiding van de Latijnse woorden 'uti' of 'gebruiken' en 'frui' of 'genieten'. Wanneer we

iets 'gebruiken' betekent dit dat het altijd bedoeld is om heen te wijzen naar iets hogers: de lof Gods. Met andere woorden: Wanneer de leraar ons een bloem laat zien, wijst die bloem ons niet op zichzelf maar wijst zij heen naar God als haar Schepper. Alle aardse dingen vallen onder de orde van het 'gebruiken'. Het 'genieten' verwijst alleen naar zichzelf. Wanneer we God 'genieten' wordt er niet naar iets "hogers" verwezen (want dat is er ook niet). God liefhebben is in zichzelf genoeg: God òm God liefhebben.

In dit licht mag onze menselijke kennis nooit in zichzelf genoeg worden: Dan wordt zij autonoom. Dat is helaas wat in heel veel onderwijs en wetenschap gebeurt. Ware christelijke *Bildung* is evenwel altijd heteronoom: zij oriënteert zich aan Gods orde die wij niet hebben bedacht.

3. IN GESPREK GAAN MET DE WERELD

In het christelijk onderwijs moet het tevens gaan om de verdediging van het christelijk geloof en om het gesprek met de seculiere wereld van onderwijs en wetenschap. We moeten niet op een eilandje gaan zitten maar vanuit een sterke innerlijke kracht buitenwaarts treden:

'Goede wijsbegeerte moet er zijn, alleen al omdat slechte wijsbegeerte vraagt om een antwoord. Het nuchtere verstand heeft niet alleen nuchter verstand tegenover zich, maar ook de troebele heidense soorten mystiek die het hele verstand ontkennen'.⁸

Lewis is hier zijn eigen getuige. Er zijn weinig christenen geweest die hieraan meer van hun tijd en denkkraft hebben gegeven dan Lewis. Hij geldt als één van de grote apologeten van de twintigste eeuw. Je kan veel van de vorm en inhoud van zijn apologetiek leren. Zijn apologetiek is niet alleen een inhoudelijke, rationele argu-

mentatie voor het christelijke geloof en wereldbeeld, maar zij is ook een apologetiek van het verlangen, dat verder reikt dan de rede en in het hart zetelt⁹.

De leraar moet zijn leerlingen helpen om op deze manier in de wereld te gaan staan. Hij moet goed kunnen denken en argumenteren en daarom ook weet hebben wat er speelt in het denken van de eigen tijd. Hij moet zijn leerlingen inwijden in het christelijke wereldbeeld.

4. ONTSNAPPEN AAN DE TIJDGEEST

Elke christelijke student of leerling moet kennis van het verleden hebben. Immers, het christelijk geloof is bij uitstek de godsdienst waarin de geschiedenis een grote rol speelt: God trad binnen in de geschiedenis tijdens de Uittocht, onder Israël en op het diepst in de incarnatie van Christus. We moeten daarom de geschiedenis in Zijn licht verstaan en de tijdgeest duiden:

'Wat we misschien het meest van alles nodig hebben is gedegen kennis van het verleden. Niet dat het verleden zoiets moois is, maar de toekomst kunnen we niet bestuderen. We moeten toch iets hebben om naast het heden te leggen. Want daardoor gaan we beseffen dat de

De leraar moet zijn leerlingen helpen om in de wereld te gaan staan. Hij moet goed kunnen denken en argumenteren en daarom ook weet hebben wat er speelt in het denken van de eigen tijd. Hij moet zijn leerlingen inwijden in het christelijke wereldbeeld.

*basisideeën van de ene tijd heel anders zijn dan die van de andere tijd, en dat veel dingen die ongeschoolde mensen voor waar houden slechts voorbijgaande mode zijn. Wie op veel verschillende plaatsen gewoond heeft, zal niet gauw vervallen tot de plaatselijke misvattingen van zijn geboortedorp; een geleerde heeft in veel verschillende tijden geleefd en is daardoor in zekere mate immuun voor de stortvloed van onzin waarmee pers en ether van zijn eigen tijd hem overspoelen*¹⁰.

Dit alles zegt Lewis over de BBC in 1939. Dat was nog een oase van beschaving in vergelijking met de BNN van vandaag!

TENSLOTTE

Met behulp van dit vierluik over Lewis is naar mijn overtuiging het meest wezenlijke gezegd over onderwijs als meta-realistische vorming in christelijke zin. Laten wij vandaag blikken in de spiegel van dit christelijke vormingsideaal. Dat ideaal staat mijns inziens haaks op het realisme dat in onze dagen welig tiert.

Er lijkt weliswaar een tegenbeweging te zijn, waarbinnen weer voor *Bildung* wordt gepleit en

ook #Onderwijs2032 lijkt openingen te bieden, maar naar mijn idee komt het niet veel verder dan wat uren over burgerschaps- en morele vorming op de vrijdagmiddag. Van een werkelijk inhoudelijke, integrale *Bildung* is weinig sprake. Dit laat mijns inziens iets zien van de grote metafysische verlegenheid waarin onze samenleving is terecht gekomen.

Ik meen dat hier een geweldige mogelijkheid en opdracht ligt voor onze politieke broeders in het Haagse en voor de christelijk-reformatorische scholen in het land! Het komt in dezen vooral op de deugd van de geloofsmoed aan. Hebben we de moed om tegen de pragmatiek van de kenniseconomie, de terreur van de cito-mens en de waan van de veranderingsdrang in te gaan om werkelijk klassiek-christelijke *Bildung* vorm te geven?

Dit alles kan nooit zonder een vorm van lijden. Wij hebben niet eens een dreiging van oorlog, zoals Lewis' studenten die wel hadden, dus laten we de moed vatten om te ontsnappen aan de stortvloed van onzin waarmee pers en ether én het Ministerie van Onderwijs van de eigen tijd ons overspoelen!

¹ C.S. Lewis, 'Studeren in oorlogstijd', in: *Transpositie en andere toespraken*, Franeker, 2001 (1939), 65 - 78.

² Zie uitvoeriger over Lewis' visie op onderwijs: Ewald Mackay, *Besloten tuin. C.S. Lewis als leermeester*, Gouda, 2011; Mike Pike, *Mere Education. C.S. Lewis as a Teacher for our Time*, Cambridge, 2013.

³ Dit opstel is een uitgebreide bewerking van een toespraak die ik op 24 augustus 2017 hield ter gelegenheid van het afscheid van ir. Piet Murre als manager van de lerarenopleiding van Hogeschool Driestar-educatief.

⁴ Zie voor een overzicht van de geschiedenis van het denken over onderwijs: Ewald Mackay, *Meesterschap in spiegelbeeld. Beschouwingen over persoonlijke vorming in het cultuuronderwijs*, Gouda, 2007, 100 - 127.

⁵ Zie hiervoor; Ewald Mackay, *Een venster op de hemel. Christelijk leraarschap in de lespraktijk*, Apeldoorn, 2016.

⁶ Dit citaat staat niet in de lezing, maar is van de late Lewis en staat in zijn boek *An Experiment with Criticism*, Cambridge, 1961, 128.

⁷ C.S. Lewis, *a.w.*, 72.

⁸ C.S. Lewis, *a.w.*, 74.

⁹ Zie hiervoor: Ewald Mackay, 'Er zat een venster in de tuinmuur. De apologetiek van C.S. Lewis', in: Tom Hage, Ewald Mackay en Johan van Wijk, *Het venster in de tuinmuur. C.S. Lewis als wetenschapper, apologete en romancier*, Apeldoorn, 2016.

¹⁰ C.S. Lewis, *a.w.*, 74.

Het broeit in de onderwijssector. Protesterende leraren vinden de werkdruk te hoog en het salaris te laag. Het geven van onderwijs heeft hun hart. Maar ze moeten zó veel meer doen dan lesgeven aan hun leerlingen. Klopt dat? Hoog tijd voor een vraaggesprek met iemand die de onderwijssector grondig kent, maar hiervoor geen rol van belangenbehartiger vervult. Als accountant komt M.A. Rozendaal RA al jarenlang bij allerlei onderwijsinstellingen over de vloer.

Door drs. Jan Schippers, directeur Wetenschappelijk Instituut voor de SGP

'Onderwijs raakt in de knel door complexe regelgeving'

Interview met 'onderwijsspecialist' M.A. Rozendaal RA

Marien Rozendaal ziet in de onderwijsinstellingen veel positieve ontwikkelingen. Dat wil hij als eerste kwijt. Daarna komen er ook punten van zorg ter sprake. 'Noem het maar aandachtspunten', zegt hij nuancerend. 'Maar het is belangrijk dat we ons realiseren dat Nederland kan bogen op een kwalitatief goed onderwijsstelsel. Als ik praat met directeuren van onderwijsinstellingen, merk ik dat ze een sterke mate van betrokkenheid tonen bij de leerkrachten en bij de kinderen aan wie het onderwijs wordt gegeven. Dat

is heel positief en er zou nog veel meer positiefs te benoemen zijn. Dat wil ik graag onderstrepen.'

In 2017 staan we uitdrukkelijk stil bij de vrijheid van onderwijs. Staat deze vrijheid onder druk? Waaraan merkt u dat?

'Over deze vraag zou heel veel te zeggen zijn. Ik beperk me nu nadrukkelijk tot mijn vakgebied, dat van de accountancy. In de afgelopen jaren neem ik een forse toename van de regeldruk

Het is belangrijk dat we ons realiseren dat Nederland kan bogen op een kwalitatief goed onderwijsstelsel.

waar. In het algemeen, maar toch zeker in de onderwijssector. Van betrokkenen bij het onderwijs wordt een heel andere invulling van hun rol gevraagd in vergelijking met circa twintig jaar geleden. Wanneer je vroeger lid was van een schoolbestuur, dan hoefde je niet bijzonder veel inhoudelijke kennis van zaken te hebben om toch op een toereikende manier te kunnen functioneren als bestuurslid. Die tijd is echt voorbij. Wil je nu bestuurder of toezichthouder zijn van een school, ook van een kleine, dan moet je echt wel verstand van zaken hebben en de ontwikkelingen in de wet- en regelgeving goed bijhouden. Niet iedereen is daartoe in staat. Dat geldt niet alleen voor bestuursleden, ook voor schooldirecteuren. De hoofdonderwijzer van vroeger bestaat niet meer. Een basisschooldirecteur krijgt nu heel veel op zijn bordje wat niet meer met het primaire onderwijsproces te maken heeft, zoals arbeidsomstandigheden, financieel beleid, huisvesting enzovoorts.'

'Deze ontwikkeling heeft vooral negatieve gevolgen voor scholen in relatief kleine gemeenschappen. Daar is het lastig om gekwalificeerde personen voor het schoolbestuur of voor een raad van toezicht te vinden. De reformatorische richting kent relatief veel kleine scholen, dus die wordt door deze ontwikkeling extra zwaar getroffen.'

Wordt er getornd aan de financiële gelijkstelling?

'Nee, daar wordt niet openlijk aan getornd. Geen minister die roept om alle bijzondere scholen minder geld te gaan geven dan het openbaar onderwijs. Maar er is wel sprake van een indirecte of sluipende manier van uitholling. Zo wil het Ministerie van Onderwijs (OCW) graag ideologisch gekleurde beleidsuitgangspunten doorvoeren, bijvoorbeeld rond artikel 1 van de Grondwet. De leiding van een bijzondere school kan dat als een inbreuk ervaren op de identiteit van de school. Dan kan zij er geen uitvoering aan geven. Vervolgens hoor je stemmen opgaan om die scholen dan maar eens flink te korten. Nogmaals, het is nog niet zo dat een reformatorische school minder geld krijgt, omdat die een bijbelse visie heeft op seksualiteit en homoseksuele geaardheid of bijvoorbeeld het evolutionisme afwijst. Maar er wordt wel opmerkelijk vaak met die gedachte ge-

Over Marien Rozendaal

M.A. Rozendaal RA (1964) heeft na de HEAO de opleiding tot registeraccountant bij het NIVRA gevolgd en is in 1992 afgestudeerd als registeraccountant. Sinds 1992 is hij bij Van Ree Accountants bv werkzaam. In 2005 werd hij partner van deze firma. Hij specialiseerde zich in financiële controle en fiscale advisering voor onderwijsinstellingen. Marien Rozendaal woont in Scherpenzeel, is gehuwd met Corrie Rozendaal-Schep en samen hebben zij acht kinderen.

speeld. Alsof een financiële prikkel het instrument is om mensen van overtuiging te doen veranderen. Het is trouwens in strijd met de onderwijsvrijheid en de financiële gelijkstelling van bijzonder onderwijs om invloed uit te oefenen op de inhoud van het onderwijs op school.'

De kleine scholen zitten in de knel, zegt u.

'Jazeker. Daar komt de discussie over de afschaffing van de toeslag voor kleine scholen nog bij. Niet dat deze toeslag verdwijnt, maar wel zo ingrijpend wordt gewijzigd dat kleine bijzondere scholen daardoor sterk benadeeld worden. Het idee circuleert om de toeslag alleen toe te kennen aan kleine scholen in dunbevolkte regio's, omdat daar de kleinschaligheid als onvermijdelijk wordt gezien. Daarmee verandert de regeling in een regiotoeslag. In plaats van de koppeling aan de identiteit van het onderwijs, treden economische overwegingen van schaalgrootte en doelmatigheid. Het indirecte gevolg hiervan is dat in dichtbevolkte gebieden waar relatief weinig reformatorische mensen wonen de bijzondere reformatorische school verdwijnt.'

'Het gestapelde effect van de toenemende regeldruk, wijzigingen in financieringsregelingen en opheffingsnormen is dat – ik hoop zonder vooropgezette bedoeling - sluipenderwijs de financiële gelijkstelling van het bijzonder onderwijs steeds meer beknelde raakt. Een groter deel van de ouders kan dan hun kinderen niet naar een school sturen die qua identiteit aansluit bij de opvoeding thuis. De grondwettelijke vrijheid die artikel 23 biedt, wordt daardoor in de praktijk verder beperkt.'

Voor een gemeentebestuur kan het van belang zijn om een kleine school in een dorp of ook een kleine bijzondere school toch in stand te houden. Zijn daar mogelijkheden voor?

Het is trouwens in strijd met de onderwijsvrijheid en de financiële gelijkstelling van bijzonder onderwijs om invloed uit te oefenen op de inhoud van het onderwijs op school.

'In principe gaat het hier om beleid van de rijksoverheid dat een gemeentebestuur moet uitvoeren. Nu kan de gemeenteraad wel iets doen. In de wet- en regelgeving zijn er namelijk mogelijkheden om een kleine school in stand te houden door samen te werken met een of meer andere scholen. De kleine school kan een bestuurlijke fusie aangaan met een grotere school uit een andere gemeente, waardoor de scholen gezamenlijk boven de opheffingsnorm blijven. Er wordt dan gekeken naar de gemiddelde schoolgrootte in het samenwerkingsverband. Daardoor kan de kleinste school vooralsnog blijven bestaan. Een gemeenteraad kan niet zelf de opheffingsnorm wijzigen, maar kan er wel aan meewerken dat de mogelijkheden in de regelgeving creatief worden benut.'

Kan een gemeenteraad financiële steun geven aan een school die krap bij kas zit?

'Die mogelijkheid heeft een gemeenteraad. Maar gemeentebesturen zullen dat in de praktijk niet zo snel doen omdat de wettelijke gelijkstellingsnorm geldt, waardoor ook de andere scholen (openbaar en bijzonder) in de gemeente aanspraak kunnen maken op die extra financiële steun.'

U en uw collega's komen bij veel scholen over de vloer...

'Als team zien we ieder jaar inderdaad heel wat scholen. Nederland kent een kleine 8.000 zelfstandige scholen. Ongeveer 1.500 daarvan zijn klant bij ons. Qua aantal scholen hebben we dus een marktaandeel van bijna 20 procent.

'Op dit moment ben ik ruim dertig jaar in het vak werkzaam, eerst als assistent en later als accountant. Bij Van Ree Accountants werk ik nu al 26 jaar en zolang ben ik ook betrokken bij de onderwijssector. De laatste jaren is het werk trouwens sterk toegenomen.'

Wat valt u zoal op in onderwijsland?

'Heel duidelijk zie ik een toenemende professionalisering van alle onderwijsinstellingen. Dat vind ik positief, omdat dit de kwaliteit van het onderwijs in Nederland versterkt. Overigens ben ik mij als accountant er goed van bewust dat je die kwaliteit niet altijd kunt meten. Zo kun je de sfeer en het sociale klimaat van een school niet in cijfers vastpinnen. Ook de onderwijsvisie valt niet te kwantificeren.

'Het primair onderwijs blijft qua professionalisering wel iets achter ten opzichte van de andere sectoren, al zie ik in de praktijk ook weer heel goede uitzonderingen op deze regel. Maar vooral een kleinschalige schoolorganisatie heeft moeite om het gewenste niveau te realiseren.

Heel duidelijk zie ik een toenemende professionalisering van alle onderwijsinstellingen. Dat vind ik positief, omdat dit de kwaliteit van het onderwijs in Nederland versterkt.

Dat komt mede door de financiering. Voor een kleine school beslaan de overheadkosten een groter deel van de begroting. Maar de overhead wordt in het primair onderwijs maar beperkt gefinancierd, dit in tegenstelling tot het voortgezet onderwijs, waar meer middelen voor overhead beschikbaar zijn. De politiek zou zich dit met name moeten aantrekken. De drang om met nieuwe regels te komen is groot, maar de bekostigingssystematiek biedt te weinig ruimte om die op een goede manier uit te voeren.'

'Verder merk ik in het voortgezet onderwijs dat men vooral voor de exacte vakken grote moeite heeft om aan gekwalificeerd personeel te komen.'

Is er nog een punt dat aandacht behoeft?

'Ja, ik noem ten slotte de toenemende regeldruk en de manier waarop scholen daarmee omgaan. Een aantal scholen worstelt met het *good governance*-concept, ofwel de scheiding tussen bestuur en toezicht. Ongeveer vijf jaar geleden is de wet *goed onderwijs goed bestuur* tot stand gekomen. Zeker bij de kleinere onderwijsinstellingen merk ik dat die alle zeilen moeten bijzetten om hun organisatie volgens de wettelijke richtlijnen vorm te geven. Op papier is het prima vast te leggen, maar in de praktijk komt de scheiding tussen bestuur en toezicht vooral bij kleinere instellingen matig uit de verf.'

Leidt deze wet er ook toe dat de laatste zogenoemde 'kerkenradenscholen' gaan verdwijnen?

'Er zijn in Nederland enkele bijzondere scholen die niet de vorm van een vereniging of stichting hebben. Het schoolbestuur bestaat uit de leden van een kerkenraad. Ook al is er wel enige overlap, maar als kerkenraad heb je toch andere competenties nodig dan als schoolbestuur. Vaak wordt de kerkenraad daarom aangevuld met ex-

tra bestuursleden zodat de benodigde kennis en kunde binnen het schoolbestuur aanwezig is. Het voordeel van deze vorm is de hechte eenheid van kerk, school en gezin: de *Driestar* in Gouda heeft niet voor niets deze naam gekregen. Ook is het toelatingsbeleid eenduidig: alleen gemeenteleden kunnen hun kinderen naar de gelieerde school laten gaan. Maar een praktisch nadeel is wel dat een probleem op school een directe doorwerking heeft in de kerkelijke gemeente en andersom.'

In het primair onderwijs wordt vooral geklaagd over de administratieve lastendruk. Alles moet gedocumenteerd en verantwoord worden... Wat is uw beeld van deze discussie?

'De toenemende regeldruk geldt voor meer sectoren. Ook de accountancy zeg ik erbij. Maar de onderwijssector heeft er zeker mee te maken. Qua administratieve lasten wordt er de laatste jaren meer van een leerkracht gevraagd. Er moeten allerlei dingen over de leerlingen en de gegeven lessen worden bijhouden en vastgelegd. Denk aan leerlingvolgsystemen. Het gebeuren op school is steeds meer ingekaderd in allerlei regels. Dat vergt meer overleg. Leraren hebben daarmee te maken en directies nog meer. Terwijl vroeger het schoolhoofd vier dagen per week voor de klas stond en een dag inruimde voor zijn directietaken, kun je daar tegenwoordig wel anderhalve weektaak voor reserveren.'

Het Ministerie van OCW zegt dat het bezig is met onnodige regels op te ruimen.

'De overheid zegt wel dat zij probeert de administratieve lastendruk te verminderen. Maar mijn grote vraag is dan waarom ik daar in het veld zo bitter weinig van merk. Voor elke regel die eraf gaat, komen er bij wijze van spreken drie nieuwe in de plaats.'

Qua administratieve lasten wordt er de laatste jaren meer van een leerkracht gevraagd. Er moeten allerlei dingen over de leerlingen en de gegeven lessen worden bijhouden en vastgelegd. Denk aan leerlingvolgsystemen. Het gebeuren op school is steeds meer ingekaderd in allerlei regels. Dat vergt meer overleg.

Veroorzaken de scholen het probleem vooral zelf, door regelgeving te detaillistisch uit te werken, zoals het Ministerie van OCW stelt?

'Ik zie ook dat scholen aan nieuwe regels een eigen invulling geven. Vanuit de gedachte van zelfbescherming in de uitvoering kunnen ze daarin doorschieten. Mijn advies aan schoolbesturen is dan ook om de nieuwe regels gewoon te accepteren, maar wel te bezien hoe er op een goede manier handen en voeten aan te geven, zodat het personeel en de organisatie zo min mogelijk ermee wordt belast.'

'Intussen is het ontegenzeggelijk zo dat het Ministerie van OCW de administratieve lasten vaak onderschat. Neem bijvoorbeeld de invoering van de Wet Normering Topinkomens (WNT).¹ De administratieve last die deze wet met zich meebrengt voor schoolbesturen en voor accountants is door het ministerie schromelijk onderschat. Deze wet geldt voor alle publiek gefinancierde instellingen. Voor onderwijsinstellingen geldt een sectorale regeling met een ingewikkeld puntensysteem. Het bureau *Actal* – de waakhond voor administratieve lasten – heeft

bij invoering de administratieve lasten geschat op 75 euro per jaar per instelling. Nou, zet daar maar gerust twee nullen achter.'

Wat maakt wetgeving dan qua uitvoering zo ingewikkeld?

'Vooral dat wetgeving regelmatig aan wijziging onderhevig is. De WNT is daarvan een sprekend voorbeeld. Elke wijziging kent namelijk ook weer een overgangsregeling. Dus je krijgt niet alleen een stapeling van wijziging op wijziging, maar ook van overgangsregeling op overgangsregeling. Is het vreemd dat vrijwel niemand meer weet hoe het in elkaar steekt?'

'Daar komt nog bij dat niet alleen de wet wijzigt, maar ook de omvang van een schoolorganisatie kan fluctueren, waardoor je volgens het puntensysteem van de sectorale regeling weer op andere maximumniveaus van de salarissen uitkomt. Als de organisatie krimpt, zijn daarvoor ook weer overgangsregelingen van toepassing. In de jaarrekening moeten alle topinkomens van de hoogst betaalde functionarissen staan, met een toelichting hoe je tot het maximumsalarisniveau komt. Vervolgens krijg je de discussie wat er wel en niet onder de beloning valt: de leaseauto, een vaste vergoeding? Kortom: de WNT is een overmatig complexe regeling geworden. Bij

Mijn boodschap aan politici en beleidsmakers luidt dat ze bij iedere wetgeving en wijziging van de regels serieus moeten nadenken over de uitvoerbaarheid ervan en de consequenties voor de administratieve lasten.

het Ministerie van Binnenlandse Zaken is er een vragendesek waar ze ook niet altijd het antwoord weten op vragen die wij over de uitvoering van deze regeling stellen. Dat spreekt boekdelen.'

Wat is op dit punt uw boodschap aan 'Den Haag'?

'Mijn boodschap aan politici en beleidsmakers luidt dat ze bij iedere wetgeving en wijziging van de regels serieus moeten nadenken over de uitvoerbaarheid ervan en de consequenties voor de administratieve lasten. De WNT met de daarmee verbonden regelingen schiet nu zijn doel voorbij. Realiseren politici zich voldoende wat een regeling in de praktijk betekent? Wat het resultaat ervan is, afgezet tegen de inspanning die de uitvoering kost?'

'Een ander sprekend voorbeeld betreft de aanbestedingswetgeving. Het doel van de regelgeving is eerlijke concurrentieverhoudingen, ook tussen grote en kleine bedrijven. Maar het effect in de praktijk is vaak tegengesteld. Zie de inkoop van schoolboeken. Vroeger lieten veel scholen dit lopen via een plaatselijke of regionale boekhandel. Maar tegenwoordig zijn er nog maar twee of drie aanbieders van schoolboeken. Dus de concurrentie die er eerst wel was, is nu praktisch verdwenen. De aanbestedingswetgeving heeft 'Den Haag' extra ingewikkeld gemaakt, waardoor een midden- of kleinbedrijf niet eens aan een inschrijving meedoet.'

Wanneer een school de aanbestedingsregels schendt, wat is dan het gevolg?

'Als accountant moet ik met name controleren op de rechtmatigheid in het nakomen van de aanbestedingsregels door de onderwijsinstelling. Dat gebeurt zorgvuldig en soms moeten we in de controleverklaring een opmerking over schending van de regels opnemen. Wat is dan

de consequentie voor de school? Om kort te gaan: de inspectie leest onze bevindingen; zegt tegen de school: 'Foei, dat moet je volgend jaar beter doen!' en gaat over tot de orde van de dag. Een echte sanctie is er niet voor onderwijsinstellingen. Dan stel ik op mijn beurt de vraag: wat is dan het nut van die regels? De wetgever moet zich ook afvragen of deze gang van zaken geen grensverleggend gedrag in de hand werkt.'

Waar ligt volgens u de balans tussen de mate van lastendruk aan de ene kant en rechtvaardige verhoudingen aan de andere kant?

'Dat is moeilijk concreet te maken. Een politicus moet zich bewust zijn van de vraag welk doel met wetgeving wordt nagestreefd. Welke inspanningen moeten marktpartijen en overheidsinstellingen ervoor leveren? Welk maatschappelijk resultaat of welke uitkomst wordt gerealiseerd? Verhoudt zich het een tot het ander? Het gaat hier niet alleen om meetbare gegevens en harde cijfers, maar ook om 'zachte waarden' en inschattingen. Dat maakt de afweging lastig. Maar daarom mogen politici die niet uit de weg gaan. Soms moeten ze gewoon het veld ingaan om de uitwerking van wetgeving met eigen ogen waar te nemen. En wellicht kan de Algemene Rekenkamer een evaluerend onderzoek hiernaar uitvoeren. Wat mij betreft, is het goed dat de overheid regels stelt, maar tegelijk moet ik vaststellen dat de complexiteit het nuttig effect ervan frustrereert. En dan doel ik vooral op de regelgeving rond topinkomens en die over aanbesteding.'

Wat is uw visie op de betekenis en het doel van de financiële verantwoording?

'Scholen gaan met belastinggeld om dat is opgebracht door de gemeenschap. Daarom vind ik het zondermeer gerechtvaardigd dat zij de besteding van dat geld op een goede en inzichtelij-

Wat mij betreft, is het goed dat de overheid regels stelt, maar tegelijk moet ik vaststellen dat de complexiteit het nuttig effect ervan frustrereert. En dan doel ik vooral op de regelgeving rond topinkomens en die over aanbesteding.

ke manier verantwoorden. Ik kan trouwens geen schoolbestuurder noemen die de redelijkheid hiervan niet inziet. Daar hoor ik niemand over klagen.'

'Maar hoe zwaar moet die verantwoording zijn? Dan stuit ik toch wel op een fors probleem. Want er is één set van regels en richtlijnen voor de jaarverslaggeving die van toepassing is op alle instellingen in Nederland. Dus voor een basisschool met 100 leerlingen en voor de Universiteit Utrecht met 45.000 studenten geldt precies dezelfde set aan regels qua verantwoording. Het lijkt mij logisch dat de wetgever daarin een aanpassing overweegt en bijvoorbeeld een classificatie maakt naar kleine, middelgrote en grote instellingen. Immers, hoe groter de instelling, hoe groter de financiële risico's. Dan is het redelijk om ook zwaardere eisen te stellen aan de verantwoording. Maar is het redelijk om die ook van een basisschool in een dorpje in Drenthe te vergen? Een differentiatie naar grootte van de instelling en naar sector lijkt mij wenselijk. Voor de directeur van een kleine school is plezier in zijn werk ook van belang.'

Vormt de zogenoemde continuïteitsparagraaf in de jaarverslaggeving een verzwarende factor bij de toch al omvangrijke regeldruk?

Voor een basisschool met 100 leerlingen en voor de Universiteit Utrecht met 45.000 studenten geldt precies dezelfde set aan regels qua verantwoording. Het lijkt mij logisch dat de wetgever daarin een aanpassing overweegt.

'Eerst maar even een uitleg. De continuïteitsparagraaf is een instrument dat een indicatie geeft van het toekomstperspectief van de onderwijsinstelling. Daarvoor neemt de school een begrotingsprognose voor drie, soms voor vijf jaar op in een bijlage bij het jaarverslag, met allerlei kengetallen en de verwachte ontwikkeling van de belangrijkste balanscijfers erbij. Een ander onderdeel is de risicoparagraaf waarin de school aangeeft wat de belangrijkste risico's zijn, op welke manier deze worden beheerst en hoe het toezichthoudend orgaan zijn rol daarbij invult.'

Hoe kijkt u er door uw 'accountantsbril' naar?

'Als accountant vraag ik mij af of de continuïteitsparagraaf wel in het publieke bestuursverslag thuishoort. De meerjaarlijkse begroting waarop de continuïteitsparagraaf berust is een intern sturingsdocument. Door de continuïteitsparagraaf in het bestuursverslag verplicht op te nemen maak je er een extern verantwoordingsdocument van. Voor de inspectie is het reuze praktisch dat het samen met het jaarverslag en de jaarrekening in een document staat. Maar het nut voor het brede maatschappelijke verkeer is zeer beperkt.'

Naar aanleiding van de problemen met de Amarantisgroep en het ROC Leiden gaan er stemmen op om de accountants controle op onderwijsinstellingen onder het toezicht van de Autoriteit Financiële Markten (AFM) te plaatsen. Een verstandig idee?

'In de praktijk zal dit voor het overgrote deel van de scholen tot een verdere lastenverzwaring leiden. De AFM heeft immers een andere visie op financiële risico's en de gewenste mate van toezicht dan de onderwijsinspectie. Beide toezichthouders leggen elk hun eigen accenten, dus dat gaat hoe dan ook extra regeldruk geven, zeker voor kleine en middelgrote scholen.'

'Voor universiteiten en grote hogescholen is zo'n maatregel denkbaar. Dan hebben we het ook over substantieel grotere risico's. De Amarantisgroep was een conglomeraat van 20 scholen die op de rand van faillissement stond. Deze groep is toen door de minister opgesplitst, waarbij andere scholen onderdelen hebben overgenomen, zodat het onderwijs voor de leerlingen gewoon doorgang kon vinden. Maar voordat politici het voorstel doen de accountant-scontrole op grote onderwijsinstellingen onder het toezicht van de AFM te plaatsen, moeten zij eerst nagaan of dit een effectieve maatregel is.'

U constateert dat de positie van kleine scholen onder druk staat. Komt dat mede door het feit dat kleinere scholen (per leerling) meer geld kosten. Klopt deze veronderstelling?

'Het is een feit dat het bedrag per leerling bij een kleine instelling hoger is dan bij een grote instelling. Dat komt vooral door de overhead. Een kleine school heeft een directeur, maar een grote heeft er geen drie.'

Is het wijs om deze vraag geïsoleerd te bekijken?

'Het gaat altijd om beleidskeuzes die worden gemaakt. De vrijheid van onderwijs betekent dat

ook kleinere denominaties binnen zekere grenzen recht hebben op het effectueren van deze vrijheid. Ben je voor die vrijheid, dan vergt dat een extra financiële inspanning. Politiek of maatschappelijk geeft dat wel eens wat discussie. Maar hetzelfde geldt natuurlijk ook voor dunner bevolkte regio's. Moeten dan soms mensen gedwongen naar elders verhuizen omdat je de voorzieningen dan efficiënter kunt organiseren? Als je vindt dat in Friesland niet alleen scholen in Leeuwarden, Heerenveen en Sneek moeten staan, maar ook in kleinere dorpen als Ferwerd, Grou enzovoorts, dan zullen die dorpsscholen kleiner zijn en extra geld kosten. Deze beleidskeuze kost wat (in euro's) maar levert ook wat op (iets dat vaak niet in euro's valt te meten). Voor een SGP'er zal die afweging anders uitpakken dan voor een VVD'er of D66'er.'

In vroeger tijden lag de onderwijstaak primair bij de ouders en bij de kerk. In de SGP-visie is de school een coöperatie van ouders die hun kinderen christelijk onderwijs laten geven. Staat de betrokkenheid van ouders onder druk? Is het tijd om ons ideaal op te geven en onze visie praktisch bij te stellen?

'Nee, ik zou het ideaal niet snel opgeven. De drieslag van kerk, school en gezin is heel wezenlijk. Problematisch is wel dat veel mensen in

onze samenleving denken volgens het principe 'wie betaalt, bepaalt.' Als de overheid de school betaalt, dan mag zij ook de inhoud van het onderwijs bepalen en de identiteit van de school beïnvloeden. Ik vind het prima dat de overheid regels stelt voor de deugdelijkheid van het onderwijs. Maar daarbij moet zij wel grenzen in acht nemen en de vrijheid van ouders respecteren. Want zij zijn verantwoordelijk voor hun kinderen, niet de overheid. En wij zullen daar heel alert op moeten zijn, om te voorkomen dat gezin, school en kerk uit elkaar worden gedreven.' 'Maar laten we ook heel eerlijk naar onszelf kijken. Vroeger was de betrokkenheid van ouders bij de schoolvereniging groter. Op een ledental van 300 kwamen met gemak 200 leden naar de vergadering, nu mag je al blij zijn als er 30 leden komen, de bestuursleden meegerekend. Als we vinden dat de school van de ouders is, dan moet je daar ook consequenties aan verbinden en er iets voor over hebben. Op zijn minst betrokkenheid tonen.'

Tekenen zich de contouren van een nieuwe schoolstrijd af?

'Dat zou ik niet zeggen. Wel moeten we als reformatorisch volksdeel staan voor de zaak waar het om gaat. Onze eigen idealen hooghouden en ernaar handelen, dat is het devies.'

¹ Wet van 15 november 2012, houdende regels inzake de normering van bezoldigingen van topfunctionarissen in de publieke en semipublieke sector. Zie: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0032249/2017-07-01>

Het kan niet ontkend worden: vorming in het onderwijs is weer in. De laatste ministers van onderwijs, mevrouw Van Bijsterveld (CDA) en mevrouw Bussemaker (PvdA), zeiden het allebei: de vormende waarde van het onderwijs kan niet genoeg benadrukt worden. Deze zomer is er vanuit Den Haag opnieuw breed aandacht gevraagd voor onderwijs in burgerschap. Met het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) zijn hier nieuwe spraken over gemaakt. Burgerschap is een onderdeel van de vorming op scholen.

Drs. Dick van Meeuwen, lid College van Bestuur van het Van Lodenstein College en Hoornbeeck College

Scholen, grijp uw kans!

Over (persoons)vorming op school

De vraag is wel waarom vorming nu ineens op de agenda staat. Ziet de overheid tendensen in de samenleving, zoals vreemdelingenhaat of verloedering, die zij niet meer de baas kan? Moet het onderwijs daar dan bij gaan helpen omdat de opvoeding in de gezinnen in veel gevallen te wensen overlaat? Dan is het dus eigenlijk een verlegenheidsvraag. In dit artikel willen we nagaan hoe in de breedte van de samenleving de roep om (persoons)vorming steeds luider klinkt. Daarbij trekken we de kring wat kleiner en beschrijven we de vorming op christelijke

en reformatische scholen. Ten slotte eindigen we met een aantal aanbevelingen.

Intussen is het pleidooi voor vorming in het onderwijs wel een tegendraadse beweging ten opzichte van de opvattingen over het doel van onderwijs in de laatste vijftien jaar. De overheid stimuleerde vooral prestatieverbetering en resultaatgerichtheid. Het denken in termen als 'rendement' stond voorop. Wat is goed voor onze economie? Daarbij is het begrip 'vorming' een soft begrip en moeilijk te meten, dus eigen-

De overheid stimuleerde vooral prestatieverbetering en resultaatgerichtheid. Het denken in termen als 'rendement' stond voorop. Wat is goed voor onze economie? Daarbij is het begrip 'vorming' een soft begrip en moeilijk te meten, dus eigenlijk minder relevant.

lijkt minder relevant. De inspectie van het onderwijs controleerde de scholen dan ook op indicatoren die veel met rendement te maken hadden. Allerlei toetsen bepalen onze schoolloopbaan en vaak ook ons leven. Dat begint al bij de ciotesten met dito uitslagen in het basisonderwijs. Ouders maar ook scholen raken er soms helemaal van in een kramp. Als Nederland een punt zakt op de internationale PISA-rankinglijst is er bijna paniek in Den Haag. Terwijl ons onderwijs tot de beste in de wereld behoort.

Deze sturing vanuit de overheid en de inspectie gaf en geeft veel frustraties in het onderwijsveld. Toch had je als school weinig keus, je moest meedoen in dit rigide systeem. Gaat het nu alleen om hoge opbrengsten? Begrijp me goed: Natuurlijk zijn cijfers, opbrengstgericht werken en voldoen de onderwijstijd belangrijk! Voor ons zeker, want een christelijke, een reformatorische school is aan haar identiteit verplicht om goed onderwijs te bieden. Dat behoort per definitie ons uitgangspunt te zijn. Dus kennis en vaardigheden bijbrengen is een van onze hoofdtaken. Maar slaan we niet door? Werken we toch niet stilletjes mee aan de vorming van de 'citomens'?

VORMING

Vorming in het onderwijs wordt vaak omschreven met het begrip *Bildung*. De Duitser Von Humboldt kwam in de 19e eeuw met deze term. *Bildung* is vooral algemene vorming van de menselijke geest. Door middel van onderwijs vorm je jonge mensen. Dat houdt bijvoorbeeld kritisch onderscheiden denken in maar ook inwijden in de cultuur van een land. Het nadeel van het woord *Bildung* is dat het soms elitair overkomt en voor velerlei uitleg vatbaar is. Het is wel weer in. Er is zelfs een *Bildung*-scheurkalender voor docenten. Burgerschapkunde staat bij de overheid prominent op de agenda. De overheid wil dat scholen hiermee actief bezig zijn. Leerlingen en studenten moeten goede burgers worden in de Nederlandse samenleving. Daarom moeten ze lessen krijgen over democratie en onze grondwettelijke vrijheden. Deze vorm van vorming lijkt goed bij het onderwijs te horen.

Morele vorming: respect, eerlijkheid, doorzettingsvermogen. Over deze morele vorming gaat het vooral. Daar is het de overheid om te doen. Dit gebeurt nu ook al steeds meer in het onderwijs, maar de hierboven genoemde begrippen worden meestal horizontaal ingevuld, komend vanuit het humanisme. De verticale dimensie naar God Die meer van ons vraagt vanuit Zijn heilzame geboden, ontbreekt.

Voor het christelijk en reformatorisch onderwijs heeft morele vorming een diepere laag: de godsdienstige vorming, samengevat in: 'Gij zult de Heere, uw God, liefhebben en uw naaste als uzelf.' Daar horen christelijke waarden bij als liefde, zelfverloochening, dienstbaar zijn en gemeenschapszin. We spreken dan over persoonsvorming. Ik kom hier nog op terug.

WAAROM VORMING?

We signaleren een aantal trends die haaks staan op bovengenoemde christelijke waarden.

Allemaal verschillende waarden en normen, met nadruk op verschillend! Ze staan allemaal naast elkaar. Daar moet je elkaar vrij in laten. Dit is lastig voor christenen die menen dat Gods geboden heilzaam zijn voor iedereen.

- Het individualisme viert hoogtij. De mens wordt steeds egocentrischer, gericht op zichzelf. Dit is ook een van de gevaren van een overdreven gebruik van sociale media. Individualisme is geen echte ontmoeting meer. De samenleving verbrokkelt. Individualisme staat in schril contrast met christelijke gemeenschapszin en zelfverloochening.
- Het ongeremde materialisme, 'I want it, and I want it now', kan een bedreigende factor worden in een samenleving. Als wij het maar goed hebben. Soms ten koste van onze naaste, ook onze naaste in andere verre landen. Waar blijft het dienstbaar zijn aan de naaste?
- Er zijn veel sociale spanningen. We kennen verschillende bevolkingsgroepen met uiteenlopende stelsels van waarden en normen. De grote toename van de islam met hun opvattingen is hier een voorbeeld van. De voorgenoemen wet rond het levenseinde, waarbij de mens zelf mag beslissen over zijn levenseinde, laat zien dat zelfs eeuwenoude opvattingen over leven en dood aan het kantelen zijn. Allemaal verschillende waarden en normen, met nadruk op *verschillend!* Ze staan allemaal naast elkaar. Daar moet je elkaar vrij in laten. Dit is lastig voor christenen die menen dat Gods geboden heilzaam zijn voor iedereen.

ACTUEEL

Persoonsvorming is actueel. Dat is niet zo bijzonder, want ook de seculiere mens ziet de gevaren van de hierboven genoemde ontwikkelingen. Het wetenschappelijk bureau ten behoeve van de VVD (de Telders-Stichting) heeft enkele jaren geleden geconstateerd dat het moreel kompas haperde. De samenleving verloederde. Er is gebrek aan gemeenschappelijke waarden en normen. 'Het onderwijs moet een 'hogere doel' dienen. Het gaat niet alleen om kennis en vaardigheden, maar ook om vorming van leerlingen en studenten!' In 2012 schreven ze al een rapport met de titel: *Onderwijs: de derde dimensie*. Met als kern: het onderwijs moet verder kijken dan alleen de arbeidsmarkt. Het gaat om de verheffing van de mens waarbij empathische (let op het woord empathisch) eigenschappen, zoals luisteren, meedenken, oprechte belangstelling voor de medemens, als aanvulling op de 21e eeuwse vaardigheden aangeleerd moeten worden. Het zijn horizontale humanistische invullingen, maar het is toch veelzeggend dat ook de seculier denkende mens hiermee komt.

In een recent onderzoek naar vorming in het onderwijs geeft 46% van de respondenten aan dat persoonsvorming het belangrijkste is. Dan pas komen andere doelen van het onderwijs.

Gert Biesta, lid van de Onderwijsraad en in onze tijd een van de belangrijkste denkers op het onderwijsgebied, komt met het volgende. Hij verzet zich tegen de toegenomen druk van het rendementsdenken in het onderwijs en hij pleit voor het terugbrengen van de pedagogiek in het onderwijs, het opvoeden. Daarbij gebruikt hij de begrippen: kwalificatie, socialisatie en subjectivering. De begrippen socialisatie en subjectivering duiden op het vormende aspect.

Er ligt een eindrapport van *Onderwijs 2032*, een initiatief van de regering hoe het onderwijs aangepast moet worden aan de veranderende ar-

beidsmarkt en samenleving in 2032. Met de slogan *'vaardig, waardig, aardig'* maakt de adviescommissie duidelijk dat het in ons onderwijs van de toekomst niet alleen draait om kennis en vaardigheden. Vaardig duidt op kennis en vaardigheden. Waardig en aardig duiden op vorming! Conclusie: Vorming is in. We moeten bij al deze voorbeelden bedenken dat hier horizontale algemene vorming bedoeld is, zoals respect en algemene fatsoensnormen, basiswaarden als "je schiet niet zomaar iemand neer" en "je blijft van anderen spullen af". Maar de ruimte is er om vorming een grotere plaats in het onderwijs te geven.

POSITIE CHRISTELIJK EN REFORMATORISCH ONDERWIJS

In het christelijk en reformatorisch onderwijs hebben we vorming altijd als een belangrijke hoofdtak naast het geven van goed onderwijs gezien. In de missies van deze scholen staan zinnen als: 'Naast de algemene onderwijstaken geeft de school ruim aandacht aan de vorming en opvoeding van jonge mensen'. Deze vorming en opvoeding is ten diepste persoonsvorming, gewetensvorming en vindt plaats in het verlengde van het gezin en de kerk.

De kern van deze vorming kan samengevat worden met het grote gebod van Christus (Markus 12:30,31): 'Gij zult de Heere, uw God, liefhebben uit geheel uw hart en uit geheel uw ziel en uit geheel uw verstand en uit geheel uw kracht. Dit is het eerste gebod. En het tweede, aan dit gelijk, is dit: Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf. Er is geen ander gebod, groter dan deze.'

Ga in de omgang met anderen uit van de Bijbelse gouden regel: 'Alle dingen dan, die jij wilt, dat u de mensen zouden doen, doet jij hun ook also' (Matth. 7 : 12).

Deze persoonsvorming boort een diepere laag aan. Daar hoort bij: eerbied, liefde, trouw, erkenning van gezag, zelfverloochening, dienstbaar

zijn. Deze typisch christelijke waarden zijn karaktervormend, al staan ze haaks op de tijdgeest. Dit alles is niet maakbaar. Gods genade is nodig om onze kinderen echte christenen te laten worden. Door wedergeboorte, geloof en bekering leren ze God liefhebben en voor hun naaste een zegen te zijn. De Heere gebruikt daar wel de middelen voor: de kerkdienst, de opvoeding thuis én de vorming op school.

Dat is ten diepste de spits van ons onderwijs. Dit vormingsaspect is altijd een belangrijk doel geweest in ons onderwijs. Als het goed is heeft het vormingsdoel op christelijke en reformatorische scholen dus een diepere, een extra laag dan de vormingsdoelen die de overheid ons voorhoudt. De spits van mijn bijdrage is: deze persoonsvorming zou een veel krachtiger accent moeten krijgen in het christelijk en reformatorisch onderwijs, van basisschool tot en met hogescholen. Als tegenwicht tegen het rendementsdenken, als medicijn tegen de tijdgeest. Ons ideaal zou toch moeten zijn dat onze kinderen en jonge mensen als een zoutend zout positieve invloed mogen hebben in de samenleving.

Persoonsvorming kan niet in één vak gegoten worden. Het moet het hele pedagogische klimaat op een school doortrekken, het liefst alle vakken. Het moet een vorm van attitudevorming zijn. Deze persoonsvorming is mede extra nodig omdat, naast de genoemde ontwikkelingen zoals individualisme en materialisme, er ook sprake is van een grote secularisatie. Het aantal christenen is schrikbarend teruggelopen. Hun invloed is marginaal. Deze ontwikkeling gaat gepaard met sterk antichristelijke sentimenten in de samenleving en in de politiek. Dat betekent een toenemende kloof tussen christenen en niet-christenen. Men weet meestal niet meer wat voor soort mensen de reformatorische christenen zijn, hoe hun opvattingen en leefwijze zijn. Vaak is er sprake van een karikatuur. Dat

maakt de vraag heel belangrijk: Waarom wordt u, wordt jij een christen genaamd? Kunnen onze jongeren dan antwoord geven? Is het te zien en te merken aan ze?

BURGERSCHAPSAGENDA

Pas rond 2005 komt het begrip burgerschap in de strategische beleidsplannen. Dat gebeurde door de genoemde ontwikkelingen in de samenleving. Jongeren moeten leren nette burgers te zijn, die zich houden aan een aantal normen en waarden die in een land gelden. De overheid stelde burgerschap verplicht om te behandelen. In onze tijd is er vanuit de overheid opnieuw aandacht gevraagd om burgerschap te benadrukken in het onderwijs. Gelukkig is door de commissie Dijsselbloem nadrukkelijk neergezet dat de overheid niet over het *wat* en *hoe* van de inhoud van het onderwijs mag gaan. Aan dit onderdeel van de vrijheid van onderwijs wordt nog niet gesleuteld. Daarom kunnen de christelijke en reformatorische scholen hun kans waarnemen om vanuit hun eigen levensovertuiging de inhoud van de vorming te bepalen. Er valt best wat op het eindrapport van Onderwijs 2032 af te dingen, maar zelfs dit rapport geeft vrijheid aan de scholen om veel aan vorming te doen. Er is echter wel de neiging bij de overheid om ook de inhoud van het curriculum te beïnvloeden.

Er is echter wel de neiging bij de overheid om ook de inhoud van het curriculum te beïnvloeden. Vaak onder invloed van een sterke lobby van maatschappelijke organisaties. Dat zien we sterk bij het onderwerp seksuele diversiteit.

Vaak onder invloed van een sterke lobby van maatschappelijke organisaties. Dat zien we sterk bij het onderwerp seksuele diversiteit. Toch hebben de reformatorische scholen dit door de overheid verplichte onderdeel nog steeds inhoudelijk vanuit de eigen identiteit mogen invullen.

UITDAGING

Het moet voor christelijke en reformatorische scholen een uitdaging zijn om veel meer aandacht te geven aan persoonsvorming. Niet alleen de brede vorming, zoals die plaatsvindt binnen burgerschapskunde, maar ook de diepere morele vorming. Via vakken als godsdienst, maatschappijleer, burgerschapskunde (mbo) wordt invulling gegeven aan burgerschap. Enkele jaren geleden werd de maatschappelijke stage binnen het voortgezet onderwijs opgezet. Alle leerlingen gingen tijdens hun schoolperiode vrijwilligerswerk in de samenleving doen, van het schilderen van een kippenhok op de zorgboerderij tot het gaan wandelen met mensen uit een verpleegtehuis. De subsidie is inmiddels gestopt, maar bijvoorbeeld alle reformatorische scholen vonden de maatschappelijke stage zo belangrijk en vormend voor hun leerlingen dat deze gehandhaafd bleef in het curriculum. We zien een trend dat deze scholen steeds meer naar buiten treden, door bijvoorbeeld buurtprojecten en uitwisselingen met openbare scholen. Een christen moet zich in onze tijd steeds meer laten zien. Kennen en gekend worden.

Soms horen we mooie voorbeelden. Kortgeleden is een boekje verschenen over management met de opmerkelijke titel: *Reformatorische meisjes en honderd andere managementcolumns*. Reformatorische meisjes vallen op volgens de schrijvers Bram Wattel en Remco Iedema en dan bedoelen ze deze

keer niet het uiterlijk maar hun attitude. ‘Meiden die op gezette tijden stilstaan bij Gods Woord en naar dit Woord proberen te leven’. De schrijvers ontmoetten de meisjes als stagiaires in een maatschappelijke organisatie. Waarom maakten deze meisjes indruk? ‘Ze namen hun waarden mee. Ze kwamen niet om te oordelen maar lieten merken dat er openheid, belangstelling, vertrouwen was. De cliënten waren welkom!’ De schrijvers waren onder de indruk van de onbevangen houding van deze meisjes van 17 jaar! Ze zetten een houding neer die weinig meer gewaardeerd wordt in onze maatschappij: dienstbaarheid.

Dit is christelijk burgerschap! In een tijd die doet herinneren aan de tijd van de eerste christenen. Een situatie waarbij christenen als enkelingen in de samenleving zullen opvallen door hun levenshouding, hun liefde voor de naaste, wat blijkt uit hun open houding en hulpverlening. Van de houding van de eerste christenen ging

een grote wervingskracht uit. Het gaat niet alleen om woorden spreken. ‘Wij spreken geen woorden maar leven ze’, schreef iemand in die tijd! Ligt hier niet een grote opdracht en ook kans voor het reformatorisch onderwijs? Onze samenleving heeft behoefte aan jonge apologeten in woord en daad.

Het christelijk en reformatorisch onderwijs heeft mijns inziens de dure plicht om een extra laag in die persoonsvorming mee te geven. Echt christelijke waarden als eerbied voor God, zelfverloochening, dienstbaarheid, eerlijkheid, trouw, gemeenschapszin en oprechte belangstelling voor onze medemens. Het onderwijs op deze scholen is pas dan geslaagd als de leerlingen en studenten later, terugkijkend in hun leven, mogen zeggen: ik ben op die school mede gevormd en door Gods genade heb ik geleerd om antwoord te kunnen geven op de vraag: waarom word ik een christen genoemd?

Aanbevelingen voor politici

- Werk mee aan versterking van persoonsvorming op de scholen.
- Bewaak de lijn dat de overheid zich niet met de inhoud van de lesstof gaat bemoeien.
- Wees alert op lesbrieven en voorlichting van allerlei maatschappelijke organisaties die juist wel de inhoud van het onderwijs willen beïnvloeden. Bijvoorbeeld bij onderwerpen als seksuele diversiteit en verslaving.

LITERATUUR

- Collicutt, Joanna (2015), *The psychology of Christian character formation*. London: SCM press.
- De Muynck, A. de (2016), *Tijd voor verlangen, Persoonsvorming als toetssteen van bevindelijke pedagogiek*. Oratie Theologische Universiteit Apeldoorn, Nummer 68 in de Reeks Apeldoornse studies.
- Ter Horst, W. (2007), *Wijs me de weg*, Kok, Kampen.
- Van Meeuwen (red.) D. (2014), *Bronnen voor Nu*, Apeldoorn: De Banier.
- Van Steensel, N.A. (2017), *Vorming vanuit de Bron*, Lectorale rede. Eigen uitgave Hoornbeek College.

In 2017 gaat veel aandacht uit naar de honderdste verjaardag van de onderwijsvrijheid met gelijke financiering van bijzonder onderwijs. Maar dit jaar is er nog een mijlpaal: al 160 jaar hebben ouders in Nederland het recht op godsdienstonderwijs of humanistisch vormingsonderwijs voor hun kinderen op openbare scholen. In 1857 werd dit wettelijk vastgelegd. Wat is godsdienstig vormingsonderwijs (GVO)? Docent Corrieke Vermeer vertelt vanuit de praktijk van het lesgeven op een openbare school.

Door drs. Jan Schippers, directeur Wetenschappelijk Instituut voor de SGP

'Vaardigheden vormen een leerling niet tot een persoonlijkheid'

Vraaggesprek met Corrieke Vermeer over godsdienstig vormingsonderwijs op openbare scholen

Misschien is het wat verrassend dat er in Nederland op ongeveer de helft van de openbare basisscholen godsdienstig en/of humanistisch vormingsonderwijs wordt gegeven.¹ Nu is het wel zo dat dit onderwijs geen deel uitmaakt van de reguliere lessen. Het wordt op aanvraag van of met instemming van ouders aangeboden aan leerlingen.

Is het godsdienstig vormingsonderwijs vooral bedoeld voor kinderen van godsdienstige ouders?

'Nee, zeker niet. Ik geef protestants-christelijk godsdienstonderwijs, maar dat is zeker niet alleen voor christelijke kinderen bedoeld. In mijn klassen heb ik vaak maar een paar leerlingen die zondags naar de kerk gaan. Van de leerlingen die niet kerkelijk zijn, merk ik dat ze bijna allemaal de GVO-lessen reuze interessant vinden. De verhalen uit de Bijbel vinden ze erg mooi. Ook hun ouders staan er positief tegenover, omdat ze het belangrijk vinden dat hun kinderen toch iets weten van het christelijk geloof. Bij-

voorbeeld omdat hun grootouders gelovig zijn of omdat we in een land leven dat christelijke wortels heeft. Een ander motief is dat de ouders het aanleren van respect belangrijk vinden. Algemene ontwikkeling is ook een veelgenoemd motief.

De meeste lezers van Zicht zijn vertrouwd met de bijzondere school. Misschien denken reformatorische ouders wel dat je voor godsdienstonderwijs je kinderen beter naar een christelijke school kunt sturen.

'Binnen de biblebelt zijn er christelijke scholen te kust en te keur. Maar daarbuiten is het een heel ander verhaal. Lang niet elk dorp heeft een christelijke school.'

Wilt u iets vertellen over uw opleiding en ervaring in het onderwijs?

'Ik werk al zo'n dertien jaar in het onderwijs en ben leerkracht op een christelijke basisschool in Driebruggen. Een jaar of vijf zes geleden kreeg ik een beetje het gevoel dat het lesgeven wat trekjes van gewoonte of sleur ging krijgen. Ik dacht na over iets anders, was toe aan meer uitdaging, maar had daar verder geen concrete ideeën bij. Totdat ik een pabostudent sprak die mij vertelde over de minor GVO. Zij stond op het punt zich daarvoor aan te melden en ze vertelde dat ook afgestudeerde mensen deze minor konden volgen. Meteen dacht ik dat dit weleens iets voor mij zou kunnen zijn. Twee weken later volgde ik al de opleiding. Die duurt overigens maar een jaar. Daarna heb ik gesolliciteerd bij de organiserende stichting voor protestants-christelijk GVO. Ik werd aangenomen en kon aan de slag op twee scholen, in Broek in Waterland en Zuiderwoude. Wat verder weg dan de bedoeling was. Maar een keer per week een uurtje rijden naar je werk is nog wel te doen.'

Hoe pak je een godsdienstles op de openbare school aan?

'Mijn lessen beginnen met een inleiding waarin ik het onderwerp introduceer. Ik schrijf bijvoorbeeld het woord 'wonder' op het bord en vraag aan de leerlingen waar zij dan aan denken. Als ik zou starten met de vraag 'wie gelooft er in wonderen?' zou de discussie gelijk ten einde zijn. Maar op deze open manier ontstaat er wel een gesprek, want alle kinderen verwonderen zich wel over dingen. Ze geven allerlei antwoorden en die schrijf ik op. Daarna vertel ik het Bijbelverhaal. In dit geval over een wonder van de Heere Jezus. Na afloop van het verhaal gaan we terug naar de gemaakte opmerkingen van de leerlingen. Dan komt er vanzelf een gesprek op gang. De les sluit ik af met het onderdeel verwerking. Dat kan iets creatiefs zijn. Of er volgt een discussie met stellingen. Een andere vorm is dat leerlingen in de groepjes een toneelstuk doen. Ook komt het voor dat ik een filmpje laat zien waarin iets aan de orde komt dat met het onderwerp te maken heeft. Op die manier merk je hoe leerlingen de les van het verhaal oppakken en vertalen naar hun eigen situatie.'

'Afhankelijk van een thema kan ik de les ook heel anders aanpakken. Als GVO-docent breng je uiteraard God ter sprake, maar veel kinderen hebben daar geen idee of beeld bij. Ik werd daar direct mee geconfronteerd toen een leerling in de wandelgangen aan mij vroeg wat ik op school kwam doen. Of ik soms les in Duits gaf? 'Nee, ik geef les in godsdienst.' 'O, wat is dat precies? Waar gaat uw les dan over?' 'Nou, mijn lessen gaan over God.' 'Huh, maar wie is God dan?' Dit gesprekje op de gang bracht mij op de gedachte om een les over godsbeelden te doen. Maar hoe pak je zoiets aan? Ik ben toen op het idee gekomen om symbolische plaatjes te zoeken bij het woord God. In de les mochten de leerlingen een

collage maken van de plaatjes die volgens hen pasten bij het beeld van God dat zij in hun gedachten hadden. Daarna mochten ze voor in de klas iets over hun creatie vertellen. Op deze manier kom je als docent te weten wat de beginsituatie van de leerlingen is. In de volgende lessen kun je daar op terug komen.'

Verschildt een GVO-les van een Bijbelles op de christelijke school?

'Jazeker. Op de christelijke school waar ik werk, vertel ik een Bijbelverhaal aan de kinderen, waarbij er eerbied gevraagd wordt. Ook bidden we vooraf. Dat uitgangspunt is er niet bij de GVO-les. Een Bijbelverhaal in een christelijke school heeft dan ook meer een vorm van verkondiging met een appel op de leerlingen.'

'Eerlijk gezegd moest ik bij mijn eerste GVO-les wel even mijn draai vinden. Het gaat er echt anders aan toe dan ik gewend was. Want het is van belang dat je aansluiting zoekt bij de belevingswereld van het kind. De leerling staat centraal. Dat is een belangrijk uitgangspunt. Op een openbare school kom je in contact met kinderen die een heel andere kijk op de wereld hebben. Ook ontdekte ik dat kinderen op de openbare school waar ik kwam helemaal niet gewend waren aan een vertelling. Ze vonden de verhalen echt geweldig. In het begin popelden ze om mij een vraag te stellen. Ze begrepen niet dat ik graag eerst het Bijbelverhaal wilde afronden. Na een paar lessen ging dat overigens veel beter.'

Krijg je ook reacties van het personeel op de openbare school?

'In het begin bleef de leerkracht van de klas er gewoon bij. Dat gebeurt overigens wel meer. Bijvoorbeeld als het om een wat onrustige klas gaat. Ik geef ongeveer drie kwartier les en dan vindt de juf of meester het prettig om de groep in de gaten te blijven houden. Na een paar les-

sen heb ik eens aan een meester gevraagd wat hij ervan vond. Zijn reactie was dat ik het erg overtuigend bracht als het over het geloof ging. 'Je moet wel nadrukkelijker zeggen dat het jouw mening is', zei hij. Die reactie zette mij wel aan het denken.'

'De meester vertelde me ook dat hij van zijn leerlingen de vraag kreeg: 'En wat geloof jij dan?' Hij had daarop geantwoord dat hij dat niet wilde zeggen. Hij wilde neutraal zijn. Al begrijp ik die reactie goed, toch denk ik dat geen mens neutraal kan zijn. Leerlingen identificeren zich met iemand. Dat hebben jonge kinderen nodig om zich te kunnen verhouden tot de wereld om hen heen. Zo kunnen ze leren om later een eigen standpunt in te nemen. Wanneer je als onderwijzer die identificatiemogelijkheid niet biedt, kunnen kinderen daardoor onzekerder worden.'

Krijg je ook reacties van kinderen? Wat vragen de leerlingen zoal aan jou?

'Ja, natuurlijk krijg ik die! Heel vaak vragen de leerlingen aan mij: 'En geloof je dat echt?' De reacties die ik krijg, vormen vaak een aanknopingspunt voor een gesprek. Zo heb ik een keer verteld over God als Vader naar aanleiding van de gelijkenis van de verloren zoon. Een leerling zei toen: 'O, dus jij hebt eigenlijk twee keer vaderdag! Eén voor je eigen vader en een dag voor je hemelse Vader.' In het gesprek daarna kwamen we al heel snel op de zondag als dag van God, als wekelijkse Vaderdag.'

Het is van belang dat je aansluiting zoekt bij de belevingswereld van het kind. De leerling staat centraal. Dat is een belangrijk uitgangspunt.

De kinderen houden ook de spiegel aan mij voor. Dat is verrijkend. Heel veel dingen die ik vanzelfsprekend vind, zijn dat niet doordat leerlingen mij erover bevragen.

'Een ander voorbeeld. Eens vertelde ik over het verraad van Judas. Hij was al drie jaar met Jezus en de andere discipelen opgetrokken, had het Evangelie gehoord en allerlei bijzondere gebeurtenissen en wonderen meegemaakt. En toch verraadde hij z'n Vriend en Meester. Daarop reageerde een leerling: 'Nou, lekkere mattie ben je dan!' Op een christelijke school zou je zo'n reactie niet snel krijgen. Niet qua woordgebruik, maar vooral niet omdat het verraad van Judas de kinderen niet meer verrast.'

'De kinderen houden ook de spiegel aan mij voor. Dat is verrijkend. Heel veel dingen die ik vanzelfsprekend vind, zijn dat niet doordat leerlingen mij erover bevragen. Zo had ik verteld over de rijke jongeman die bij Jezus komt en vraagt naar het belangrijkste gebod. Dat is dat we het allermeest van God moeten houden en van andere mensen net zo veel als van onszelf. Toen vroeg een leerling aan mij: 'Houd jij dan meer van God dan van je vader en moeder? En zou je het dan niet erg vinden als je vader of moeder doodgaat?' Wat een confronterende vraag! Ik realiseerde me dat wij het dubbelgebod van de liefde tot God en de naaste vaak zo gemakkelijk aanhalen, maar ons onvoldoende de diepte ervan realiseren.'

Behandel je in de GVO-les alleen de bekende Bijbelverhalen? Ontwijk je gevoelige thema's uit de Bijbel? Bijvoorbeeld de verhalen waarin heftig geweld voorkomt.

'Collega's op de openbare school vroegen daar vrij snel naar. 'Je gaat toch niet die gruwelverhalen vertellen?' Ik maak inderdaad bewust keuzes, maar voor kinderen die weinig van het christelijk geloof weten, is eigenlijk elk Bijbelverhaal al heel bijzonder. Jonge kinderen confronteer je ook niet met de meest heftige nieuwsberichten over aanslagen. Voor die jonge leeftijd is het ongeschikt om het daarover te hebben in de klas.'

'Ik heb bijvoorbeeld een serie verhalen verteld over de uittocht van het volk Israël uit Egypte, de wetgeving op de Sinaï, de tocht door de woestijn en de doortocht door de Jordaan. Toen stuitte ik op het verhaal over Jericho. Tja, wij vinden de verovering van Jericho een prachtig verhaal. Maar alle mensen, kinderen en dieren in deze stad moesten gedood worden, op Rachab en haar familie na. Om dit te begrijpen en te aanvaarden is veel achtergrondkennis van de Bijbel (en de bijzondere situatie daar en toen) nodig, alsook de erkenning dat God *God* is. Bij de GVO-les geef ik niet binnen die context les. Daarom heb ik dit verhaal niet verteld, ben ik met die serie gestopt en op een ander thema overgegaan.'

'Is dat erg? Dat heb ik me toen wel afgevraagd. Maar je moet wel bedenken dat je maar weinig tijd hebt, drie kwartier per week, meestal alleen de bovenbouw (groep 5 t/m 8). Wat je in die vier jaar uit de Bijbel kunt behandelen is maar beperkt.'

Vijl je zo de 'scherpe kanten' van de Bijbel af?

'Ik denk het niet. Het verhaal over de Ark van Noach heb ik wel verteld. De meeste kinderen kennen dat verhaal wel of ze hebben thuis met een ark van Playmobil gespeeld. De zondvloed was een enorm, ontzagwekkend oordeel. Maar acht mensen overleefden de zondvloed. Ik benadruk overigens wel dat er plek was voor meer. Zo zag ik in de nagebouwde ark van Noach in Dordrecht meer dan 8 bedden staan. De bouwer wilde laten zien dat er dus meer mensen welkom waren dan alleen het gezin van Noach.'

Wat vind je van de veelgehoorde opmerking dat met de toenemende onkerkelijkheid de belangstelling voor geloofsvragen vanzelf zal verdwijnen?

'Aan kinderen merk ik dat ze vaak oprecht belangstelling tonen voor geloofsvragen en een opener houding hebben dan veel volwassenen. Ik heb een keer het thema 'leven na de dood' behandeld. Toen heb ik geen verhaal verteld, maar aan de kinderen gevraagd wat zij daarover dachten. Ik vond het opmerkelijk dat het merendeel van de leerlingen toch gelooft dat er iets is na de dood, terwijl bijna geen een in een christelijk gezin opgroeit. Slechts een of twee leerlingen in iedere klas zeiden dat het met de dood over en uit is. Daarentegen geloven heel veel leerlingen in reïncarnatie. Maar ook hoorde ik herhaaldelijk een verhaal van een leerling die geloofde dat 'ie na z'n dood in een grote ronde zaal zou komen waar op de muren alles zou staan wat hij had gedaan en dat er een poort is waar hij daarna doorheen gaat, naar links of naar rechts – kortom een mengsel van verhalen over het hiernamaals en het laatste oordeel uit diverse bronnen. In een hemel geloven veel leerlingen stellig. Als ik dan vraag of God ook in de hemel woont, dan zeggen de meeste leerlingen van niet. En dan is mijn vraag weer hoe er een hemel kan zijn, als God er niet is. In mijn didactiek sluit ik me vaak aan bij de joodse traditie, waar het gewoonte is de vraag van een leerling te beantwoorden met een vraag terug. Zó gaan leerlingen zelf nadenken. Kortom, een GVO-les is eigenlijk nooit saai, altijd weer verrassend.'

Op welke manier kunnen GVO-lessen van betekenis zijn voor het geheel van de samenleving?

'In samenleving en politiek hebben mensen het vaak over respect. Iedereen moet respect voor iedereen hebben. Dat is mooi gezegd, maar hebben we dat ook echt? Ik merk soms dat an-

deren, ook collega's, het moeilijk vinden om mij met mijn afwijkende geloofsopvattingen te respecteren. Niemand hoeft de levensvisie van een ander aantrekkelijk te vinden, maar het gesprek met anderen over wat je in het leven belangrijk vindt kan enorm helpen om respect en verdraagzaamheid te krijgen voor de opvattingen van anderen.'

'Vaak leven er vooroordelen over anderen. Zo hoorde ik van een gids bij een liberale synagoge in Amsterdam dat zij daar jongelui van 16 tot 23 jaar over de vloer kreeg, die letterlijk aan haar vroegen: 'Mevrouw mogen we uw horentjes tussen uw haar zien?' En iets als: 'Mevrouw, u woont zeker ook in een riante villa, want alle Joden zijn rijk'. Dit bizarre voorval maakt eens te meer duidelijk dat we ons geen illusies moeten maken. Net zoals er ten opzichte van Joden onvoorstelbare vooroordelen leven, zo zullen die er ook zijn ten opzichte van christenen, moslims en andere godsdienstige groeperingen. Vormingslessen kunnen eraan bijdragen dat die vooroordelen ter sprake komen en zo mogelijk worden weggenomen.'

'Verder is kennis van onze cultuur van belang. Voor mijn les gebruik ik regelmatig een schilderij van Rembrandt of een andere bekende schilder als illustratie. Maar als steeds meer kinderen de verhalen uit de Bijbel niet meer kennen, hoe kunnen ze dan de schilderijen in onze musea nog begrijpen en waarderen? Ook komen in mijn lessen de vragen over leven en dood en het lijden in de wereld veel aan bod. Daarvoor is in de overige lessen weinig tijd beschikbaar. Dat geldt overigens ook voor de school waar ik regulier lessen geef. Als leerkracht moet je echt je best doen om het normale lesprogramma met rekenen, taal en andere vakken binnen de beschikbare uren af te ronden. Je hebt daardoor nauwelijks tijd over om met de leerlingen over levensvragen, actuele gebeurtenissen of de ach-

Bestuurders moeten op bezoek gaan bij de scholen of de leidinggevenden uitnodigen voor een gesprek op het gemeentehuis. Op welke manier maken de scholen werk van vorming?

tergrond daarvan door te praten. Het GVO en HVO geven daar wel ruimte voor.'

Hoe breng je het aspect van vorming in jouw lessen expliciet naar voren?

'Een mooi voorbeeld is de les over Salomo. Na het verhaal over Salomo's wijsheid in zijn eerste rechtspraak vertel ik iets over het boek Spreuken. Ik vertel dan welke spreuk ik mooi vind. Daarna vraag ik de kinderen om zelf een tegettje met een mooie spreuk te maken. Dan komt er bijvoorbeeld 'YOLO' op de staan: *You Only Live Once*. Een andere leerling schreef: *Peace for Paris* – ze dacht daarbij aan de aanslagen in Parijs. Vanuit het Spreukenboek schreef ik op mijn tegettje: 'Vertrouw op God en steun op je eigen verstand niet'. De leerlingen kwamen toen wel los: 'Nou juf, wat is dat nu voor een onzin, dat je wel op God maar niet op je eigen verstand moet vertrouwen!' Plots realiseerde ik mij hoe zo'n bekend en geliefd Bijbelwoord overkomt op niet-gelovigen. Het is dan wel even zoeken naar woorden om aan de leerlingen uit te leggen dat vertrouwen op God niet uitsluit dat je ook je verstand moet gebruiken.'

'Vorig jaar had ik te maken met een jongen die regelmatig midden in mijn verhaal riep: 'Da's nep!' of: 'Dat is een leugen!' Ik merkte wel zijn enorme betrokkenheid op en bedankte hem daarvoor. Vervolgens wilde ik weten wat hij er zelf van dacht. Nou, hij vond dat het niet waar

kon zijn wat ik vertelde. Daarna vroeg ik of het wel respectvol was naar de andere leerlingen toe om telkens zo luid zijn mening erover te geven zonder op zijn beurt te wachten... Tegen de leerlingen zeg ik altijd dat ze van alles van mijn verhaal mogen vinden. Ook dat ze het vreemd mogen vinden. Maar ik vraag wel of ze hun mening op een respectvolle manier naar voren brengen.'

In politieke kringen hoor je regelmatig de opvatting dat op een openbare school het onderwijs 'neutraal' moet zijn. Dus geen godsdienst in de lessen op school. Wat schort er aan deze manier van redeneren?

'Neutraal onderwijs bestaat niet. Ik vind het jammer dat mensen denken dat je neutraal kunt zijn als het over levensvragen of godsdienst gaat. Soms proberen scholen a-godsdienstig te zijn, maar gek genoeg gaan ze dan wel Halloween vieren. Eind oktober hangen de meest enge monsters in de klaslokalen. Hoe denken kinderen daarover? De kinderboekenmaand van dit jaar heeft 'griezelen' als thema. Ik ben benieuwd of kinderen dit echt wel zo leuk vinden als het lijkt. Ik merk dat het hen niet ontgaat wat er in de wereld gebeurt en dat ze vaak bang en onzeker zijn. In de GVO-les is er ruimte om deze gevoelens te uiten. Ik vraag hen dan waar en naar wie ze toe gaan met hun angst. Ook vertel ik hen over hoe God een veilige burcht is voor veel mensen. Ik lees dan een psalm van David met hen waarin dat tot uiting komt.'

Naast het uitsluiten van godsdienst is er ook de benadering om alle religies aan te bieden – als een soort keuzemenu. Is dat dan wel neutraal?

'Volgens de kerndoelen zijn alle scholen verplicht onderwijs over religies aan te bieden. Dat is het vak wereldgodsdiensten. Bij dit vak worden de belangrijkste feiten van religies be-

noemd, zoals het ontstaan, de godheid, belangrijke personen, feestdagen en dogma's, leefregels en zo. Dan komen leerlingen iets te weten óver een godsdienst. Maar ze komen dan niet in contact met iemand die echt gelooft. Want pas dan komt de vraag aan de orde of je er respect voor hebt. Ik merk dat er in mijn lessen heel veel gebeurt met leerlingen, ze reageren, ze stellen vragen, soms ook erg diepe. Als ik alleen iets óver het christendom zou vertellen, dan zou er veel minder gebeuren. Ook het onderscheid tussen goed en kwaad komt ter sprake. Net als iedere andere leerkracht ontkom ik daar ook niet aan. Iedereen heeft er een mening over en maakt daarin keuzes. Dus je draagt hoe dan ook 'iets' over aan de kinderen.'

Wat is het belang van godsdienstige vorming van jongeren? Nuttig onderwijs is toch vooral gericht op rekenen, taal, kennis van de wereld, kortom de vaardigheden die nodig zijn voor een goede baan later?

'Rekenen en taal, dat zijn vaardigheden. Die zijn belangrijk, maar tegelijk beperkt. Want vaardigheden maken een leerling niet klaar voor de maatschappij. Ze vormen iemand niet tot een persoonlijkheid. In je werk later krijg je niet alleen te maken met de computer op je bureau, maar ontmoet je ook en juist mensen. Je kan alleen goed functioneren als je weet wie je bent, waarvoor je staat en wat je gelooft. Dan ben je ook in staat om anderen te begrijpen en een gesprek met hen aan te gaan en met hen samen te

werken. De polarisatie en onvrede in de wereld om ons heen laten zien dat het onderling begrip van mensen met verschillende overtuigingen sterk is afgenomen. Werk maken van respect voor elkaar begint al op de basisschool. Dit geldt zowel voor de christelijke als voor de openbare school. Ook op reformatorische scholen staan vaardigheden steeds meer centraal. Maar het belang van vorming mogen we niet uit het oog verliezen.'

Al met al zou ik gemeentebestuurders aanbevelen om vormingsonderwijs op de scholen te stimuleren. Maar op welke manier zou bijvoorbeeld een burgemeester of wethouder de scholen daar warm voor kunnen krijgen?

'Voor een bestuurder die verbindingen tot stand wil brengen tussen verschillende culturen en religies in de samenleving is de onvrede en polarisatie een aanknopingspunt om het gesprek over het belang van vorming aan te gaan. Papieren foldertjes of een email sturen zal niet werken omdat er zo'n overvloed aan informatie is. Bestuurders moeten op bezoek gaan bij de scholen of de leidinggevenden uitnodigen voor een gesprek op het gemeentehuis. Op welke manier maken de scholen werk van vorming?'

'Maar de belangrijkste lijn loopt toch via de ouders. Wanneer ouders willen dat hun kinderen op school godsdienstig vormingsonderwijs krijgen, dan kunnen zij aan de schooldirecteur vragen om hiervoor een mogelijkheid te creëren.'

¹ In het schooljaar 2015/2016 werden op 1100 openbare basisscholen lessen GVO en/ of HVO verzorgd. Dat is 49 procent van de openbare basisscholen in Nederland.

Hoe staat een christelijke school midden in de seculiere samenleving? Hoe geeft zij invulling aan de vorming van haar leerlingen tot de staatsburgers van de toekomst? Bijbels georiënteerd en maatschappelijk betrokken onderwijs is gezagsgetrouw en eigenzinnig, omdat het de gemeenschap op het oog heeft en tegelijk de leerling als persoon erkent. Het verbindt kennisoverdracht en vorming aan elkaar.

Dr. R. Toes, voorzitter College van Bestuur van het Wartburgcollege

Burgerschap en de maatschappelijke opdracht van de school

De afgelopen decennia heeft individualisering haar sporen getrokken in het onderwijs. Dit denken, dit geloof in de ontwikkelingspotenties van ieder individueel mens is vooral vanuit politiek wensdenken vormgegeven in het onderwijs. Het belangrijkste artikel van dit geloof is dat het onderwijs aan alle leerlingen dezelfde kansen moest bieden. Het is niet te aanvaarden dat geboorte of sociale omstandigheid bepaalt waar je terecht komt. Het gaat om gelijkheidsdenken: iedere individuele leerling dient gelijke mogelijkheden te krijgen om zich te ontplooiën en zichzelf te verwerkelijken.

Voor het christelijk en reformatorisch onderwijs dreigt dit individualisme ook tot fragmentarisering te leiden. De nadruk op de unieke kansen van het individu leiden gemakkelijk tot breuken in de betrokkenheid die school, kerk en gezin idealiter op elkaar hebben. En, in het kader van het onderwerp van dit artikel, vooral ook de betrokkenheid op de ander, op de maatschappelijke werkelijkheid om ons heen. Als school, kerk en gezin zich tot gescheiden domeinen ontwikkelen, is er weinig samenhang tussen belijden, denken en doen.

Op dit moment wordt echter meer en meer in het onderwijs erkend dat dit benadrukken van de individuele mogelijkheden en het zelfstandig vormgeven van het individuele leerproces het onderwijs juist haar emancipatoire karakter ont-nomen heeft. Precies het tegenovergestelde dus van wat de onderwijsvernieuwers zo graag wilden bereiken. Dat zien we terug in de mislukkingen van de onderwijsvernieuwingen en in het feit dat juist de onderste lagen van de samenleving, zoals allochtone jongeren en vmo'ers, massaal afhaakten. Ze waren niet in staat hun individuele leerproces te construeren. Hun prestaties bleven achter.

Hun achterblijvende prestaties werden echter het nieuwe probleem. Als reactie op het door-geslagen gelijkheidsdenken werden presteren en excelleren de modewoorden. Het lijkt daarbij echter meer om lijstjes van best-presterende scholen te gaan en om de plaats op de (inter)na-tionale onderwijs ladder, dan dat er werkelijke interesse is in wat zich op scholen afspeelt. De hyperige sfeer rondom dit thema leidt onmiskenbaar opnieuw tot eenzijdigheden. En voor de door-geslagen individualisering lijkt dit geen remedie, integendeel.

Hiermee raken we aan een wezenlijk aspect van het onderwijs. Vorming en vakonderwijs vinden niet louter plaats omdat het nuttig is voor iemands beroepsuitoefening of zijn functioneren als burger. Het opent de geestelijke ruimte waar-in het menselijk leven vorm krijgt.

DE SCHOOL ALS GEMEENSCHAP

We hebben op school iets gemeenschappelijks nodig. Het is van belang dat we de negatieve kanten van de individualisering én van excelleren en presteren goed onderkennen in het onderwijs. Een school is een gemeenschap. Het

Voor het christelijk en reformato-ri-sch onderwijs dreigt dit individualisme ook tot fragmentariser-ing te leiden. De nadruk op de unieke kansen van het individu leiden gemakkelijk tot breuken in de betrokkenheid die school, kerk en gezin idealiter op elkaar hebben.

zou helpen als we de school als die gemeenschap meer op de kaart zetten. Gemeenschap betekent betrokkenheid en verantwoordelijkheid voor elkaar. Het gemeenschappelijke ontbreekt vaak en ook de betrokkenheid op elkaar. In een gemeenschap worden mensen gekend en herkend. Dat is in de soms extreem grote scholen al helemaal niet mogelijk. Het zou dan zeker helpen als scholen acties ondernemen om dit te versterken. Op het Wartburgcollege in Rotterdam zijn we bijvoorbeeld sinds een aantal jaren begonnen met het organiseren van masterclasses over aangelegen thema's zoals het Reveil, Lewis en de Heidelbergse Catechismus. Hiervoor worden zowel docenten, ouders als leerlingen uitgenodigd. Het is een klein, maar ons inziens belangrijk signaal dat we echt een gemeenschap willen zijn. We staan niet tegenover elkaar, maar met en naast elkaar voor dezelfde gemeenschappelijke zaak. Op de locatie Guido de Brès worden voor docenten leeskringen georganiseerd, waarin met elkaar nagedacht wordt over een boek dat op enigerlei wijze in her verlengde staat van het onderwijs. Gemeenschap betekent ook aandacht voor burgerschap, zicht op de omgeving van de school, kortom, aandacht voor de maatschappelijke opdracht van de school.

EEN PRAKTIJKVOORBEELD

In 2010 verscheen er een overheidspublicatie over burgerschap op scholen: *Scholen voor burgerschap*.¹ Deze publicatie werd uitgegeven nadat er in de maatschappij steeds meer druk werd ervaren om te werken aan cohesie in de samenleving. De moord op Fortuyn in 2002 had een destabiliserende werking op de sfeer en het onderling verstaan van diverse bevolkingsgroepen in de Nederlandse samenleving. Dat gold zeker voor een stad als Rotterdam, de bakermat van Pim Fortuyn.

De vraag die de publicatie aan de orde stelde, is wat er werkelijk gebeurde op scholen als het gaat om integratie, begrip voor diversiteit, het verstaan van medeburgers die andere opvattingen hadden dan in de eigen zuil. Of was de school 'gewoon' school? Deze uitgave wordt geardeerd met diverse schoolportretten. Het eerste portret gaat over de Guido de Brès (onderdeel van het Wartburgcollege) in Rotterdam. Een reformatorische school in Rotterdam-Zuid, een school met een opvallende populatie. In al zijn blanke, gereformeerde eenzaamheid staat deze reformatorische school in een multiculturele stad. Uiteraard een uniek onderzoeksproject.

Leerlingen worden gestimuleerd om niet het eigenbelang als uitgangspunt te nemen, maar als christen zelfstandig en actief verantwoordelijkheid te dragen voor de belangen van de gemeenschap in en buiten de school.

Identiteit

In de bundel over burgerschap begint het artikel over de Guido de Brès met het benoemen van de identiteit van de school: 'Het Wartburgcollege, een scholengemeenschap met diverse locaties in Zuid-Holland, biedt christelijk onderwijs op reformatorische grondslag.'² In het meest recente plan van het Wartburgcollege, wordt de maatschappelijke opdracht o.a. op de volgende manier aan de orde gesteld:

Jongeren zijn geroepen tot christelijk burgerschap. Dat is een hoge roeping waaraan we als school bijdragen. Door het genadekarakter van Gods werk in mensen is er ook verwachting. Door de verbinding van vakinhoud en identiteit moet de relevantie van het christelijk belijden handen en voeten krijgen. Verantwoord burgerschap vraagt om betrokkenheid op en oog voor elkaar. Jongeren dienen een hoger doel dan zichzelf: dat heeft te maken met beide Tafels van de Wet: God liefhebben boven alles en de naaste als jezelf. Verantwoord burgerschap vraagt om betrokkenheid op en oog voor elkaar. Jongeren dienen een hoger doel dan zichzelf: dat heeft te maken met beide Tafels van de Wet: God liefhebben boven alles en de naaste als jezelf. De individuele ontwikkeling draait niet om de persoonlijke succesvolle carrière; ze is gericht op verantwoord burgerschap en rentmeesterschap. Onderwerpen als duurzaamheid en gezond leven krijgen hier een plaats, evenals maatschappelijk verantwoord ondernemerschap en creativiteit.

In ons onderwijs leggen we de verbinding tussen karaktervorming en gemeenschapszin. De gemeenschapszin is de basis voor wat op dit moment met 'participatiesamenleving' wordt aangeduid. De eerste vraag die een christenjongere moet leren stellen is: wat kan ik voor de ander betekenen. Overigens zonder dat dit ten

koste gaat van zichzelf (de naaste liefhebben als jezelf).³

Christelijke burgerschapsvorming wil leerlingen vanuit een Bijbelse visie voorbereiden op het participeren in de pluriforme, multiculturele maatschappij. De school wil hiermee leerlingen leren het Woord van God concreet gestalte te geven in een christelijke levenshouding. Leerlingen worden gestimuleerd om niet het eigenbelang als uitgangspunt te nemen, maar als christen zelfstandig en actief verantwoordelijkheid te dragen voor de belangen van de gemeenschap in en buiten de school.

Genoemde bundel geeft aan hoe dit concreet vormgegeven wordt. Zo zijn enkele docenten aangesteld om de contacten met de eigen wijk te behartigen en wordt er voor de inwoners ieder jaar door de leerlingen een kerstdiner georganiseerd. Alle leerlingen van de brugklas worden geconfronteerd met de verschillende culturen in de stad via een zogenaamd multi-cultiproject. Leerlingen kijken daarmee letterlijk in de keuken van bijvoorbeeld een Marokkaans of Turks gezin. Ze eten een keer mee, onder leiding van een docent of een ouder. Het gezin wordt op hun beurt weer uitgenodigd in de Guido. Het nuanceert nadrukkelijk hun beeld van minderheden in de Nederlandse samenleving.

Uitwisseling met islamitische school

Een ander voorbeeld is de relatie met de enige islamitische school voor voortgezet onderwijs in Nederland. Deze school heette aanvankelijk het Ibn-Galdoun, maar kwam enkele jaren in opspraak, o.a. als gevolg van examenfraude. Dat leidde tot een crisis en leegloop op deze school. Docenten van de Guido hebben toen lessen op deze school vervangen en daarmee een bijdrage geleverd aan de overgang van deze school tot

Leerlingen van het Avicenna waren verbaasd om te leren dat er ook christenen waren zoals de leerlingen van de Guido, en de Guido'ers leerden moslims en moslima's kennen en die bleken ook al heel anders te zijn dan ze hadden gedacht.

het Avicenna College. Met deze school is er een heel behoorlijke samenwerking op gang gekomen. Leerlingen van het Avicenna en van de Guido bezoeken over en weer elkaars scholen – om elkaar te leren kennen en geïnformeerd te worden over de manier waarop zij in deze samenleving staan. Hoofddoekjes in de gangen van de Guido zijn niet langer een vreemd en opvallend verschijnsel. Bij die kennismaking komen er verschillen en overeenkomsten openbaar. Op beide scholen is er sprake van een zekere inhoudelijke distantie tot het moderne leven. Maar die distantie wordt niet gedramatiseerd, en staat een normale participatie niet in de weg. Leerlingen van het Avicenna waren verbaasd om te leren dat er ook christenen waren zoals de leerlingen van de Guido, en de Guido'ers leerden moslims en moslima's kennen en die bleken ook al heel anders te zijn dan ze hadden gedacht. Een voorlopig hoogtepunt in dit uitwisselingsprogramma was een (vriendschappelijke) debatwedstrijd in de aula van de Guido, waarin alle aangelegen thema's van de multiculturele samenleving de revue passeerden.

De pogingen die de Guido de afgelopen jaren heeft gedaan om school in en van de stad te zijn, zijn niet onopgemerkt gebleven. De genoemde bundel, waarin een aantal van de bovenstaande

We moeten ons goed bewust blijven van de spanningen die ontstaan door een overheid die inzet op liberale en democratische waarden. Welke waarden zijn namelijk democratisch? Niets is zo vlottend en wisselend als het democratische debat.

voorbeelden ook in waarderende zin aan de orde komen, is daarvan een bewijs. Maar er zijn ook andere vormen van waardering. De stichting *Rotterdam010* organiseert ieder jaar een verkiezing van de Rotterdamer van het jaar, en in 2013 kreeg de Guido deze onderscheiding vanwege de bijdrage die de school had geleverd aan de realisatie van het Kindermonument voor de Joodse kinderen die in de oorlog vanuit de stad naar de concentratiekampen zijn afgevoerd. Het is natuurlijk heel mooi dat dit breder gezien wordt. Maar het zal een pittige opdracht blijven om in de dynamiek van de stad blijvend te investeren in de maatschappelijke opdracht van de school.

KRITISCHE HOUDING

Aandacht voor burgerschap kan namelijk ook in een zekere onbezonnenheid verkeerd uitpakken. Het is van groot belang dat we ten aanzien van het onderwerp burgerschap kritisch blijven. De christelijke politiek heeft hierin ook een belangrijke taak. De doelen van burgerschap kunnen namelijk makkelijk gekaapt worden. Sinds er kritiek is op de multiculturele samenleving wil de overheid in toenemende mate het burgerschapsonderwijs gebruiken om scholen uit hun eigen cultuur te halen.

Er is in de politiek iets vreemd aan de gang: enerzijds regelt bijvoorbeeld staatssecretaris Sander Dekker meer ruimte voor nieuwe scholen (dus verbreding van onderwijsvrijheid). Anderzijds lijkt die vrijheid juist weer ingeperkt te worden. De dominante neo-liberale cultuur geeft immers nadrukkelijk minder ruimte aan minderheidsstandpunten op het gebied van ethische vraagstukken. Dat bedreigt evenzeer het christelijk, reformatorisch onderwijs. Denk hierbij vooral aan de homolobby en de opdringende gedachte dat we allemaal de homofiele praxis en bijvoorbeeld het homohuwelijk pontificaal op het schild moeten hijsen. Het is het seculiere geloof waar vluchtelingen bij binnenkomst hun akkoord aan moeten geven, willen ze Nederlander worden.

We moeten ons goed bewust blijven van de spanningen die ontstaan door een overheid die inzet op liberale en democratische waarden. Welke waarden zijn namelijk democratisch? Niets is zo vlottend en wisselend als het democratische debat. Het is van groot belang dat de christelijke politiek en het christelijk onderwijs hun eigenheid vasthouden. Als we ons overgeven aan wat de neo-liberale overheid van ons vraagt, dan zal de nadruk komen te liggen bij een liberaal, individualistisch mensbeeld. Dat is wel een punt dat we in de gaten moeten houden in het onderwijs. De dragers van het reformatorisch en ook protestants-christelijk onderwijs (ouders, leraren, bestuurders) hebben immers niet zelden de neiging om zich ook gezagsgetrouw op te stellen. Dat is mooi, maar de eigenheid moet ook vastgehouden worden.

KENNISOVERDRACHT EN VORMING

Christelijke scholen hebben veel te bieden, ook op het gebied van burgerschapsonderwijs. Juist die eigenheid wordt - misschien wel tegen het

*mainstream*denken in - gewaardeerd. De eerder genoemde overheidspublicatie over burgerschap is daarvan een mooi bewijs. Misschien is het belangrijkste probleem wel dat christelijke en reformatorische scholen zich steeds minder weren tegen de dominante cultuur. De houding van het christelijk en reformatorisch onderwijs mag meer mag meer een mengeling zijn van eigenzinnigheid en gezagsgetrouwheid. En die eigenzinnigheid moet dan niet geïnterpreteerd worden als eigenwijsheid of arrogantie, maar het besef van de 'zinnigheid' van maatschappe-

lijk betrokken, Bijbels georiënteerd onderwijs. Dat is onderwijs dat de gemeenschap op het oog heeft. Dat is onderwijs dat wars is van door- geslagen individualisme. Dat is onderwijs dat weinig heeft met de *ratrace* van prestatieijstjes. Dat is onderwijs dat kennisoverdracht en vorming aan elkaar verbindt. Dat is onderwijs dat zich verantwoordelijk weet in de maatschappelijke opdracht. Dat is onderwijs dat 'de mens Gods' toerust.

En dat onderwijs is zegenrijk voor het hele volk.

¹ Jules Peschar, Hans Hooghoff, Anne Bert Dijkstra en Geert ten Dam (red), *Scholen voor burgerschap. Naar een kennisbasis voor burgerschapsonderwijs*, Antwerpen/Apeldoorn, 2010.

² René Leverink, 'Wartburgcollege/locatie Guido de Brès. Burgers van twee rijken', in: Jules Peschar, Hans Hooghoff, Anne Bert Dijkstra en Geert ten Dam (red), *Scholen voor burgerschap. Naar een kennisbasis voor burgerschapsonderwijs*, Antwerpen/Apeldoorn, 2010, 15-17.

³ Strategisch Beleidskader 2015-2020: Principieel, betrokken en present, 18.

Hoe is het met de vrijheid van onderwijs en de kwaliteit daarvan wereldwijd? Luca Volontè geeft leiding aan Novae Terrae, een stichting die hier al jaren onderzoek naar doet, samen met een groep van experts. In 2015/2016 zijn in totaal 136 landen op dit aspect onderzocht. Het Nederlandse onderwijsstelsel gooit hoge ogen. Maar helaas kan niemand zeggen dat er globaal gezien geen vuiltje aan de lucht is.

Door drs. Jan Schippers, directeur Wetenschappelijk Instituut voor de SGP¹

Bid en werk voor onderwijsvrijheid wereldwijd

In gesprek met Luca Volontè van de Novae Terrae Fondazione

De heer Volontè, voormalig lid van het Italiaanse parlement en lid van de Parlementaire Assemblée bij de Raad van Europa, is directeur en onderzoeker van de Novae Terrae Stichting.² Deze stichting zet zich in voor een verdediging van de rechten van de mens volgens het natuurrecht en wil paal en perk stellen aan de uitbreiding van in essentie onmenselijke 'onverzadigbare' rechten. In het logo van deze stichting prijkt de latijnse spreuk *Sursum corda!* (de harten omhoog).

Novae Terrae gaat uit van het principe dat ieder mens dezelfde waardigheid heeft. Kinderen hebben het recht om opgevoed en opgeleid te worden, zo mogelijk door hun moeders en vaders. Want de ouders zijn verantwoordelijk voor hun nakomelingen. Vandaar dat Novae Terrae grote waarde hecht aan het recht op onderwijsvrijheid.

In september 2014 werd de Socrates-groep gevormd. Dit is een groep van experts die periodiek bij elkaar komt om het onderwijsbeleid van

diverse landen te bespreken. De focus ligt daarbij op het analyseren van problemen met betrekking tot de vrijheid van onderwijs en de bescherming van de rechten van ouders als het gaat om het onderwijs dat zij voor hun kinderen wensen.

Samen met OIDEL³, een internationale organisatie die opkomt voor de kwaliteit en toegankelijkheid van onderwijs wereldwijd, heeft de Novae Terrae Stichting een *Global Independent Index on Freedom of Education* (Wereldwijde Onafhankelijke Index inzake de Vrijheid van Onderwijs) ontwikkeld. Deze index is samengesteld op basis van vier indicatoren:

1. De vrijheid van ouders om onderwijs voor hun kinderen te kiezen (hierbij wordt gelet op de grondwettelijke bepalingen en wettelijke voorzieningen m.b.t. openbaar onderwijs, bijzonder onderwijs en de mogelijkheid van thuisonderwijs);
2. De publieke financiering voor de vrijheid van onderwijs (denk aan gezinsvouchers, directe subsidiering van private scholen, vergoedin-

gen voor salarissen van onderwijzers, onderwijsmateriaal, investeringen in gebouwen, leerlingenvervoer etc.);

3. Het percentage van kinderen (4-12 jaar) dat bij basisscholen staat ingeschreven;
4. Het percentage van leerlingen in private scholen.

Om de twee jaar wordt het nationale onderwijsbeleid van landen onderzocht, de ontwikkeling daarin geanalyseerd en getoetst aan het recht op onderwijsvrijheid zoals dat omschreven is in de internationale verdragen. Het vertrekpunt hierbij is artikel 13 van Internationaal Verdrag inzake de Economische, Sociale en Culturele Rechten. Het jongste rapport⁴ betreft de periode 2015/2016 en is te downloaden vanaf de websites van Novae Terrae en OIDEL. Naar aanleiding hiervan heb ik negen vragen voorgelegd aan de heer Luca Volontè.

Wat zijn de belangrijkste mondiale belemmeringen en uitdagingen met betrekking tot de vrijheid van onderwijs?

‘We kunnen stellen dat een van de grootste problemen die het basale recht van mensen op vrij-

heid van onderwijs bedreigt tweevoudig van aard is. Paradoxaal genoeg gaat het om de beperking van vrijheid (a) en de slechte kwaliteit van het onderwijs (b). Ik zal dit kort toelichten.'

'In Europese landen zien we de laatste jaren een tendens om de vrijheid van onderwijs te beperken. Dan gaat het niet alleen om de vrijheid van thuisonderwijs, maar ook over de vrijheid van scholen die onderwijs geven op basis van het christelijk geloof. Er zijn veel politieke partijen met uiteenlopende ideologieën, links of rechts georiënteerd, maar vreemd genoeg ook zogenoemde liberale partijen, die maar al te graag goede wetten willen veranderen, zodat de vrijheid van burgers, scholen en ouders vermindert. Ook in Nederland is dat het geval.

De matige of soms slechte kwaliteit van het onderwijs is het tweede probleem dat moet worden aangepakt. Het onderwijs zou zodanig moeten zijn dat het elk jong talent de kans geeft om zich te ontwikkelen. De mate van concurrentie tussen vrije scholen, thuisonderwijs en staatscholen is een belangrijke indicator die aangeeft hoe het in een land ervoor staat met betrekking tot de eerbiediging van de vrijheid van onderwijs en de kwaliteit ervan.'

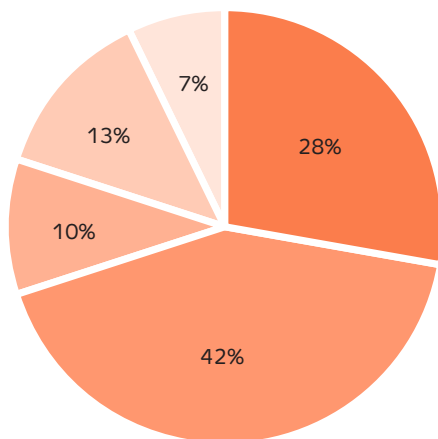
Welke landen voldoen grotendeels aan de criteria voor volledige vrijheid van onderwijs? En welke landen voldoen daaraan bij lange na niet?

'In het laatste rapport van OIDEL en de stichting Novae Terrae wordt de onderwijsvrijheid in 2015/2016 in 136 landen geanalyseerd en aan een evaluatie onderworpen. Tezamen omvatten deze landen 94 procent van de wereldbevolking. De uitkomst van ons onderzoek laat zien dat als het gaat om vrijheid van onderwijs land, Nederland en België aan de top staan. Zorgelijk is dat diverse Europese landen gemiddeld veel lager scoren. Duitsland komt bijvoorbeeld pas op de 24^e plaats, Zweden op de 32^e en Italië

op de 47^e positie. In Europa zullen Kroatië (113), Bulgarije (103), Cyprus (100), Griekenland (98), maar ook Italië grote inspanningen aan de dag moeten leggen om zowel de kwaliteit als de vrijheid van onderwijs toe te laten nemen. Maar ook Portugal, Roemenië, Litouwen, Oostenrijk en Estland zullen hun onderwijs moeten verbeteren als ze niet in de gevarenzone willen belanden. We houden er namelijk rekening mee dat goed scorende landen, zoals Chili (7), Zuid-Korea (11), Israël (13), Peru (15), Georgië en Guatemala (21), zich stevig ervoor inzetten om hun onderwijs verder te verbeteren.'

Wat zijn volgens u de meest opvallende wereldwijde trends als het gaat om onderwijsvrijheid?

'In formele of juridische zin is de vrijheid van onderwijs praktisch universeel erkend. Van de 136 onderzochte landen zijn er slechts drie die de oprichting van private scholen⁵ verbieden: Cuba, Gambia en Libië. In 84 landen is het recht van burgers om zelf een school te stichten in de grondwet vastgelegd, waardoor ze de hoogste mate van bescherming van de onderwijsvrijheid bieden. Wat betreft de overheidsfinanciering van private scholen is het panorama sterk gevarieerd (zie figuur 1 op p. 71). In 72 procent van de landen verleent de overheid subsidie. Bezien we deze groep meer in detail, dan blijkt dat in 42 procent van de 136 landen deze financiële steun maar matig is of niet helder gedefinieerd. In 30 procent van de 136 onderzochte landen worden private scholen op een consistente en betrouwbare manier door de overheid gefinancierd. Daaruit blijkt dat de overheden in deze landen zich bewust zijn van de noodzaak om ook het private onderwijs te financieren, zodat burgers het recht op onderwijsvrijheid effectief kunnen uitoefenen. Ten slotte, in vergelijking met ons rapport uit 2002, is het aantal landen waar de overheid ook private scholen financiert met 7 volle procentpunten gestegen, wat

- Landen die geen financiële steun verlenen
- Landen die weinig of onduidelijk gedefinieerde steun geven
- Landen die de salarissen voor personeel vergoeden [A]
- Landen die [A] vergoeden en de operationele kosten (verwarming, schoonmaak e.d.) [B]
- Landen die [A] en [B] vergoeden en de investeringskosten (gebouwen, inventaris)

een bemoedigende ontwikkeling is. In het algemeen is het belangrijk om op te merken dat in sommige landen met het hoogste niveau van vrijheid ook de beste PISA-testresultaten⁶ worden gevonden, zoals de Republiek Zuid-Korea, Finland, Nederland, Australië, België en Ierland.’

Kan de tendens van verdergaande secularisatie, zoals in Noord-West Europa, Canada, Australië en de Verenigde Staten, de vrijheid van onderwijs schaden of verminderen?

‘Ja, dit is helaas een reëel gevaar. In Zweden heeft de Sociaaldemocratische Arbeiderspartij bijvoorbeeld voorstellen gedaan om ‘confessionele elementen’ uit het onderwijs te weren (kinderen mogen bijvoorbeeld niet meer bidden voor het eten) en mogelijk wil men zelfs christelijk geïnspireerde scholen sluiten. In de Verenigde Staten hebben overheidsorganen in sommige deelstaten of regio’s besluiten genomen die ingaan tegen de vrijheid van onderwijs en meningsuiting, waardoor met name christenen worden geraakt. Er zijn Australische staten waar ‘gender neutraal’ onderwijs op de basisscholen verplicht is, ook als het indruist tegen de levensbeschouwing van de ouders. Dit alles vormt een storend bewijs van de

stelling dat de vrijheid al gauw wordt bedreigd door een staat die zich niet aan het recht houdt, zoals de geschiedenis ook laat zien.’

Hoe is de situatie in oosters-orthodoxe landen, zoals Rusland, Roemenië, Griekenland en Oekraïne, die alle een staatskerk kennen?

‘De situatie is in deze landen behoorlijk gevarieerd, net zoals dat in andere christelijke landen (katholieke, lutherse, anglicaanse, evangelische, enz.) het geval is. In Rusland (31) wordt bijvoorbeeld veel gedaan voor de vrijheid van onderwijs en thuisonderwijs. Aan de andere kant, in Griekenland, maar ook in Roemenië of Bulgarije, zijn er uiteenlopende problemen die waarschijnlijk verband houden met het gebrek aan investeringen in het onderwijs. Het ontbreken van echte onderwijsvrijheid en de manier waarop christelijke scholen van diverse denominaties elkaar tegenwerken, is hier een groot probleem.’

Hoe zit het met de situatie in islamitische landen?

‘In het algemeen scoren Arabische landen lager dan de hiervoor genoemde regio’s. Uitzonderingen op deze regel zijn Libanon, Jordanië en Qatar. Die steken duidelijk boven het gemiddel-

de uit. Opmerkelijk is dat Turkije (67) het goed doet, beter dan Zwitserland (68) en sommige EU-lidstaten. Een van de meest ernstige problemen, zeker in de rijkste islamitische landen, is zonder twiifel het totale gebrek aan onderwijsvrijheid. Daarnaast ontbreekt soms in het geheel de mogelijkheid om onderwijs te volgen, met name in landen waar gewapende conflicten zijn, zoals Syrië en Irak.’

We zijn natuurlijk benieuwd hoe u de situatie in Nederland taxeert. Ons land scoort lager dan Ierland, met name door de beperkingen ten aanzien van thuisonderwijs. Als argument voert de Nederlandse overheid aan dat door de gelijke publieke financiering van openbare en bijzondere scholen er voor iedereen wel een school te vinden is die past bij de identiteit. Daarom wil de overheid liever geen thuisonderwijs toestaan. Begrijpt u deze redenering?

‘Ik begrijp deze argumentatie goed. Maar toch denk ik dat we multigezins- en community-homeschooling moeten aanmoedigen. Laat ik dit proberen uit te leggen: we moeten het bestaande concept van bijzondere scholen met hun voordelen zo dicht mogelijk laten aansluiten aan het nieuwe kleinschaliger concept van onderwijs dat voortkomt uit nieuwe behoeften van ouders en tegelijk de vrijheid van een groep gezinnen respecteert. Deze benadering zou de onderwijsvrijheid aanzienlijk uitbreiden en hoeft voor het Nederlandse stelsel geen problemen te veroorzaken.’

En hoe zit het met het misbruik van de vrijheid van onderwijs? Denk bijvoorbeeld aan een radicale islamitische (salafistische) school, die het recht op onderwijsvrijheid benut om uiteindelijk een volledige vernietiging van de vrijheid van onderwijs te bewerkstelligen.

‘Dit is een heel serieus probleem. Maar we mogen dit niet op een demagogische manier aanpakken. Uiteraard moet de staat alle misbruik van vrijheid bestrijden en serieus nagaan wie zich hieraan schuldig maken. Maar laten we ook onder ogen zien dat angst voor salafistische scholen of voor misbruik van de (onderwijs)vrijheid de eerbiediging van de (onderwijs)vrijheid belemmert. In elk land zijn er criminelen, zoals rovers, moordenaars, verkrachters, enzovoorts. Ieder mens is een potentiële misdadiger. Maar dat feit vormt nog geen geldige reden voor de staat om alle mensen op voorhand in de gevangenis vast te zetten. De overheid moet zorgdragen voor de vrijheid en veiligheid van alle inwoners, misbruik tegengaan en daders van misdrijven oppakken.’

Wat is uw advies voor christelijke politici en voor bestuursleden of leidinggevenden van christelijke scholen?

‘Ik heb maar één advies. Het is tegelijk een speciaal verzoek. Vrijheid is niet voor eens en altijd gewonnen, net zoals dat geldt voor democratie. We moeten de vrijheid dagelijks leven, verdedigen en ondersteunen. De bron van vrijheid en bevrijding is voor ons allemaal geopenbaard. We hebben voortdurend gebeden nodig om in die vrijheid te staan.’

¹ Met dank aan drs. Henk Jan van Schothorst, directeur van de Trans-Atlantic Christian Council, voor de bemiddeling.

² Zie: <https://www.novaeterrae.eu/en/>

³ Zie: <http://www.oidel.org/en/creation.htm>

⁴ Zie: <https://www.novaeterrae.eu/en/publications/81-reports/822-global-index-on-freedom-of-education.html>

⁵ Het rapport spreekt over Non-Governmental Schools, d.w.z. scholen die niet door de overheid worden georganiseerd of beheerd. Het gaat hier dus niet alleen om zgn. ‘privéscholen’, ook de bijzondere scholen vallen eronder.

⁶ Programme for International Student Assessment (PISA) is een driejaarlijks internationaal onderzoek, gericht op de evaluatie van de onderwijsstelsels wereldwijd, door het testen van de vaardigheden en kennis van 15-jarige studenten. In 2015 nam meer dan een half miljoen studenten uit 72 landen deel aan de twee uur durende test.

De vrijheid van onderwijs staat volgens sommigen onder druk. Hoe reëel is de angst dat artikel 23 van onze Grondwet sneuvelt? Wat voor redenen worden hier voor gegeven? En vooral, wat zijn de opties voor ouders die hun kinderen naar een bijzondere school willen blijven sturen indien deze niet langer gefinancierd wordt?

Rick Moeliker, commissie onderwijs SGP-jongeren

Staat de vrijheid van onderwijs onder druk?

'Het geven van onderwijs is vrij, behoudens het toezicht van de overheid en, voor wat bij de wet aangewezen vormen van onderwijs betreft, het onderzoek naar de bekwaamheid en de zedelijkheid van hen die onderwijs geven.' Het tweede lid van artikel 23 uit de Nederlandse Grondwet vormt misschien wel het vaakst geciteerde artikel op opiniepagina's van dagbladen. De bij wet gegarandeerde vrijheid van onderwijs was honderd jaar geleden niet eens het voornaamste struikelblok. Dat betreft lid 7. 'Het bijzonder al-

gemeen vormend lager onderwijs, dat aan de bij de wet te stellen voorwaarden voldoet, wordt naar dezelfde maatstaf als het openbaar onderwijs uit de openbare kas bekostigd.' De pacificatie van 1917 ging dus in de eerste plaats over geld, de vrijheid om een eigen richting te kiezen in het onderwijs bestaat als sinds 1848. Na een felle schoolstrijd kwamen de heren politici tot een politieke uitruil waarbij de recente activiteiten van Mark Rutte en Diederik Samsom verbleken. De bijzondere scholen, veelal gesticht door

Een bijzondere school mag het onderwijs naar eigen inzicht inrichten. Overigens is dit wel aan wettelijk vastgelegde eisen van deugdelijkheid gebonden.

protestantse en rooms-katholieke groeperingen ontvingen financiële gelijkstelling ten opzichte van het openbaar onderwijs en de socialisten kregen het algemeen kiesrecht.

STICHTING, RICHTING EN INRICHTING

Vanaf het allereerste begin valt de vrijheid van onderwijs uiteen in drie delen: vrijheid van stichting, richting en inrichting. De vrijheid van richting vormt het basisrecht en deze geldt enkel voor bijzondere scholen. Het gaat hier om zo'n 70% van alle basis- en middelbare scholen. Deze scholen hebben de vrijheid om in hun onderwijs een eigen religieuze of levensbeschouwelijke visie op mens en maatschappij tot uitdrukking te brengen. Ze zijn daarom ook vrij in het kiezen van docenten en leermiddelen die deze visie tot uitdrukking kunnen brengen. Een bijzondere school mag van ouders vragen de grondslag te onderschrijven. De vrijheid van stichting vloeit logisch voort uit de vrijheid van richting: het betreft het recht om een bijzondere school te stichten. De vrijheid van inrichting is de volgende stap. Een bijzondere school mag het onderwijs naar eigen inzicht inrichten. Overigens is dit wel aan wettelijk vastgelegde eisen van deugdelijkheid gebonden, de wetgever bepaalt dus de reikwijdte van de vrijheid van onderwijs en ziet toe op de naleving van de gestelde norm. De vrijheid van onderwijs gaat nadrukkelijk over de vrijheid om onderwijs te geven. Dit omdat de wetgever er vanuit gaat dat ouders voldoende

keuzemogelijkheden hebben. Dat de juiste school er voor elke ouder tussenzit, garandeert artikel 23 niet. Enkel het bestaan van openbaar onderwijs wordt gegarandeerd, ten einde ouders in de gelegenheid te stellen de leerplicht van het kind te vervullen.

Van tijd tot tijd gaan er stemmen op om de onderwijsvrijheid verregaand te moderniseren dan wel af te schaffen. Zo besloot het congres van GroenLinks bij de vaststelling van het verkiezingsprogramma in december 2016 om te pleiten voor de afschaffing van de financiële gelijkstelling tussen openbaar en bijzonder onderwijs. De redenen hiervoor zijn vaak tweeledig van aard. Religieus onderwijs (zoals het bijzonder onderwijs ten onrechte wordt gedefinieerd door tegenstanders) zou 'niet meer van deze tijd' zijn en het bijzonder onderwijs zou segregatie in de hand werken. Vaak worden deze bezwaren in één adem genoemd, zoals onderwijssocioloog Hans de Vries dat onlangs deed in *Trouw* (30 december 2016). Hij schrijft dat het huidige onderwijsstelsel bijdraagt aan de scheiding van groepen op basis van geloof. Dit zou leiden tot een gebrekkige sociaal-maatschappelijk integratie van bepaalde groepen in de samenleving. Hij pleit daarom voor algemeen openbaar onderwijs, waarin ieder dezelfde normen en waarden meekrijgt. Rutger Groot Wassink, fractievoorzitter van GroenLinks in de Amsterdamse gemeenteraad is dat met hem eens. 'Ik ben voorstander van een scherpere scheiding tussen van kerk en staat. Ik ben voor een overheid die zich niet bemoeit met religie', zei hij in een interview met het *Reformatorisch Dagblad* (17 mei 2017). Religieus geïnspireerd onderwijs is volgens hem in sommige gevallen verantwoordelijk voor indoctrinatie van kinderen. De overheid dient dat volgens hem niet te financieren. Net als De Vries spreekt hij zich uit voor algemeen openbaar onderwijs voor iedereen.

ONDERWIJS IS NOOIT NEUTRAAL

Wim Kuiper, voorzitter van Verus, reageert op Groot Wassink door te stellen dat geen enkele vorm van onderwijs volledig neutraal is. 'Als het openbaar onderwijs zegt dat er geen gezamenlijk gedeelde levensovertuiging is, dan versluiert dat een beetje dat die levensovertuiging er wel is.' Verder is hij het niet met de GroenLinks-politicus eens dat het bijzonder onderwijs de segregatie in de hand werkt. 'Het grote voordeel van de overheidsbekostiging van het bijzonder onderwijs is dat je geen elitescholen krijgt, zoals in bijvoorbeeld Frankrijk en Engeland het geval is. Dan wordt de segregatie groter. Dat moet iemand van GroenLinks aanspreken.' Gijsbert van de Beek, rector van het Altena College in Sleeuwijk, verwerpt in *Trouw* (9 januari 2017) het verwijt van onderwijssocioloog Hans de Vries dat het bijzonder onderwijs door het toelatingsbeleid discrimineert en dus segregierend werkt. 'Op bijzondere scholen zitten procentueel net zo veel allochtone leerlingen als op openbare scholen en de sociale samenstelling van de schoolbevolking verschilt niet.'

De bezwaren tegen de onderwijsvrijheid zoals geformuleerd door Groot Wassink en De Vries vinden in de Nederlandse politiek geen brede weerklank. Dat bleek eens te meer tijdens de 'Nationale bijeenkomst onderwijspaceficatie 1917-2017', waarbij minister Jet Bussemaker (OCW) aangaf dat ze het bijzonder onderwijs meer was gaan waarderen. Dit omdat ze hierin een unieke combinatie van hoge kwaliteit en sterke verantwoordelijkheid van ouders en besturen voor de school ontwaart. Richard Toes, bestuursvoorzitter van het Wartburg College, verwacht dan ook niet dat een snelle afschaffing van de huidige onderwijsvrijheid op de loer ligt. Adri Verweij, directeur-bestuurder van de Educatis, is dat met Toes eens. 'Afschaffing zou erg veel scholen treffen. Omdat ons onderwijsstel-

sel is gebaseerd op financiële gelijkstelling.' Het gevaar komt volgens Toes uit een andere hoek: de acceptatieplicht van leerlingen die de grondslag niet onderschrijven. Deze is bedreigend voor de vrijheid van richting. 'Toch maak ik me daar niet al te veel zorgen over. Ooit wilde dominee Kersten al dat het christelijk onderwijs gericht moet zijn aan alle kinderen van ons volk. Het gaat er dus om of we voldoende toegeruste docenten hebben.' Verweij maakt zich wel zorgen over de uitholling van de onderwijsvrijheid door verregaande regulering van de overheid middels kerndoelen en uitgebreide examenreglementen. H.M. Helmers concludeerde in haar proefschrift over beleidsvorming in het Nederlands onderwijs tussen 1990 en 2010 dat de overheidsverantwoordelijkheid voor kwaliteit en de vrijheid van inrichting in deze periode regelmatig op gespannen voet stonden met elkaar. 'Het begrip deugdelijkheid werd geleidelijk aan overvleugeld door het begrip kwaliteit', luidt haar oordeel. Ze wordt in deze conclusie gesteund door de commissie-Dijsselbloem, die in 2008 constateerde dat de overheid zich te veel bezighoudt met het 'hoe' van het onderwijs (de inrichting en de pedagogisch-didactische aanpak). Dit moet middels het principe van vrijheid van inrichting worden overgelaten aan de scholen zelf. De onderwijsinspectie moet zich beperken tot het 'wat' (de inhoud van het onderwijs).

Het grote voordeel van de overheidsbekostiging van het bijzonder onderwijs is dat je geen elitescholen krijgt, zoals in bijvoorbeeld Frankrijk en Engeland het geval is. Dan wordt de segregatie groter.

Volgens de begroting van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen kostte een schoolgaand kind op de basisschool de overheid in 2015 gemiddeld 6500 euro. In het voortgezet onderwijs ging dit om 7863 euro per leerling.

Overigens valt op het 'wat' ook wel het één en ander aan te merken. Zo pleitte de commissie voor een landelijke canon van de natuurwetenschappen, zoals er ook een historische canon bestaat. Helmers vindt dat strijdig met de vrijheid van richting, omdat het hier al snel om 'waardegebonden inhouden' gaat.

WAT ALS DE FINANCIËLE GELIJKSTELLING SNEUVELT?

Hoewel er dus wel wat bedenkingen zijn tegen de onderwijsvrijheid, lijkt het niet voor de hand te liggen dat ouders die hun kind bewust naar een bijzondere school sturen zich zorgen moeten maken dat dit in de toekomst niet meer kan. Toch is het niet geheel uit te sluiten dat er op enige moment een politieke meerderheid besluit de onderwijsvrijheid om zeep te helpen, omdat de geuite bezwaren weliswaar niet zozeer op brede politieke steun kunnen rekenen maar wel weerklank vinden in het maatschappelijk debat. Wat zijn de mogelijkheden voor christelijke ouders die hun kinderen dan niet meer naar de school van hun wensen kunnen sturen?¹

a. Naar de openbare school

Als eerste zouden ouders kunnen berusten in de

situatie en hun kinderen naar de dan ontstane openbare school sturen. Dat lijkt zeker voor de voorstanders van het bijzonder onderwijs ondenkbaar, maar Richard Toes signaleerde onlangs in *De Hervormde Vrouw* dat christelijke ouders vaker kiezen voor een school die haar levensbeschouwing niet met de ouders deelt. Ze komen tot deze keuze na een afweging waarin afstand, kwaliteit en kosten een belangrijke rol spelen. Toes betreurt deze ontwikkeling. Wellicht gaat dit over reformatorische ouders die niet kiezen voor een dito school, maar de keuze maken voor een protestants-christelijke school. De afstand tussen een reformatorische en protestants-christelijke school is kleiner dan die tussen een reformatorische en seculiere, openbare school.

b. Privé-scholen stichten

Een andere mogelijkheid vormt het stichten van privéscholen. Deze scholen worden dan niet door de overheid gefinancierd. In de meeste Europese landen is er geen financiering voor christelijke scholen. In de Verenigde Staten en Canada moeten christelijke ouders alles zelf bekostigen. Dat gebeurt echter zeer regelmatig. Wellicht heeft dit alles met het eigene van de Amerikaanse situatie te maken, waarin de overheid in alle gevallen niet zo scheutig is met subsidies. Historicus James Kennedy, afkomstig uit de VS, somde enkele jaren geleden in *Trouw* (12 augustus 2012) de voordelen van een Amerikaanse privéschool op. De ouderbetrokkenheid is bijzonder hoog, omdat de keuze voor een privéschool een zeer bewuste is die per kind 8000 dollar vraagt. Zijns inziens is het niet mogelijk 'om een robuuste religieuze identiteit overeind te houden als een school met louter publieke middelen gefinancierd wordt.' De Amerikaanse situatie stimuleert wat hem betreft veel meer het eigen initiatief en laat meer ruimte aan bur-

gers het onderwijs naar eigen believen in te delen. Daarnaast is de administratieve regeldruk veel lager, omdat scholen niet elk wisselmoeten verantwoorden bij de overheid. Over de nadelen spreekt hij niet, maar het is zijdeling al aan de orde gekomen: de kosten. Het zal voor Jan Modaal niet meevallen per kind jaarlijks 8000 dollar op te hoesten.

Hoe zit dat in Nederland? Volgens de begroting van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen kostte een schoolgaand kind op de basisschool de overheid in 2015 gemiddeld 6500 euro. In het voortgezet onderwijs ging dit om 7863 euro per leerling. Bovenop dit bedrag komt nog een ouderbijdrage, die al snel 500 euro per jaar behelst. Scholen stichten die geen enkele financiële tegemoetkoming ontvangen van de overheid zal dus behoorlijke offers kosten.

c. Thuisonderwijs

Er is nog een andere optie. Deze vraagt niet zozeer meer geld, maar wel veel meer inspanning van de ouders. Thuisonderwijs. Als dat nog mogelijk is in deze hypothetische situatie, want de Rotterdamse wethouder Hugo de Jonge lijkt het maatschappelijk tij aan zijn zijde te hebben in zijn hetze tegen het thuisonderwijs in de havenstad. Hij vindt het onwenselijk dat kinderen niet participeren in een schoolgemeenschap en vreest dat ze zo geïsoleerd opgroeien. Het is lastig om aan te geven hoeveel kinderen thuisonderwijs ontvangen. Schattingen lopen uiteen van tweehonderd tot tweeduizend. In Nederland vormt het echt een uitzondering, in de Verenigde Staten krijgt bijvoorbeeld vijf procent van de kinderen thuisonderwijs. Officieel valt thuisonderwijs buiten de Nederlandse wet, een vrijstelling voor inschrijving van het kind op een reguliere school is vereist. De overheid draagt dan niet langer verantwoordelijkheid voor het on-

derwijzen van het kind. Vrijstelling kan worden verleend als blijkt dat het kind niet geschikt is voor schoolonderwijs, er overwegende bedenkingen zijn tegen de richting van de scholen die op redelijke afstand liggen en wanneer het kind een school in het buitenland bezoekt (wat natuurlijk niet onder thuisonderwijs valt). Thuisonderwijs is dus een mogelijkheid, maar gezien de houding van de Nederlandse overheid jegens thuisonderwijs is het zeer bedenkelijk dat de staat deze optie zal stimuleren wanneer de financiële gelijkstelling wordt afgeschaft. Temeer omdat de voorstanders hiervan vrijwel altijd het argument gebruiken dat bijzonder onderwijs de integratie belemmert en dus alle kinderen hetzelfde soort onderwijs zouden moeten krijgen. Is de huidige constellatie de beste? Ik ben geneigd ja te zeggen, al moet er ook oog zijn voor de zwaktes hiervan. Die zijn helder geformuleerd door onderwijsjurist Paul Zoontjes. Hij ziet vier aandachtspunten. Allereerst gaat dit over het begrip richting. Niet elke (religieuze) stroming is nu verankerd in de wet als mogelijke richting, wat ervoor zorgt dat er maar een beperkt aantal godsdiensten en levensbeschouwing als geldige richting gezien worden. Het erkennen van een levensbeschouwing of godsdienst als richting heeft aardig wat voeten in de aarde. Dat is lastig voor mensen die het ini-

Thuisonderwijs is dus een mogelijkheid, maar gezien de houding van de Nederlandse overheid jegens thuisonderwijs is het zeer bedenkelijk dat de staat deze optie zal stimuleren wanneer de financiële gelijkstelling wordt afgeschaft.

tatief willen nemen voor een school die is gebaseerd op een nieuwe richting. Volgens hem geldt hetzelfde voor mensen die een school willen stichten op basis van een pedagogisch-didactische visie. Dat mag nu niet. Overigens kan hier wel tegen ingebracht worden dat het mogelijk is om op basis van de vrijheid van inrichting een pedagogisch-didactische visie ten uitvoer te brengen in een openbare school of een school van één van de toegestane richtingen. Zijn derde bezwaar sluit hier op aan: volgens Zoontjes zit het bestaande scholenaanbod 'op slot', omdat het erg lastig is een nieuwe richting te laten erkennen. Tenslotte noemt hij de toegenomen regelgeving, die de vrijheid van inrichting danig kan belemmeren, iets wat al eerder aan de orde is geweest bij de bespreking van de kritiek van Helmers op de huidige constellatie.

Het voert te ver om deze bezwaren punt voor punt te bespreken en te wegen, duidelijk is in ieder geval wel dat de onderwijsvrijheid nooit 'af' is,

zoals de pacificatie van 1917 dat ook niet was. Het vormde in feite een open einde, een compromis. Christelijke voorstanders van de vrijheid van onderwijs vergeten dat wel eens, betoogde historicus George Harinck onlangs in het *Nederlands Dagblad* (27 januari 2017). Het ideaal is volgens hem bijzonder onderwijs voor iedereen. Nu is dat wellicht een utopie, duidelijk zijn wat mij betreft wel de idealen van de vrijheid van onderwijs. De vrijheid voor scholen en ouders om te kiezen en zelf initiatief te nemen. Wanneer zowel de financiële gelijkstelling als de onderwijsvrijheid zouden worden afgeschaft, is staatsonderwijs de enige optie. Het zou SGP-politici sieren, zoals ze dat nu ook vaak al doen, om de onderwijsvrijheid op een offensieve manier te verdedigen. En ja, daar hoort dan ook islamitisch onderwijs bij. Niet omdat je moslims geen recht moet onthouden waar christenen zelf gebruik van maken, maar omdat je pal zou moeten staan voor een stelsel waarin verschillen worden erkend.

GEBRUIKTE LITERATUUR:

Helmers, H.M., *Overheid en onderwijsbestel: beleidsvorming rond het Nederlands onderwijsstelsel 1990-2010*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (2011).

Zoontjes, P., *'Nieuwe kijk op de wortels van ons bestel'*, *Schoolbestuur* 30.5 (2010).

¹ Ik beperk me in deze hypothetische situatie gemakshalve tot de christelijke scholen. Natuurlijk is het bijzonder onderwijs veel breder, met verschillende religieuze en levensbeschouwelijke visies. Deze beperking maakt de uitwerking van het voorbeeld echter leesbaarder en geeft me beter de gelegenheid de dan ontstane situatie in Nederland te vergelijken met de oplossingen die christenen in het buitenland aandragen.

In Amerika is onderwijs van creationisme of 'Intelligent Design' door de rechter verboden omdat het niet als echte wetenschap wordt beschouwd. Ook in Europa is er grote tegenstand tegen het verbinden van geloof in de Schepper en wetenschap, op welke manier dan ook. Heeft de Amerikaanse rechter een punt, en hoort creationisme alleen in de godsdienstles thuis?

Aris van Dijk MSc, redactielid

Wat schepping, wetenschap en onderwijs met elkaar te maken hebben

Wetenschap over de schepping. Als het aan de Amerikaanse rechter ligt, spreekt deze term zichzelf tegen. In 1982 sprak de rechter in Arkansas het vonnis uit dat scheppingswetenschap geen wetenschap is. Sinds 1987 mag het daarom ook niet meer naast de evolutietheorie in de schoolboeken staan. Saillant detail is dat de rechter in Arkansas ook United Methodist-predikant was.

Ook in Nederland wordt het toepassen van de schepping als referentiekader bij wat we weten

over de natuur als onwetenschappelijk en soms zelfs als anti-wetenschappelijk beschouwd. In 2005 kreeg minister Van der Hoeven een storm van kritiek over zich heen omdat ze in haar weblog suggereerde dat de gedachte van *Intelligent Design* (ID) best een plekje in de schoolboeken mocht krijgen naast de seculiere evolutietheorie 'om wetenschappers van verschillende geloofsrichtingen met elkaar te verbinden'. In 2007 schreef de Raad van Europa zelfs een resolutie over 'De gevaren van creationisme in het onderwijs'.¹

De Raad van Europa stelt dat scheppingsgeloof 'allerlei fundamentalisme en extremisme aanmoedigt', en het afwijzen van wetenschap 'een van de grootste bedreigingen is voor mensenrechten en civiele rechten'.

In dit artikel richt ik me vooral op jonge-aarde-creationisme of oude-aardecreationisme, dus minder op diverse pogingen om de evolutietheorie met het geloof in de Schepper te verzoenen, waarover recent in christelijk Nederland meer werd geschreven². Maar zoals de reactie in 2005 laat zien, wordt ook theïstische evolutie buiten christelijke milieus niet echt geduld als mogelijke invulling van de wetenschap. In 2005 sprak de rechter in Amerika uit dat ID niet in de schoolboeken hoorde te staan vanwege de scheiding van kerk en staat. De aangehaalde resolutie van de Raad van Europa uit 2007 noemt ID 'niet minder gevaarlijk dan creationisme'.

WE MOETEN WETENSCHAP DOCEREN

Wat staat er op het spel? De beschuldigingen die in de resolutie van de Raad van Europa naar voren komen laten dat zien. Het belangrijkste argument van de Raad om creationisme niet te willen onderwijzen en evolutionisme wel, is dat het scheppingsgeloof tegen de wetenschap ingaat en dus een van de belangrijkste redenen van de vooruitgang van onze maatschappij belemmert (lid 8, 10). Een andere beschuldiging is dat het negeren van de wetenschap ontwikkeling van rationeel denken belemmert (lid 16).

Maar daarop volgt ook de beschuldiging dat het scheppingsgeloof heel andere morele waarden heeft die hedendaagse 'verworvenheden' door evolutionisme ondermijnen. De Raad van Europa stelt dat scheppingsgeloof 'allerlei fundamentalisme en extremisme aanmoedigt', en het afwijzen van wetenschap 'een van de grootste bedreigingen is voor mensenrechten en civiele rechten' (lid 11). Moeten we hierbij misschien denken aan het feit dat in het scheppingsverhaal duidelijk wordt dat het leven van God zelf komt? En dat in een huwelijksverbond één man en één vrouw voor elkaar bestemd zijn? En aan het feit dat de dood als straf op de zonde in de wereld is gekomen? Deze dingen zouden inderdaad een inbreuk kunnen maken op de 'mensenrechten' van abortus, seksuele diversiteit en euthanasie.

De argumentatie van de Raad is ronduit schandalig te noemen. Ze maakt zich schuldig aan:

1. Het negeren van het feit dat de meeste wetenschappelijke vooruitgang niet door evolutionisme is gekomen.
2. Het verbinden van mensenrechten met een debat over natuurwetenschap. Juist evolutionisme heeft niets te bieden op het gebied van levensbeschermende ethiek!
3. Het schetsen van een karikatuur van creationisten (ze zouden alleen maar dogmatisch, vertekend, of obscuur-wetenschappelijk bezig zijn) (lid 9).

In dit artikel wil ik graag de vraag opwerpen of scheppingswetenschap inderdaad onwetenschappelijk is. Ik benader deze vraag vanuit de wetenschapsfilosofie, waarop ook de Amerikaanse rechter in Arkansas zich baseerde. In de wetenschapsfilosofie worden de volgende criteria voor wetenschap gehanteerd:³

1. Wetenschap moet op zoek zijn naar wetmatigheden in de natuur;
2. Wetenschap moet verklaren en voorspellen;
3. Wetenschap moet empirisch toetsbaar zijn;
4. Wetenschap moet zich laten weerleggen bij tegenbewijs.

Laten we deze criteria toepassen op creationisme.

WETENSCHAP MOET NATUURWETTEN ZOEKEN

Het eerste criterium voor wetenschap is dat wetenschap wetmatigheden in de natuur probeert vast te stellen. Dit criterium is de basis van de moderne wetenschap zoals we die kennen sinds René Descartes (1596-1650) en David Hume (1711-1776). 'Natuurwetten' hebben twee elementen: ze gaan over de natuur (dus over alles wat empirisch waarneembaar is), en het zijn wetmatigheden (dus niet dingen die eenmalig gebeuren).

Dit eerste criterium maakt meteen duidelijk dat het geloof in de Schepper op zichzelf geen wetenschap is. Wetenschappelijk creationisme is dus te onderscheiden van geloof in de Schepper. Wetenschappelijk creationisme zoekt naar verklaringen voor feiten in de natuur, bijvoorbeeld fossielen die in de aardlagen gevonden worden, de rijkdom van soorten op aarde, de verschillen tussen hemellichamen. Geloof in de Schepper is een belijdenis van Wie God is en hoe deze God Zich aan ons heeft geopenbaard. Die twee zijn niet in conflict met elkaar, want in de wetenschap kunnen we ons nog steeds (en des te beter) verwonderen over de Schepper.⁴

Sommige tegenstanders beschuldigen creationisme ervan niet aan deze criteria te voldoen, omdat ze wonderen van de Schepper toelaten, die niet voldoen aan de natuurwetten.⁵ Deze beschuldiging heeft niet veel grond. Creationisme gaat veel verder dan en is te onderscheiden van de belijdenis van het wonder van de schepping:

ze bestudeert de natuurwetten die er gelden ná de schepping. Ook andere wonderen zoals de zondvloed kunnen de natuurwetten overstijgen, maar het wetenschappelijk creationisme bestudeert hun gevolgen, die aan de natuurwetten onderworpen zijn.⁶ De beschuldiging zou nog *kunnen* opgaan als de creationistische wetenschapper de neiging zou hebben elke 'gap' die er in zijn theorie zit, op te vullen met een wonder, maar voor zover ik weet is dat niet het geval.

WETENSCHAP MOET VERKLAREN EN VOORSPELLEN

Wetenschappelijk creationisme ordent dus de menselijke kennis die over Gods schepping verzameld wordt. De Bijbel geeft geen verklaring voor aardlagen, voor fossielen van dinosauriërs, voor de kosmische achtergrondstraling. Een creationistische wetenschapper mag zich daarover buigen. Daarbij laat de mate van verklaring en voorspelling van zijn theorie zien of de wetenschapper inderdaad inzicht heeft gekregen in de geheimen van wetmatigheid die God in de natuur gelegd heeft.

Het is dus belangrijk dat creationisme niet alleen evolutionisme tegenspreekt, maar ook alternatieve verklaringen geeft. Daarin moet ze niet maar een deel van de feiten verklaren, maar zich beijveren om compleet en gedetailleerd te zijn.

Er is onderscheid tussen de basisveronderstellingen van wetenschap en de wetenschappelijke theorieën die daarop gebaseerd zijn. Het gaat bij het criterium van toetsbaarheid vooral om het laatste.

Een goede wetenschappelijke theorie verklaart niet alleen bestaande feiten, maar voorspelt ook het vinden van nieuwe feiten. Als zulke voorspellingen achterwege blijven of vaak onjuist zijn, is het een teken van 'degenererende' wetenschap.⁷

WETENSCHAP MOET EMPIRISCH TOETSBAAR ZIJN EN ZICH LATEN WEERLEGGEN BIJ TEGENBEWIJS

De laatste twee criteria van goede wetenschap zijn dat wetenschap toetsbaar is aan de empirische werkelijkheid, en zich bij tegenbewijs laat weerleggen (falsificeerbaarheid)⁸. Dat is de manier om onze wetenschappelijke ideeën over Gods schepping op waarheid te toetsen.

Sommige tegenstanders van creationisme beschuldigen creationisme ervan sowieso hier niet aan te voldoen, omdat creationisten hun geloof in de schepping nooit zullen opgeven en dus ook niet toetsbaar willen maken.⁹ Maar dat klinkt wat al te gemakkelijk om creationisme als onwetenschappelijk af te doen, en dat is het ook. Er is namelijk onderscheid tussen de basisveronderstellingen van wetenschap en de wetenschappelijke theorieën die daarop gebaseerd zijn. Het gaat bij het criterium van toetsbaarheid vooral om het laatste. De geschiedenis van de wetenschap laat ons ook zien dat op alle terreinen van weten-

schap er basistheorieën (paradigma's) zijn die bijna nooit ter discussie gesteld worden.¹⁰

Maar empirische toetsbaarheid voor de concrete theorieën van creationisme is wél belangrijk voor goede wetenschap. Als theorieën vaag blijven, of zelfs tegensprekende feiten negeren, getuigt dat niet van respect voor de waarheid.

WE MOGEN GODS SCHEPPING VERTELLEN EN ONDERZOEKEN

Voldoet creationisme aan de genoemde voorwaarden van degelijke en actuele wetenschap? Ja. Enige verdieping in de creationistische literatuur laat zien dat creationisme in ieder geval voldoet aan de eerste twee voorwaarden voor goede wetenschap. Ze zoekt natuurwetten, en geeft verklaringen voor waarnemingen. De laatste twee voorwaarden, empirische toetsbaarheid en falsificeerbaarheid, zijn ook indirect aanwezig. Deze aspecten, het voorspellen van nieuwe waarnemingen en concreet toetsbaar maken van theorieën, mogen echter meer aandacht krijgen, om onze menselijke wetenschap van Gods schepping beter te kunnen toetsen aan de waarheid. Maar ook evolutionisme blinkt niet uit in voorspellingen en falsificeerbaarheid, wat zelfs seculiere wetenschappers toegeven.¹¹ Kortom, creationisme voldoet als wetenschap, maar mag altijd beter.

Creationisme is dus geen pseudowetenschap. Het fanatisme waarmee iedere vorm van wetenschap die naar creationisme riekt wordt buitengesloten, is niet wetenschappelijk.

Maar is creationisme compleet en consistent genoeg om op school te onderwijzen? In *Zicht 2017-1* stelt Nico Steen: 'Er is nog geen sprake van een allesomvattende theorie', en hij citeert de christelijke geoloog drs. Leon van den Berg die schrijft 'Creationisten hebben geen eigen model, ze hebben geen coherente chronologie, ze hebben geen eigen tijdlijn waar de belangrij-

Delen van evolutionisme kunnen ook met het scheppingsgeloof worden verenigd. We moeten echter oppassen om daar niet veel te ver in gaan en een stukje zekerheid van de Bijbel inleveren voor een onzekere wetenschappelijke theorie.

ste geologische evenementen in te passen zijn.’ Zijn dat redenen om creationisme niet te onderwijzen? Ik denk van niet, om de volgende redenen:

1. Het feit dat er bij evolutionisme wel sprake is van een overkoepelende theorie, zegt niet alles. Evolutionisme is een theorie met nog grote onopgeloste problemen. Die zijn er zeker ook voor creationisme, maar dat doet niet af van de brede reikwijdte van verschillende verklarende theorieën van het creationisme.¹²
2. Een ‘allesomvattende theorie’ is nogal ambitieus. We zullen juist als christenen moeten toegeven dat we niet alles weten, en dat het juist bijzonder is dat we meer van de schepping van God gaan begrijpen.

Het uitwerken van creationistisch onderwijs kan juist leiden tot verdere ontwikkeling van het creationisme. We mogen nieuwsgierig zijn naar Gods schepping, en onderwijs van creationistische verklaringen zal ons motiveren om nieuwe vragen te stellen.

Ik denk dat het goed is om de actuele details van het evolutionisme eraan te onderwijzen. Daarbij kan een goed raamwerk zijn dat de verschillende interpretaties (volledig naturalistische interpretaties die God bij voorbaat uitsluiten, en christelijke interpretaties, die natuur en geloofsbelijdenis verbinden) van dezelfde waarnemingen met elkaar worden vergeleken. Delen van evolutionisme kunnen ook met het scheppingsgeloof worden verenigd. We moeten echter oppassen om daar niet veel te ver in gaan en een stukje zekerheid van de Bijbel inleveren voor een onzekere wetenschappelijke theorie.

Ten slotte. Er is altijd de verleiding om wetenschap tot hoogste waarheid te verheffen. Als we dat doen, doen we onszelf tekort. We weten nog zoveel niet, en wat we weten berust op menselijke interpretaties. Deze voetnoot – nee, conclusie! – moet bij wetenschap in het algemeen, maar zeker ook bij creationisme geschreven worden.

¹ Parliamentary Assembly, Committee on Culture, Science and Education, ‘The dangers of creationism in education’, Doc. 11375 (17 september 2007), <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=11751&lang=en>.

² Hierbij bedoel ik *En de aarde bracht voort* van dr. G. van den Brink en Oorspronkelijk van dr. M.J. Paul, beide dit jaar uitgegeven.

³ Zie Michael Ruse, *Creation-Science Is Not Science*, in Martin Curd & J.A. Cover, *Philosophy of Science* (New York, 1998), p. 39-41.

⁴ Wat pas echt in conflict is, zijn wetenschap en naturalisme, zoals uiteengezet door Alvin Plantinga in zijn boek *Where the Conflict Really Lies: Science, Religion, and Naturalism*.

⁵ Michael Ruse, a.w., p. 41-42.

⁶ Zie voor de verhouding tussen wonderen en natuurwetten C.S. Lewis, *Wonderen* (Franeker, 1994), p. 78.

⁷ Imre Lakatos, ‘Science and Pseudoscience’, in Martin Curd & J.A. Cover, *Philosophy of Science* (New York, 1998), p. 24-25.

⁸ Zie Karl Popper, ‘Science: Conjectures and Refutations’, in Martin Curd & J.A. Cover, *Philosophy of Science* (New York, 1998), p. 7.

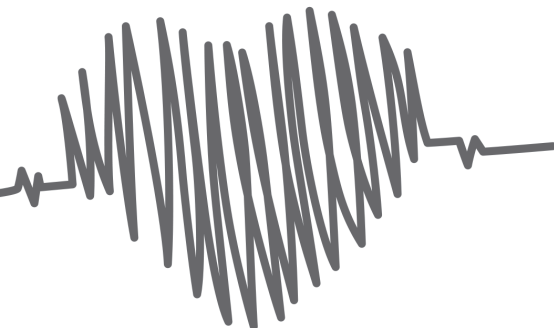
⁹ Michael Ruse, a.w., p. 44.

¹⁰ Zie Thomas S. Kuhn, *Logic of Discovery or Psychology of Research*, en Imre Lakatos, ‘Science and Pseudoscience’, in Martin Curd & J.A. Cover, *Philosophy of Science* (New York, 1998), p.11-12 en p.23-24.

¹¹ Ook evolutionisten geven dit soms zelfs toe, bijv. Eric J. Lerner et al., ‘Bucking the big bang’, *New Scientist*, 22 mei 2004 (<https://www.newscientist.com/article/mg18224482-900-bucking-the-big-bang/>). Paul J. Steinhard, ‘The Inflation Debate: Is the theory at the heart of modern cosmology deeply flawed?’, *Scientific American*, april 2011 (<http://www.scientificamerican.com/article/the-inflation-summer/>). Philip Skell, ‘Why do we invoke Darwin?’, *The Scientist*, 29 augustus 2005 (zie ook <http://www.discovery.org/a/2950>).

¹² Zie voor de problemen van beide theorieën Pieter Bouma, ‘Evolutie, atheïsme en het christelijk geloof’, in prof. dr. H.A. Bakker, dr. M.J. Kater, dr. W. van Vlastuin, *Verantwoord Geloof – Handboek Christelijke Apologetiek* (Kampen, 2014).

WANNEER BEGON JOUW HART TE KLOPPEN ?

Wist u dat een babyhartje drie weken na de bevruchting al klopt?
Het kindje leeft dus al, terwijl veel vrouwen op dat moment nog niet eens weten dat zij zwanger zijn.
Hoe wonderlijk!
Na de geboorte beschermen we kinderen terecht tegen van alles.
Met traphekjes voorkomen we dat ze van de trap af vallen en we kopen veilige autostoeltjes voor hen.

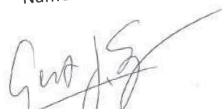
Als je beseft dat een hartje na drie weken al klopt
en hoe waardevol kinderen voor ons zijn,
dan verdienen ook de allerkleinsten bescherming en zorg
en hun aanstaande moeders onze steun.
Daarom organiseren we dit jaar opnieuw een Week van het Leven, en stellen daarbij de vraag:

Wanneer begon jouw hart te kloppen?

We gaan een bewustwordingscampagne in diverse media starten
en hopen dat mensen dan over deze vraag na gaan denken.
Zonder uw hulp lukt dat niet, want daar is veel geld voor nodig.
Daarom starten we nu een crowdfundingactie.
Hoe meer geld er wordt gegeven, hoe meer aandacht tijdens de Week van het Leven.

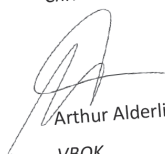
→ **Laat uw hart spreken door een gift te geven op weekvanhetleven.nl**
of maak een gift over op NL07 RABO 0382 2947 77 t.n.v. Stichting Platform Zorg voor Leven.
En vergeet niet om ook andere mensen warm te maken voor deze actie.

Namens de allerkleinsten: heel hartelijk dank!

Gert-Jan Segers
ChristenUnie

Kees van der Staaij
SGP

Esmé Wiegman - van Meppelen Scheppink
NPV zorg voor het leven

Arthur Alderliesten
VBOK

Kees van Helden
Schreeuw om Leven

SGP-raadsleden en openbaar onderwijs

In dit jubileumjaar van de gelijke bekostiging van openbaar en bijzonder onderwijs krijgt vooral het bijzonder onderwijs veel aandacht. Dat is begrijpelijk, omdat de strekking van de gelijke bekostiging is dat het openbaar onderwijs door de overheid financieel niet mag worden bevoordeeld ten opzichte van het bijzonder onderwijs. SGP-raadsleden zijn er in de lokale praktijk daarom op gespitst dat het bijzonder onderwijs financieel niet wordt achtergesteld.

Tegelijkertijd hebben zij tot taak de belangen van het openbaar onderwijs te behartigen. In verband daarmee is het wenselijk het openbaar onderwijs zoveel mogelijk in dezelfde positie te brengen als het bijzonder onderwijs. De rol van de gemeente als regisseur van het lokaal onderwijsbeleid en als bevoegd gezag van het openbaar onderwijs kan namelijk leiden tot knellende petten. Ter bevordering van zuivere bestuurlijke verhoudingen en een gelijke positie van alle scholen is het gewenst het openbaar onderwijs 'op afstand te zetten' van het gemeentebestuur.

Toch kan die verzelfstandigde positie van het openbaar onderwijs nog tot lastige vragen leiden over de rol van gemeente en schoolbestuur. Zo kan de gemeente bij een toenemende vergrijzing en een krimpend leerlingenbestand er belang aan hechten dat een (neven)vestiging van de openbare school in stand wordt gelaten. Het college van bestuur en de raad van toezicht van de openbare school kunnen daarentegen tot de conclusie komen dat het financieel niet (langer) verantwoord is de (neven)vestiging open te houden.

Dat de emotie dan hoog kan oplopen heb ik onlangs zelf ervaren. In dat geval zijn nuchterheid, onderzoek naar wettelijke bevoegdheden en het leggen van verbinding naar zowel school als college en gemeenteraad essentieel. Op die manier kan een (e)motie tot ontslag van alle leden van de raad van toezicht worden voorkomen. Zo kan het gebeuren dat SGP-ers zelfs beschermers van het openbaar onderwijs worden genoemd.

Arnold Weggeman,
SGP-fractievoorzitter in Capelle aan den IJssel.

Ik worstel en ontzwem, zo zingt de Zeeuw in zijn stoere volkslied. Maar waarmee worstelen de Zeeuwen dan? Met werkloosheid? Nee, want regionaal is die het laagst van heel Nederland. Daar kan de Randstad een puntje aan zuigen. Intussen denken de Zeeuwen wel grondig na over een betere aansluiting tussen het onderwijsveld en de arbeidsmarkt. Goed voorbeeld, doet goed volgen.

Harry van der Maas, lid van het College van Gedeputeerde Staten in de Provincie Zeeland en voorzitter van de stuurgroep Campus Zeeland

Zeeland investeert in onderwijs en arbeidsmarkt

Een commissie onder leiding van oud-premier Balkenende (een rasechte Zeeuw!) heeft een onafhankelijk onderzoek uitgevoerd naar de kansen voor economische structuurversterking en werkgelegenheid in Zeeland. Deze commissie heeft een heldere analyse opgesteld van de Zeeuwse economie en van de kansen en problemen die zich aandienen. Gaat het dan slecht in Zeeland? Nee, want er is weinig werkloosheid. Bedrijven staan zelfs te springen om personeel. Ja, want Zeeland is kwetsbaar als het gaat om werkgelegenheid (arbeidsmarkt), innovatiekracht en de bestuurlijke structuur. Op diverse

onderdelen scoort Zeeland lager als het gaat om innovatie. Zo is de werkgelegenheid in de kennisintensieve activiteiten lager dan omliggende regio's en het aandeel hoger opgeleiden onder de bevolking ligt significant lager. Ook signaleert Balkenende dat de aansluiting van het Zeeuwse onderwijsveld bij het Zeeuwse bedrijfsleven nog beperkt is.¹ Er is werk aan de winkel.

PARADOX

In Zeeland is sprake van een paradox op de arbeidsmarkt. Enerzijds kent Zeeland voor Nederlandse en Europese begrippen al jaren een lage

werkloosheid. De werkloosheid was in het tweede kwartaal van 2017 met 3,4% veruit het laagst van alle provincies. Dat zorgt voor krapte op de arbeidsmarkt. Er zijn nu 7.000 mensen werkloos in Zeeland, tegenover 10.000 een jaar eerder. Cijfers die menige regio tot de verbeelding zouden spreken. Veel Zeeuwse bedrijven ervaren krapte op de arbeidsmarkt. Tegelijkertijd is er ook iets anders aan de hand! De werkende beroepsbevolking daalt door de vergrijzing én door de pendel van Zeeuwen die buiten de provincie werken. Veel Zeeuwen willen niet weg, omdat het hier prettig wonen is. Maar moeten dagelijks wel de provincie uit om te werken. Daarbij komt dat 60 % van de beroepsbevolking taken verricht die worden geclassificeerd als weinig tot middelmatig complex.² Zeeland wordt om die reden geclassificeerd als een typische MBO-provincie. Daar is op zichzelf niks mis mee, maar er is behoefte aan hoogwaardige werkgelegenheid, kennisontwikkeling en innovatie. Hoewel de werkloosheid dus laag is, is het aanbod van werkgelegenheid schraal in vergelijking tot andere regio's. Je zou kunnen zeggen: er is te weinig diversiteit.

KWALITEIT VERSUS KWANTITEIT

Zeeland beschikt over een kwalitatief hoogwaardige onderwijsinfrastructuur. Van primair onderwijs tot hoger onderwijs, het is in de provincie te vinden. In laatstgenoemde categorie vind je instellingen als het University College Roosevelt in Middelburg, Hogeschool Zeeland in Vlissingen, en mariene onderzoeksinstituten als NIOZ en Wageningen Marine Research (WMR) in Yerseke. Instellingen met een onderscheidend profiel, dat past bij Zeeland, maar door het geringe volume zijn ze financieel kwetsbaar. Hoe verbinden wij onderwijs en onderzoek meer met de echte Zeeuwse sectoren? Dat is een uitdaging die we zijn aangegaan om meer jongeren te binden aan

Zeeuwse vervolgopleidingen en nieuwe banen te creëren. En dat is hard nodig.

DE ZEEUWSE JONGEREN

Het is onze roeping, volgens goede Bijbelse en Calvinistische traditie, om te woekeren met talenten. Om die reden verlaten veel Zeeuwse jongeren de provincie om zich op hogescholen en

Veel Zeeuwse bedrijven ervaren krapte op de arbeidsmarkt. Tegelijkertijd is er ook iets anders aan de hand! De werkende beroepsbevolking daalt door de vergrijzing én door de pendel van Zeeuwen die buiten de provincie werken.

universiteiten verder te ontwikkelen. Voor de jongeren zelf een prima proces, maar de grote groep getalenteerde jongeren die wegtrekt, versterkt de hierboven geschetste situatie. Jongeren die elders studeren, gaan zich binden in die regio. Terwijl we juist die jongeren in Zeeland zo hard nodig hebben, vooral met het oog op de innovatiekracht en (door)ontwikkeling van bedrijven.

Het is een kip-ei-verhaal, maar een feit is dat de arbeidsmarkt in Zeeland te kampen heeft met eenzijdige werkgelegenheid, ontgroening en een gebrek aan innovatie en kennisontwikkeling. Die ontwikkeling willen we graag kenteren. Daarom hebben ondernemers, onderwijs en overheid de handen in elkaar geslagen. Samen willen we ervoor zorgen dat het Zeeuws onderwijs goed aansluit op de toekomst. En dat er op elk niveau aandacht is voor kwaliteit en de toekomst. Dat doen we binnen het project *Campus Zeeland*. Uiteindelijk zal een deel van de Zeeuwen die nu noodgedwongen naar elders vertrekken, hier een toekomst vinden.

Campus Zeeland

In Zeeland willen we het onderwijs beter laten aansluiten op de wensen en behoeften van het bedrijfsleven. Bijvoorbeeld door tijdens studies

Het is een kip-ei-verhaal, maar een feit is dat de arbeidsmarkt in Zeeland te kampen heeft met eenzijdige werkgelegenheid, ontgroening en een gebrek aan innovatie en kennisontwikkeling. Die ontwikkeling willen we graag kenteren.

te zorgen voor goede praktijkopdrachten. En door ondernemers, studenten en wetenschappers bij elkaar te brengen, de zogenaamde *living-lab* gedachte. Eigenlijk bedoelen we met de naam *Campus Zeeland* geen gebouwen met muren maar een living-lab. We richten ons daarbij vooral op sectoren waar Zeeland van oudsher sterk in is. Want het belang van onderwijs dat onderscheidend én excellent is, neemt toe. Daarmee enthousiasmeren we jongeren van elders voor Zeeland. Hiermee halen we ook 'buiten naar binnen'. Kennis is immers een belangrijke voorwaarde voor economische groei. Kennis, kunde, kassa - dat wil je bereiken!

Door samen te investeren in onderwijs en onderzoek zorgen ondernemers, opleidingsinstellingen en overheden voor een sterke koppeling tussen onderwijs en bedrijfsleven. Dat vergroot de innovatiekracht van Zeeland. *Campus Zeeland* richt zich vooral op die sectoren die hun oorsprong en voorsprong te danken hebben aan het water dat Zeeland omringt: *havens & logistiek, energie & water, agricultuur & food, zorg en toerisme*. We willen onderscheidend zijn, juist daar liggen kansen voor een – wat inwonertal betreft – kleine regio. Daarom investeren we in opleidingen en ambities die passen bij de kracht en het karakter van Zeeland. Daarom doen we als provinciebestuur actief mee in de ambities van *Campus Zeeland*. Daarbij letten we scherp op keuzes die gemaakt worden. Hoe kunnen we met bescheiden middelen, de goede dingen doen?

ZEELAND IN STROOMVERSNELLING

Ook de landelijke overheid ziet het belang van een sterke economie in de delta-regio. De lobbyactiviteiten bij het Rijk hebben ook tot een daadwerkelijk resultaat geleid. Met name de SGP-fractie in de Tweede Kamer heeft zich in het najaar van 2016 ingespannen voor een motie

om Zeeland te helpen. De adviezen van de commissie Balkenende hebben uiteindelijk een actieprogramma opgeleverd: *Zeeland in stroomversnelling*. Inmiddels zijn zes concrete projecten uitgewerkt om de Zeeuwse economie duurzaam te versterken. Het Rijk is bereid hiervoor 25 miljoen euro beschikbaar te stellen. Daarnaast moet de regio via cofinanciering meedoen. Waar gaan we op focussen?

Zeeland heeft een (middel)langetermijnstrategie ingezet, gericht op duurzame economische structuurversterking. Kansrijke sectoren in de regio zullen we een impuls geven. Daarom zetten we bijvoorbeeld in op het versterken en ontwikkelen van de clusters Deltatechnologie (waterveiligheid), Energie (wind op zee, getijdenenergie) en Circulaire Economie. Zeeland heeft veel te bieden in deze velden! Juist als het gaat om de banen van de toekomst, zullen

die vooral in deze sectoren te vinden zijn. Wereldwijd zijn er bijvoorbeeld vraagstukken over waterveiligheid i.v.m. klimaatverandering. Zeeuwen zijn niet alleen bruggenbouwers, maar ook in staat om opgedane kennis rondom Deltatechnologie te vermarkten. Daarom zetten we fors in om de aansluiting van onderwijs op deze clusters te verbeteren.

De uitdagingen die voor ons liggen, pakken we op in goede samenwerking met bestaande instellingen en bedrijven. Bovendien betrekken we onze buurregio's in Nederland en Vlaanderen erbij. Zo kunnen we er samen voor zorgen dat Zeeland klaar is voor de toekomst. Het mes snijdt aan twee kanten: Jongeren die een Zeeuwse opleiding met succes afronden zijn vrijwel zeker van een baan. En bedrijven krijgen goed opgeleide mensen aan boord, die de nodige vernieuwingen kunnen doorvoeren.

De verwachting is dat er op termijn meer dan 1000 studenten extra zullen studeren in Zeeland, verbonden aan nieuwe kansrijke opleidingen.

EEN BÈTA COLLEGE IN MIDDELBURG?!

Een grote ambitie van *Campus Zeeland* is het realiseren van een Bèta College. Deze willen we 'koppelen' aan het University College Roosevelt. Het zgn. Bèta-initiatief wil technisch hoger en wetenschappelijk onderwijs- en onderzoek combineren op drie thema's waar Zeeland van nature sterk in is: water, energie en *biobased economy*. Ondernemende bèta-studenten gaan hier aan de slag met actuele vraagstukken als klimaatverandering, duurzame energie en de circulaire economie. Een nieuwe opleiding is niet van vandaag op morgen gerealiseerd. Daarom kiezen we voor een groeipad. Eerst moet er een onderzoekslaboratorium komen, het zgn. Joint Research Center (JRC). In dit centrum willen we oplossingen vinden voor de problemen die in de Zuidwestelijke Delta spelen. Denk aan maatschappelijke opgaven rond klimaatverandering, energietransitie en waterveiligheid. De opgedane kennis kan direct toegepast worden in tal van bedrijven. Zo positioneren we Zeeland internationaal als *living lab*, want hier studeert men door ervaring op te doen in de praktijk.

Binnenkort gaat de bouw van het JRC van start. Dit centrum fungeert als bindmiddel tussen diverse onderwijs- en kennisinstellingen, researchfaciliteiten en het bedrijfsleven (inclusief MKB) in de ruime Deltaregio. De provincie zal substantieel bijdragen aan deze ambities, die in totaal meer dan € 20 miljoen aan investering vergen.

De financiering lijkt op dit moment zo goed als rond te zijn. Een mooie stap voorwaarts!

In de volgende fase willen we het Center uitbouwen met nieuwe opleidingen voor HBO en WO-studenten. Dat doen we in gezamenlijkheid met de UCR, Hogeschool Zeeland en enkele universiteiten. We spreken dan over een Bèta College of Bèta Campus. De verwachting is dat er op termijn meer dan 1000 studenten extra zullen studeren in Zeeland, verbonden aan nieuwe kansrijke opleidingen.

ARBEIDSMARKTOVERLEG

In Zeeland kennen we het zgn. '3 O'-overleg. Regelmatig overleggen we als overheden met de ondernemers en de onderwijsinstellingen. We willen goed zicht hebben op de ontwikkelingen op de Zeeuwse arbeidsmarkt en daar op inspelen. Het gezamenlijk investeren in het behoud en creëren van stageplaatsen, en het 'opscholen' van jongeren van MBO 2/3 niveau naar niveau 4 vraagt aandacht. Ook wordt ingezet op een Leven Lang Leren inclusief op- en omscholing van zittend personeel en werklozen.

Bijzondere aandacht heeft het vergroten van de instroom in het technisch onderwijs. De mismatch tussen vraag en aanbod is in deze sector evident. Er is veel werk, maar weinig aanbod van werknemers. De mismatch tussen vraag en aanbod geldt ook voor andere Zeeuwse sectoren. Zo is er in het seizoen veel werk in de horecasector maar in verband met werktijden en arbeidsvoorwaarden kiezen weinig jongeren voor een opleiding in de horeca. Het gevolg is dat er nu 's zomers bussen met jongeren uit Brabant en Duitsland naar Zeeland komen om personeelstekorten in deze sector te dichten. Ook is er bijvoorbeeld een groot tekort aan koks. Terwijl we vanuit economisch beleid juist inzetten op recre-

atie en toerisme. Ook in de zorgsector rijpt het. Gekwalificeerd personeel vinden, is in een aantal belangrijke sectoren een probleem.

Onlangs heeft de Provincie financieel bijgedragen aan het realiseren van een Zeeuws Platform 'werk en stage'. Het platform wordt een Zeeuwse website met vacatures op MBO-, HBO- en WO-niveau voor werkzoekenden en stageplaatsen voor jongeren. Doel is zowel de uitstroom van Zeeuwen te verminderen en tegelijk de aanwas van buiten Zeeland te versterken. Zoeken, vinden en binden, is het motto.

Naast het overleg tussen de 3 O's is er een samenwerking tussen het UWV en sociale diensten in de zogenaamde 'Zeeuwse Werkkamer': werknemers- en werkgeversorganisaties, gemeenten, UWV en opleidingsinstituten zitten in dit kader om tafel over het aanbod van werkzoekenden.

TECHNIEK EN TECHNIEKPACT

In onze provincie ervaren we de meeste krapte op het gebied van techniek. Begin dit jaar heeft *ZB | Planbureau* cijfers verzameld en ramingen gemaakt over de onderwijs en arbeidsmarkt voor de richtingen wetenschap en techniek. Hieruit blijkt dat de potentiële beroepsbevolking nu krimpt met gemiddeld 1.000 arbeidskrachten per jaar. Het is nu al lastig om vacatures te vervullen. Met name in Zeeuws-Vlaanderen is een nijpend tekort aan technisch geschoold personeel, op alle niveaus. Bedrijven moeten continu personeel omscholen of bijscholen. Om aan de toekomstige vraag naar mensen met technische competenties op de Zeeuwse arbeidsmarkt te voldoen, is extra inspanning nodig. Met het oog hierop is het *Zeeuws Techniepact* gesloten. Binnen het Techniepact worden activiteiten benoemd om kiezen, leren en werken in wetenschap en techniek te stimuleren. De doelstelling

is om het aantal leerlingen dat in Zeeland kiest voor een Beroepsopleiding in de technische sector toe te laten nemen van 28% naar 35% in 2020. Doel is verder om de deelname van meisjes bij deze opleidingen te laten stijgen van 22% naar 30% in 2020. Dit willen we bereiken door in elke Zeeuwse regio een VMBO-school en een HAVO/VWO-school met een technisch profiel te hebben.

Het *Huis van de Techniek*, gevestigd in Terneuzen, is het centrale punt voor het stimuleren van kiezen, leren en werken in de techniek in Zeeland. Het *Huis van de Techniek* is tot stand gekomen dankzij forse inspanningen van veel stakeholders! Namens ondernemers, onderwijs en overheden is het Huis van de Techniek betrokken bij alle activiteiten, die tot doel hebben het kiezen, leren en werken in de techniek te bevorderen. Zo worden er bedrijfsbezoeken georganiseerd voor scholen. Het Huis van de Techniek regelt alles, tot het busvervoer toe. Gemeenten betalen hieraan mee, omdat ze nut en noodzaak zien. Ik kan alle andere regio's aanbevelen om een dergelijk (ontmoetings)punt op te zetten, rondom kansrijke sectoren.

ZEEUWSE CONNECTIE

Investeren in (jonge) Zeeuwen die de Provincie hebben verlaten, is belangrijk! Als Provincie

Om aan de toekomstige vraag naar mensen met technische competenties op de Zeeuwse arbeidsmarkt te voldoen, is extra inspanning nodig. Met het oog hierop is het *Zeeuws Techniepact* gesloten.

hechten we er veel waarde aan om binding te hebben met deze groep. We ondersteunen daarom de Zeeuwse Connectie. Dat is 'een netwerk voor iedereen die Zeeland een warm hart toedraagt, een bijdrage aan Zeeland wil leveren, maar niet meer in Zeeland woont'. De Zeeuwse Connectie is dus actief buiten de provincie; een ontmoetingspunt voor Zeeuwen die de provincie –noodgedwongen- hebben verlaten. Afgelopen maand was er weer een bijeenkomst in Amsterdam. Oud-minister De Jager, afkomstig uit Kapelle, was aanwezig als spreker. Het was een goed bezochte bijeenkomst van met name veel jonge oud-Zeeuwen die elders in Nederland werkzaam zijn en veel binding willen blijven houden met Zeeland. Van het één komt het ander, denk ik dan maar. Want iedereen heeft zijn of haar eigen netwerk en kan dat inzetten voor Zeeland.

OVER DE ERFGRENS

Balkenende concludeerde in juni 2016 in zijn rapport dat er een gebrek is aan (bestuurlijke) slagkracht in Zeeland. Onze provincie kent geen grote centrumstad of centrumgemeente. Een belangrijke opgave is het vergroten van de regionale concurrentiekracht van Zeeland. Om dat te realiseren zijn vernieuwende vormen van samenwerking onontbeerlijk. En is het soms nodig om over de grens van het eigen erf te kijken. Dat is soms lastig. Want 'waarom wordt het Bèta College niet in onze gemeente gerealiseerd?', hoor ik soms. Maar ook gemeenten zullen voor het gezamenlijk belang moeten gaan, als we ro-

buuste voorzieningen willen behouden en realiseren. Nog teveel gaat het in Zeeland over locatiediscussies. Niet de vraag waar het komt, maar óf het er komt, moet leidend zijn. Ook als provinciebestuur moeten we over onze eigen grenzen heen kijken. Daarom doen we ons best om ervoor te zorgen dat werken over de provincie- én landsgrens te vergemakkelijken. Het is belangrijk om in de provincie te investeren in een krachtige bestuurlijke samenwerking. Alleen ga je sneller, samen kom je verder. Ons coalitieakkoord heet daarom 'krachten bundelen'. Bepaal samen de inhoudelijke speerpunten en bepaal vervolgens hoe je je (bestuurlijk) organiseert rondom die inhoud.

AANTREKKELIJK ZEELAND

Als gedeputeerde zet ik me in voor Zeeland op dossiers als Campus Zeeland, mobiliteit (o.a. openbaar vervoer) en leefbaarheid. Zeeland heeft veel te bieden, zeker ook voor jongeren. De kansen in deze Delta-regio willen we benutten. Het is belangrijk dat ook 'Den Haag' blijvend aandacht heeft voor de dynamiek van een dunbevolkte regio. De leefbaarheid mag niet onder druk komen te staan. Dat vraagt soms om uitzonderingen op Haagse wet- en regelgeving en andere manieren van bekostiging. Het Rijk heeft 25 miljoen euro beschikbaar besteld voor zes projecten die het onderwijs en de economische structuur versterken. Dat geeft vertrouwen en hoop voor de toekomst. Want onze mooie provincie is het waard om een arbeidsmarkt te hebben die aantrekkelijk is voor alle Zeeuwen.

¹ *Zeeland in Stroomversnelling*. Actieprogramma voor duurzame economische groei, regionale inbedding en bestuurlijke daadkracht.

² Naar een artikel van Dick van der Wouw in de PZC van 22 augustus 2017

Sinds 2014 hebben alle scholen te maken met Passend Onderwijs. Het ideaal is dat leerlingen met een beperking zoveel mogelijk in het regulier onderwijs terecht kunnen. Maar wat betekent dit in de praktijk? Welke verantwoordelijkheid hebben lokale politici om scholen hierbij te steunen? In dit artikel proberen we zicht te krijgen op de kansen en bedreigingen van passend onderwijs. Uitgangspunt daarbij is dat werken aan een inclusieve school een opdracht is voor alle scholen.

Gert van Leeuwen MES, Raad van Bestuur van Berséba, Vereniging Reformatorisch Passend Onderwijs voor primair en speciaal onderwijs.

Zicht op passend onderwijs

Op 1 augustus 2014 is de wet Passend Onderwijs van kracht geworden. We zijn nu drie jaar verder en nog steeds is er sprake van zeer gemengde gevoelens bij dit thema. Een fors deel van de leerkrachten is van mening dat het gaat om een bezuinigingsoperatie die leidt tot taakverzwaring, terwijl de werkdruk al hoog te noemen is. Ook verzet een deel van de ouders zich tegen de ontwikkelingen. Zij vrezen dat hun kind niet meer de specialistische ondersteuning zal krijgen die hun kind nu krijgt op de speciale school. Maar er zijn ook ouders die er alles voor

over hebben om hun kind op een reguliere school te houden of te krijgen.

BEDOELING WETGEVER

Passend Onderwijs houdt in dat schoolbesturen de wettelijke plicht hebben gekregen om aan alle leerlingen een passende onderwijsplek te bieden. De nieuwe wet geldt dus ook voor leerlingen met specifieke zorgbehoeften die extra ondersteuning nodig hebben in het reguliere onderwijs. De invoering van Passend Onderwijs is mede bepaald door internationale ontwikkelin-

De invoering van Passend Onderwijs is mede bepaald door internationale ontwikkelingen en perspectieven. In de afgelopen dertig jaar is wereldwijd een discussie op gang gekomen over de positie van mensen met een beperking of handicap, zowel in het onderwijs als daarbuiten.

gen en perspectieven. In de afgelopen dertig jaar is wereldwijd een discussie op gang gekomen over de positie van mensen met een beperking of handicap, zowel in het onderwijs als daarbuiten. Aanvankelijk werd in de jaren tachtig daarvoor het begrip integratie gebruikt. Vanaf de jaren negentig stond echter steeds meer het begrip inclusie centraal¹. Deze ontwikkeling kwam tot uiting in internationale verdragen als het Salamanca Statement (Unesco, 1994) en het VN-verdrag over de rechten van mensen met een beperking. (UN, 2006)². In Nederland bleef de beleidsontwikkeling vooral gericht op integratie, waarbij geprobeerd werd om leerlingen met een beperking of handicap deel uit te laten maken van de reguliere schoolomgeving door hen in te passen in het bestaande systeem³. De wens naar integratie resulteerde in het Weer Samen Naar School-beleid (WSNS) in 1992 en de wet Leerling Gebonden Financiering ('het rugzakje') in 2003⁴. In 2005 begon de Nederlandse overheid met het ontwikkelen van Passend Onderwijs als vervolg op WSNS om meer leerlingen met specifieke ondersteuningsbehoeften op reguliere scholen onderwijs te kunnen bieden en het zorgstelsel te vereenvoudigen⁵. Met Passend Onderwijs verandert vooral de manier waarop de zorg vormgegeven

wordt⁶. Om alle leerlingen uit een regio een passende onderwijsplek te bieden en ervoor te zorgen dat er geen leerlingen op wachtlijsten staan en/of thuiszitten, functioneren alle schooltypen voor regulier en speciaal onderwijs in regionale samenwerkingsverbanden. Indien een school geen passende onderwijsplek kan bieden aan een aangemelde leerling, is de school verantwoordelijk om binnen het samenwerkingsverband een andere school (regulier of speciaal) te vinden die wel de juiste ondersteuning kan bieden⁷. Dit wordt de zorgplicht⁸ van de reguliere basisschool genoemd. Om Passend Onderwijs te realiseren, moet elk samenwerkingsverband zorgen voor een sluitend ondersteuningsplan. Dit ondersteuningsplan is te zien als de optelsom van de schoolondersteuningsprofielen van alle scholen uit het samenwerkingsverband. Scholen geven in hun profiel aan welke zorg zij kunnen bieden. Naast betere samenwerking tussen regulier en speciaal onderwijs, moeten samenwerkingsverbanden ook zorgen voor meer afstemming tussen onderwijs, gemeenten en lokale zorgpartners als het gaat om de zorg voor leerlingen⁹. De overheid geeft aan de schoolbesturen in elk samenwerkingsverband geld om Passend Onderwijs in hun regio vorm te geven¹⁰.

INCLUSIE

We beschreven hierboven de internationale trend om inclusief onderwijs te geven¹¹. De inclusiegedachte staat nu ook in Nederland op de agenda. Schuman¹² betoogt zelfs dat de invoering van Passend Onderwijs alleen kan slagen als de overheid en het Nederlandse onderwijsveld een transformatie realiseert van integratiedenken naar inclusiedenken. Om Passend Onderwijs mogelijk te maken is het volgens Schuman essentieel dat onderwijsprofessionals hun mentale modellen veranderen door niet langer te denken vanuit een medisch model wat is gericht op afwij-

kingen en tekortkomingen. Ze moeten gaan denken vanuit kansen, niet vanuit beperkingen. Als de overheid met Passend Onderwijs uitsluiting door het regulier basisonderwijs van leerlingen met een beperking, handicap of specifieke zorgbehoefte wil voorkomen, zullen zij zich volgens Schuman moeten verbinden aan het sociale model dat uitgaat van inclusieve waarden. Volgens Schuman gaan inclusieve waarden over gelijke rechten, participatie en emancipatie voor alle leerlingen, ongeacht handicap of beperking. Passend Onderwijs zou ervoor moeten zorgen dat scholen barrières in de schoolomgeving en in het onderwijsprogramma slechten om het leren en participeren van alle leerlingen, ongeacht zorgbehoefte, beperking of handicap, mogelijk te maken en om uitsluiting te voorkomen. Recent onderzoek¹³ ondersteunt de gedachte dat het denken vanuit inclusieve waarden essentieel is voor het slagen van Passend Onderwijs. Op basis van dit onderzoek¹⁴ kan gesteld worden dat het onderschrijven van inclusieve waarden van belang is om Passend Onderwijs te bereiken. Scholen die positief staan tegenover Passend Onderwijs en de inclusieve waarden onderschrijven, zullen waarschijnlijk eerder bereid zijn om een kind met specifieke ondersteuningsbehoeften een passende onderwijsplek te bieden dan scholen die negatief tegenover Passend Onderwijs staan. Interessant detail is dat het christelijk onderwijs positiever staat ten opzichte van passend onderwijs dan andere scholen. Als reden hiervoor wordt genoemd dat de inclusieve waarden van Passend Onderwijs in de christelijke identiteit van de school verankerd liggen. Vanuit hun waarden-gedrevenheid wil de school aan zoveel mogelijk kinderen een passende onderwijsplek kunnen bieden. Hiermee lijkt in dit onderzoek een verband¹⁵ naar voren te komen tussen de identiteit van scholen en het bereiken van de doelen van Passend Onderwijs. De meningen daarover zijn

overigens wel verdeeld, getuige de discussie hierover in het *Reformatisch Dagblad*¹⁶. Naar onze mening is het werken aan inclusief onderwijs een uitstekend initiatief en een passend ideaal, maar de randvoorwaarden dienen dan wel goed te worden ingevuld. Op die randvoorwaarden zullen we daarom dieper ingaan.

THUISZITTERS

Het streven van de overheid is om het aantal thuiszitters¹⁷ terug te dringen. Niet alleen het onderwijs heeft hierin een taak, maar ook Jeugdhulp (zie hieronder). Sterker nog, het onderwijs kan niet zonder jeugdhulp om het aantal thuiszitters terug te dringen. Binnen het onderwijs kunnen diverse oorzaken worden aangewezen waarom kinderen niet naar school kunnen komen. Denk bijvoorbeeld aan het ontbreken van de juiste expertise, onvoldoende gespecialiseerd personeel, onvoldoende financiële middelen, te volle groepen etc. De zojuist genoemde oorzaken hebben uiteraard alles met elkaar te maken. De oplossing ligt niet in het ontwerpen van nieuwe regels en wetten. Het gaat erom dat samenwerkingsverbanden, gemeenten en scholen hun verantwoordelijkheid kennen en nemen. In dit verband wordt gesproken over doorzettingsmacht¹⁸. Als niemand zijn verantwoordelijk-

Interessant detail is dat het christelijk onderwijs positiever staat ten opzichte van passend onderwijs dan andere scholen. Als reden hiervoor wordt genoemd dat de inclusieve waarden van Passend Onderwijs in de christelijke identiteit van de school verankerd liggen.

heid neemt, moet er iemand zijn die een bindend besluit neemt over de plaatsing van een leerling. In de praktijk accepteert een school of instelling dan de plaatsing van een leerling, maar krijgt men daar dan ook extra middelen voor. Van deze extra financiën wordt extra personeel, vaak met specifieke expertise, ingehuurd. Deze expertise wordt vervolgens overdragen op de school of instelling waar de leerling onderwijs ontvangt. Na verloop van tijd is de extra inzet dan niet meer nodig. Deze maatwerk-aanpak voor thuiszitters werkt uiteraard ook uitstekend voor leerlingen met een veel minder zware ondersteuningsvraag. Als scholen en samenwerkingsverbanden hun verantwoordelijkheid nemen en hun ondersteuningsmiddelen efficiënt inzetten, zullen de leerkrachten de juiste extra ondersteuning krijgen wanneer ze in een bepaalde casus handelingsverlegen zijn. Als dit proces goed wordt afgestemd, zal de weerstand tegen passend onderwijs wegebben. Het komt echter wel op de invulling van de randvoorwaarden aan. Kernvraag is daarbij: wat heeft de leerkracht nodig om deze leerling, in deze specifieke situatie, passend onderwijs te bieden? In de praktijk blijkt dat ambulante begeleiding van de leerkracht en/of het aanbieden van de juiste scholing uitstekend werkt. De Onderwijsraad wees er recent op dat het versterken van de deskundigheid en het vergroten van de betrokkenheid van de leerkracht prioriteit dient te krijgen¹⁹. Het is de verantwoordelijkheid van de schoolleiding om hier-

In de praktijk blijkt dat ambulante begeleiding van de leerkracht en/of het aanbieden van de juiste scholing uitstekend werkt.

in de juiste keuzes te maken en de verantwoordelijkheid van de overheid om de scholen van voldoende middelen te voorzien²⁰.

JEUGDHULP: GEMEENTEN AAN ZET

Zoals gezegd kan het aantal thuiszitters niet worden teruggedrongen zonder een effectieve en snelle inzet van jeugdhulp. Daarmee hebben gemeenten een belangrijke rol, als het gaat om het invullen van de randvoorwaarden van passend onderwijs. De jeugdhulp²¹ is sinds 1 januari 2015 een verantwoordelijkheid van de gemeenten geworden. Dit biedt de mogelijkheid dat gemeenten de noodzakelijke (jeugd)zorg financieren, die op de school wordt verleend. Pas dan kan er sprake zijn van 'één kind, één gezin, één plan'. Gemeenten bezien de situatie nogal eens vanuit de wijk of vanuit een gezin. Dat lijkt een subtiel verschil, maar het leidt tot een andere aanpak. Dannenberg²² pleit voor een 'strategie van de gemixte geldstromen' om ondersteuning in het onderwijs en in de wijk te organiseren. Daarbij moeten de bekostigende partijen niet vanuit wantrouwen ('betaal ik iets wat de ander eigenlijk moet betalen?') maar vanuit vertrouwen samenwerking organiseren ('laten we samen zorgen dat professionals op een logische manier gezinnen en/of leerlingen kunnen ondersteunen!'). Ook inspecties zouden in zware vormen, waarbij zorg leidend is ten opzichte van onderwijs (gesloten jeugdzorg, intramurale jeugd-ggz etc.), moeten zorgen dat niet primair de grens wordt bewaakt van de domeinen, maar bezien wordt of de verbinding op een juiste manier wordt gelegd! Redeneer vanuit het belang van het kind, niet vanuit de bekostigingsgrens van een departement.

Leerlingen in het (voortgezet) speciaal onderwijs hebben extra kwetsbaarheden. We zijn als samenleving aan hen verplicht om te zorgen dat

ze goed ondersteund worden, waar nodig deskundige hulp krijgen en een omgeving (fysiek/sociaal) geboden krijgen die hen niet overbelast, maar wel erbij houdt, hen een plek helpt te vinden die bij hen past. We hebben nog serieuze knelpunten op te lossen. Er zijn nog steeds belemmerende regelingen, tegenwerkende bekostigingsmechanismes en aansluitproblemen. Maar met inspanning van velen op alle organisatieniveaus moeten we dat wel kunnen oplossen, mits je maar weet wat je uiteindelijk wilt: een inclusieve samenleving! Maar een samenleving maak je niet met een wetwijziging 'inclusierend'. Het is wel zo dat de nieuwe wetgeving zich in de basis hierop richt en veel meer mogelijk maakt dan de rigide, aanbodgestuurde wetten die in 2014 werden afgedankt.

TAAK VOOR GEMEENTEBESTUUR

Op veel scholen worden leerlingen met zware ondersteuningsvragen besproken in het ondersteuningsteam van de school. Het is belangrijk dat de gemeente hierin ook vertegenwoordigd wordt door een schoolmaatschappelijk werker, een schoolverpleegkundige of een jeugdarts. Het is van het grootste belang dat er vervolgens snel geschakeld wordt. Indien er jeugdhulp nodig is om onderwijs op een school mogelijk te maken, dan mag een gemeente niet allerlei eigen onderzoeken gaan doen en een vergadercircuit optuigen. De professionals vanuit de gemeenten moeten de ruimte hebben om, binnen bepaalde kaders, beslissingen te nemen. Het opschalen van een casus naar een ander niveau werkt sterk vertragend en soms zelfs verlamdend. De gemeente dient dan haar verantwoordelijkheid te nemen en de benodigde hulp te financieren. Hier schort het nog op veel plaatsen aan. Het zou goed zijn als het College van B&W én de gemeenteraad hier nauwlettend op toezien. Recente ervaringen laten zien dat een goede aanpak leidt

Gemeenten bezien de situatie nogal eens vanuit de wijk of vanuit een gezin. Dat lijkt een subtiel verschil, maar het leidt tot een andere aanpak. Dannenberg pleit voor een 'strategie van de gemixte geldstromen' om ondersteuning in het onderwijs en in de wijk te organiseren.

tot minder doorverwijzingen naar specialistische hulp en veel minder thuiszitters²³.

OPROEP

Laten we samen bouwen aan een samenleving waarin belangrijke functies als onderwijs, zorg en participatie op een natuurlijke manier samenwerken. Zo kunnen we ervoor zorgen dat iedereen uitgedaagd wordt op zijn of haar talenten en dat we een open samenleving zijn die verantwoordelijkheid neemt om dit te realiseren. Dan hebben we geen quotumregeling²⁴ nodig als dwangmiddel. Problemen zijn er om opgelost te worden, niet om een goede visie om zeep te helpen. We mogen niet uit het oog verliezen dat de kwaliteit van een samenleving afgemeten kan worden aan de manier waarop wordt omgegaan met de meest kwetsbare inwoners. Daar mogen we ons zeker zorgen over maken. Maar het betekent ook dat de kwaliteit van de school afgemeten kan worden aan de wijze waarop de meest kwetsbare leerlingen passend onderwijs krijgen binnen de school. Dan is werken aan een inclusieve school een opdracht voor alle scholen. Zeker voor bestuurders die zich geroepen voelen de waarden vanuit Gods Woord tot meerdere erkenning te brengen.

- ¹ Schuman, H. (2007). 'Passend onderwijs: pas op de plaats of stap vooruit.' Tijdschrift voor orthopedagogiek, 46, 266-287.
- ² Schuman, H. (2013). Passend Onderwijs vanuit een internationaal perspectief. Orthopedagogiek: *Onderzoek en Praktijk*, 52(3-4), 155-171
- ³ Schuman, H. (2007). a.w.
- ⁴ Meijer, W. (2007). Passend Onderwijs voor alle leerlingen in 2011? Help! Kind en Adolescent Praktijk, 6(4), 161-165.
- ⁵ Schuman, H. (2013). a.w.
- ⁶ Meijer, W. (2007). a.w.
- ⁷ Hofstetter, W., Bijlstra, J. (2014). Passend Onderwijs: zijn we er klaar voor? Kind & Adolescent Praktijk, 13(3), 132-139.
- ⁸ Voor de definitie van zorgplicht verwijzen we u naar: <https://www.passendonderwijs.nl/over-passend-onderwijs/zorgplicht/>
- ⁹ Messing, C., & Bouma, G. (2011). Invoering Passend Onderwijs: een complexe en ingrijpende organisatie. *Jeugd en Co Kennis*, 5(3), 24-34.
- ¹⁰ Meijer, W. (2007). a.w.
- ¹¹ Op 14 juli 2016 trad het VN-verdrag handicap in Nederland in werking. Naar aanleiding hiervan heeft het College van de Rechten van de Mens 16 punten voor de volwaardige deelname van mensen met een beperking aan de samenleving geformuleerd. Zie: <https://www.mensenrechten.nl/publicaties/detail/37020>. Voor het onderwijs staat in dit document:
- Onderzoek wat er nodig is om van Passend Onderwijs, inclusief onderwijs te maken. Gebruik General Comment no.4 van het CRPD Comité bij het formuleren van beleid en regelgeving.
 - Neem concrete maatregelen om thuiszitters weer het onderwijssysteem in te krijgen.
 - Zorg dat de wens van het kind uitgangspunt is bij het te volgen onderwijs en de wijze waarop onderwijs wordt gevolgd. Als een leerling regulier onderwijs wil volgen, mag hij niet naar speciaal onderwijs worden doorverwezen.
 - Zorg in docentenopleidingen voor het reguliere onderwijs voor kennis over onderwijs aan leerlingen met beperkingen. In dit advies vraagt het college de staatssecretaris van het ministerie van VWS en het bureau dat de implementatie uitvoert deze en nog 12 andere punten op de agenda te plaatsen en te volgen.
- ¹² Schuman, H. (2013). a.w.
- ¹³ Buser, W. (2015). *De invloed van inclusieve waarden op de realisatie van Passend Onderwijs in het basisonderwijs. Een onderzoek op drie reguliere scholen naar het verband tussen het onderschrijven van inclusieve waarden en het implementatieklimaat om Passend Onderwijs te realiseren.* Universiteit Utrecht.
- ¹⁴ Het gaat om een kwalitatieve beschrijving van drie scholen. Kwantitatief vervolgonderzoek is nodig om de conclusies te valideren.
- ¹⁵ Dit verband wordt nader onderbouwd door prof. dr. A. de Muynck: <http://www.berseba.nl/wp-content/uploads/2017/06/ALV-2017-Berseba-Inclusief-onderwijs-Identiteit-De-Muynck.pdf>
- ¹⁶ Leeuwen, G.R. van (2017). <https://www.rd.nl/opinie/speciaal-onderwijs-uiteindelijk-niet-bevredigend-ideaal-1.1393175>. De aanleiding van deze discussie is hier na te lezen: <http://www.berseba.nl/lectorale-rede-neely-anne-ronde-en-reactie-gert-leeuwen/>
- ¹⁷ Voor de definitie van thuiszitters verwijzen we u naar: <http://www.ingrado.nl/kennisdossiers/thuiszitten/thuiszitters>
- ¹⁸ Voor de definitie van doorzettingsmacht verwijzen we u naar: <https://www.passendonderwijs.nl/brochures/handreiking-doorzettingsmacht-organiseren/>
- ¹⁹ Voor het advies van de Onderwijsraad verwijzen we u naar: <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2016/passend-onderwijs/item7482>
- ²⁰ De bekostiging van het primair onderwijs is op dit moment wel voldoende om aan de wettelijke eisen te voldoen, maar niet voldoende om aan de aanvullende doelstellingen vanuit de politiek, het onderwijsveld en de samenleving tegemoet te komen. Dit blijkt uit recent onderzoek: <http://www.seo.nl/pagina/article/een-confrontatie-tussen-de-eisen-kosten-en-bekostiging-in-het-primair-onderwijs>
- ²¹ Voor achtergrondinformatie verwijzen we u naar: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/jeugdhulp>
- ²² Dannenberg, E. (2015). Wat voor samenleving willen we zijn? (Voortgezet) speciaal onderwijs in de vier transitie-tijdschriften voor orthopedagogiek, 54, 45-50.
- ²³ Voor de aanpak en ervaringen in Almere verwijzen we u naar: <https://vng.nl/onderwerpenindex/jeugd/jeugdhulp/nieuws/almeers-samenwerkingsproject-minder-zwaardere-jeugdhulp>
- ²⁴ Voor de achtergrond van de quotumregeling verwijzen we u naar: <https://www.personeelsnet.nl/toolsenextras/bericht/participatiewet-en-quotumregeling/>

Een volger van de Nederlandse politiek ziet geregeld nieuwe commissies op het politieke toneel verschijnen. Ze zijn er in allerlei soorten en maten en ook de benaming verschilt: van stuurgroep tot taskforce, van werkgroep tot onderzoekscommissie. Commissies zijn wijd verspreid in de publieke sector en misschien is dat wel een van de belangrijkste redenen dat ze ook vaak onderwerp van discussie zijn.

Door Geerd Struik MSc, trainee Financiën en Bedrijfsvoering bij BMC

Kanttekeningen bij (staats)commissies

Al in 1955 schrijft de bestuurskundige Van Poelje: '(..) het was, of een grote medicijnmeester met een hormonen-praeparat aan het werk was gegaan, want het aantal der commissiën en raden vermenigvuldigde zich in zulk een snel tempo, dat wel niemand een behoorlijk overzicht van het bestaande heeft.'¹

Om de kritiek op commissies in een breder kader te plaatsen, wordt eerst een definitie gegeven van een commissie. Daarna volgt een nadere afbake-

ning van een bepaald soort commissie: de staatscommissie. Deze commissiesoort is namelijk gebruikt als onderzoeksobject voor dit artikel.² Het eerste deel van het artikel wordt afgesloten met een kort overzicht van discussies over commissies in de Nederlandse politiek. In het tweede deel van het artikel gaan we in op (kritiek op) de instellingsmotieven en de samenstelling van commissies.³ Afsluitend volgt een meer opiniërend gedeelte, waar de vraag beantwoord wordt hoe we commissies in ons politieke bestel moeten waarderen.

Volgens de Kaderwet worden permanente adviescolleges bij wet ingesteld voor onbepaalde tijd. Een bekend voorbeeld is de Gezondheidsraad.

WAT IS EEN (STAATS)COMMISSIE?

In de Kaderwet Adviescolleges van 1996 zijn regels vastgelegd over het instellen en functioneren van adviesorganen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen drie typen adviescolleges: permanente adviescolleges (art.4), tijdelijke adviescolleges (art.5) en eenmalige adviescolleges (art.6). Volgens de Kaderwet worden permanente adviescolleges bij wet ingesteld voor onbepaalde tijd. Een bekend voorbeeld is de Gezondheidsraad. Tijdelijke adviescolleges worden ingesteld bij Koninklijk Besluit (KB) voor een periode van maximaal vier jaar, met een verlenging van ten hoogste twee jaar. Eenmalige adviescolleges worden ingesteld bij KB of ministeriële regeling (MR) voor de duur van de advisering. Deze adviescolleges worden meestal commissie genoemd.⁴

Uit het voorgaande blijkt al dat een afgebakende termijn kenmerkend is voor commissies. Een uitgebreide definitie uit de Nederlandse literatuur over commissies is: 'een (meer of minder omvangrijke) groep mensen die overwegend van buiten het ambtelijk apparaat komt en die de opdracht krijgt om op een bepaald beleidsterrein een bijdrage te leveren aan de aanpak van kwesties, in de breedste zin des woords, in het openbaar bestuur door onderzoek te verrichten, advies uit te brengen, of te bemiddelen tussen belanghebbenden, dan wel de uitvoering van bepaalde maatregelen te helpen stimuleren'.⁵

Staatscommissies vallen onder de genoemde definitie en onder de laatste categorie adviescolleges uit de Kaderwet adviescolleges. Kerkhoff & Martina proberen nog andere criteria te vinden en noemen de inzet bij 'zware' zaken en een bestaansduur van in de regel maximaal vier jaar. Met verschillende voorbeelden laten zij echter zien dat deze criteria niet altijd opgaan, door de grote diversiteit aan staatscommissies in het verleden.⁶ Ook instelling bij Koninklijk Besluit gaat niet altijd op. Bij onderzoek is dus een beoordeling per casus nodig om goed in te schatten of er daadwerkelijk sprake is van een staatscommissie. Daarbij wordt naast het officiële instellingsbesluit gekeken naar documenten van en over de staatscommissie. De *Deltacommissie* is bijvoorbeeld ingesteld bij ministeriële regeling maar wordt toch als staatscommissie gezien, omdat zowel de regering als de commissie als andere auteurs de commissies betitelen als staatscommissie. Een overzicht van staatscommissies in de periode 1967 tot heden is opgenomen in tabel 1 (zie pag. XX).

COMMISSIES IN DE SCHIJNWERPERS

Zowel in de Nederlandse politiek, als in de wetenschappelijke literatuur staan commissies geregeld ter discussie. Van het verloop van de debatten geven we hier een kort overzicht. In het Nederlandse parlement werd er voor het eerst in 1922 een debat gevoerd over externe adviesorganen. Daarbij wordt ook grondwettelijk vastgelegd dat vaste adviescolleges bij wet moeten worden ingesteld, zodat de inspraak van het parlement verzekerd is. In de jaren dertig werd er bij de algemene beschouwingen herhaaldelijk geklaagd over het teveel aan adviescolleges. Ook na de wederopbouw volgt er weer kritiek: eind jaren vijftig verschillen de VVD en de KVP van mening de over de samenstelling van adviesraden. De VVD is voor enkel deskundigen,

terwijl de KVP pleit voor commissies die bestaan uit representanten.⁷

In de jaren zeventig vindt een omslag plaats in de manier van discussiëren over adviesorganen. Daar waar er al lang de kritiek was dat de adviesorganen te machtig waren, wordt er in de jaren zeventig voor het eerst gesproken van een 'vijfde macht'. Samen met de 'vierde macht', de ambtenaren, zouden adviesorganen zorgen voor versterking van de positie van de regering en afzwakking van de positie van de volksvertegenwoordiging.⁸ In 2004 wordt het debat met eenzelfde toon ingezet door een nota van Groenlinks Kamerlid Duyvendak, waarin commissies en commissieleden neergezet worden als 'schaduwmacht'. De conclusie van de nota luidt: 'De fractie van GroenLinks is van mening dat Nederland af moet van de verstikkende deken van consensus die de commissies over de politiek leggen. Ze verzwakken het democratische proces. Politici moeten weer hun «eigen verantwoordelijkheid» nemen en zelf politieke keuzes maken en verdedigen.'⁹

Terwijl er geregeld kritiek is op het functioneren van commissies, blijft empirisch onderzoek naar commissies in Nederland opvallend genoeg beperkt. In de nota van Duyvendak worden conclusies getrokken aan de hand van negentig commissies in de periode van zo'n tien jaar.¹⁰ Andere voorbeelden van publicaties waarvoor uitgebreid data zijn verzameld, zijn rapporten van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid uit 1977, het boek *Besturen in commissie* van Schulz et al. (2006), het proefschrift *De commissie* van Martin Schulz uit 2010 en een artikel van Kerkhoff & Martina uit 2015 over staatscommissies tussen 1815 en 1970.¹¹ Het gebrek aan data is mogelijk ook de reden dat wetenschappelijke publicaties over commissies slechts mondjesmaat voorkomen.

INSTELLINGSMOTIEVEN

Staatscommissies worden ingesteld door een bewindspersoon, die echter ook de mogelijkheid heeft om op andere manieren advies in te winnen. De beweegreden om toch te kiezen voor een staatscommissie in plaats van een alternatief, noemen we hier het instellingsmotief. Daarbij is er een verschil tussen formele en informele motieven. De formele motieven worden openlijk gegeven en zijn vaak goed onderbouwd. Op de achtergrond spelen vaak informele motieven mee die niet officieel bekend worden gemaakt.¹² Bij informele motieven is er vaak sprake van een negatieve connotatie.

De meest genoemde formele instellingsmotieven zijn informatieverschaffing, draagvlakvorming en onafhankelijkheid. Een commissie kan gebruikt worden om te voorzien in ontbrekende kennis en deskundigheid. Daarbij kan het gaan om zowel inhoudelijke kennis als procesmatige deskundigheid. Commissie kunnen ook ingesteld worden om draagvlak te vormen. Het meewerken van belanghebbenden kan gebruikt worden om het beleid te legitimeren en door vertegenwoordigers van belangengroepen te

In het Nederlandse parlement werd er voor het eerst in 1922 een debat gevoerd over externe adviesorganen. Daarbij wordt ook grondwettelijk vastgelegd dat vaste adviescolleges bij wet moeten worden ingesteld, zodat de inspraak van het parlement verzekerd is.

betrekken wordt draagvlak gecreëerd. Onafhankelijkheid is een belangrijk motief als er een nieuwe boodschap nodig is zonder gebonden te zijn aan het bestaande beleid. Daarnaast is onafhankelijkheid belangrijk als er onderzoek nodig is naar het ministerie of de bewindspersoon.

Informeel instellingsmotieven zijn lastig te achterhalen doordat ze niet openlijk genoemd worden. De belangrijkste motieven die onderscheiden worden zijn de ijskastfunctie, de afschuiffunctie en de inkapselingsfunctie.¹³ Een commissie kan gebruikt worden als ijskast: het instellen van de commissie zorgt er voor dat problemen op de lange baan worden geschoven of doorgeschoven worden naar een volgend kabinet. Daarmee kan het instellen van een commissie er voor zorgen dat onvermijdelijk lijkende beslissingen worden uitgesteld.

Er wordt gebruik gemaakt van de afschuiffunctie als de bewindspersoon zich achter een commissie probeert te verschuilen. Een dergelijk verwoord klonk van het Kamerlid De Vries (VVD) over de onduidelijkheid van de richting die de regering op wil met het leger. Hij stelde: 'Ik denk dat op de generale staf en het Departement van Defensie de kasten uitpuiten van de studies, die de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden en dat men zo langzamerhand wel eens wil weten welke

Het betrekken van critici bij het werk van de commissie of in de commissie is een manier om deze in te kapselen: door de bereidheid om mee te werken is het veel moeilijker om achteraf kritiek te geven.

kant de Regering echt uit wil.' Ook noemde hij het laf en kleurloos om achter de suggesties van de *staatscommissie Mommersteeg* aan te lopen.¹⁴

Het betrekken van critici bij het werk van de commissie of in de commissie is een manier om deze in te kapselen: door de bereidheid om mee te werken is het veel moeilijker om achteraf kritiek te geven. Een situatie waar er sprake lijkt te zijn van inkapseling, is het betrekken van de socioloog Hilhorst bij het werk van de *Staatscommissie Euthanasie*. Bij de instelling van de staatscommissie had Hilhorst kritiek op de samenstelling. Opvallend genoeg wordt hij wat later gevraagd door de staatscommissie om een rapport te schrijven met daarin een overzicht van het euthanasieonderzoek in Nederland.¹⁵

SAMENSTELLING VAN COMMISSIES

Aangezien mensen allerlei verschillende achtergronden, overtuigingen en standpunten hebben is het niet moeilijk om in te zien dat de samenstelling van een commissie invloed heeft op het werk van de commissie. Bij de samenstelling kunnen we denken aan de rol van de voorzitter, de keuze voor het secretariaat en de grootte van de commissie. Ook eigenschappen van commissieleden, zoals politieke kleur, deskundigheid, ervaring en representativiteit zijn van belang. Hier beperken we ons tot de politieke kleur van de voorzitter en een recent voorbeeld, namelijk de *Staatscommissie Herijking ouderschap*.

In de nota van Duyvendak uit 2004 wordt ingegaan op de rol van de voorzitter in politieke commissies. Van de 63 onderzochte voorzitters (in een periode van zeven jaar) is 74 procent lid van een van de drie grote partijen, het CDA, de PvdA of de VVD. Een blik op de zestien staatscommissies in de afgelopen vijftig jaar (1967 – 2017)

bevestigd dit beeld. Doordat de *Staatscommissie inzake de Grondwet en de Kieswet (Staatscommissie Cals/Donner)* twee voorzitters had, zijn er in deze periode in totaal zeventien voorzitters geweest. Bij twee van hen is de politieke kleur niet te achterhalen, de andere vijftien scharen zich allen achter een van de drie grote partijen. In percentages uitgedrukt gaat dit om 88%. Negen voorzitters zijn van CDA-huize, vier van hen zijn actief voor de PvdA en twee voor de VVD.¹⁶

Als we nog iets beter kijken naar de politieke achtergrond van de voorzitters dan komen er nog meer opvallende feiten naar boven. Negen van de zeventien voorzitters hebben bij hun installatie dezelfde politieke kleur als de zittende premier, vier anderen hebben dezelfde politieke kleur als een van de andere regeringspartijen. Uitzonderingen op deze regel zijn de voorzitter van de *Staatscommissie bevolkingsvraagstuk*, Muntendam, die als PvdA'er geïnstalleerd werd door het kabinet-Biesheuvel I en de CHU'er Van Zeben die door het kabinet-Den Uyl geïnstalleerd wordt als voorzitter van de *Staatscommissie Herziening Rechterlijke Organisatie*. De KVP'er Mommersteeg trad vanwege gezondheidsredenen na negen maanden af als staatssecretaris van Defensie van het kabinet Den Uyl. Enige tijd later werd hij door hetzelfde kabinet gevraagd als voorzitter van de *Staatscommissie vrijwilligersleger*.

Een recente staatscommissie die illustreert dat de samenstelling van invloed is op de uitkomsten is de *Staatscommissie Herijking ouder-schap*. Deze commissie werd ingesteld door staatssecretaris Teeven na het initiatief hiervoor van SP Eerste Kamerlid Quik-Schuijt. CU-senator Kuiper pleitte voor een commissie waarbij ethici betrokken zouden worden en waarbij 'ge-

Negen van de zeventien voorzitters hebben bij hun installatie dezelfde politieke kleur als de zittende premier, vier anderen hebben dezelfde politieke kleur als een van de andere regeringspartijen.

let zal worden op een afspiegeling van alle geleidingen van de samenleving'.¹⁷ Bij de instelling stelde de staatssecretaris in een Kamerbrief dat juridische en maatschappelijke vragen leidend zijn bij de samenstelling.¹⁸ Na de instelling volgt er kritiek van de Tweede Kamerleden Dijkstra (D66) en Van Tongeren (GL) omdat een van de leden, professor Nuytinck, op Twitter zijn standpunt 'nooit meer dan twee juridische ouders' bekend maakte. In reactie op Kamervragen stelt staatssecretaris Teeven dat juist de verschillende standpunten aanleiding zijn om een staatscommissie in te stellen.

Uit het eindrapport blijkt dat de keuze om geloofsovertuiging en ethische overwegingen een beperkte rol te geven bij de samenstelling gevolgen heeft voor het advies. In de enige alinea waar aandacht besteedt wordt aan levensbeschouwelijke vragen wordt het standpunt van de commissie als volgt samengevat: 'Ethische overwegingen kunnen zeer wel een argument zijn om persoonlijk iets niet te (willen) doen, maar daarmee hoeven deze overwegingen nog niet te worden opgelegd aan eenieder'.¹⁹ Uiteindelijk veranderde ook Nuytinck van mening 'vanwege het belang van de kinderen'.²⁰

Zoals GroenLinks Kamerlid Halsema verwoordde, is lidmaatschap van een politieke

Een kritische houding ten opzichte van (staats)commissies is nodig. De motieven om een commissies in te stellen zijn niet altijd zuiver en de duidelijke cijfers over de politieke kleur van voorzitters van (staats)commissies zorgen op zijn minst voor het beeld dat er sprake is van politieke benoemingen.

partij op zich niet problematisch aangezien dat een belangrijk grondrecht is. Waar Halsema zich wel terecht tegen verzet is het volgende: 'Men zou echter niet benoemd moeten worden om redenen van de politieke kleur, omdat wordt verwacht dat men omwille van die politieke kleur zich aansluit bij het gewenste standpunt van de (regerings)partij waar men lid van is. In het laatste geval is sprake van een politieke benoeming.'²¹ De duidelijke cijfers over de politieke kleur van voorzitters van (staats)commissies zorgen op zijn minst voor het beeld dat er sprake is van politieke benoemingen en uit het voorbeeld van de Staatscommissie Herijking ouderschap wordt duidelijk dat levensovertuiging zeker van invloed is op het eindrapport.

TOT SLOT

Externe adviescolleges en commissies zijn niet weg te denken uit de bestuurlijke traditie van Nederland. Juist bij *wicked problems* kan het samenbrengen van een veelsoortige groep deskundigen of belanghebbenden in een commis-

sie een grote meerwaarde hebben. De andere kant van de zaak is dat de genoemde voorbeelden en cijfers laten zien dat er ook een kritische houding ten opzichte van (staats)commissies nodig is. De motieven om een commissies in te stellen zijn niet altijd zuiver en de duidelijke cijfers over de politieke kleur van voorzitters van (staats)commissies zorgen op zijn minst voor het beeld dat er sprake is van politieke benoemingen.

Ik sluit af met enkele aanbevelingen. Allereerst dient het parlement haar controlerende taak ook op het gebied van commissies goed uit te oefenen. Als er voornemens zijn om een commissie in te stellen dan zijn zaken als een duidelijke formulering van de opdracht en het voorkomen van politieke benoemingen belangrijke aandachtspunten. Waar mogelijk is het aan te bevelen om advies in te winnen bij een vast adviesorgaan: bestaande adviesorganen zijn minder goed te sturen door de opdrachtgever waardoor de onafhankelijkheid beter gewaarborgd blijft. Het uitgangspunt bij het instellen van een commissie blijft natuurlijk dat de regering de opdracht en de samenstelling bepaalt, maar een goede controle kan er voor zorgen dat dit zo legitiem mogelijk gebeurt. Als tweede is het goed om er voor te blijven waken dat de eindconclusies uit een commissierapport niet de nieuwe werkelijkheid worden. Door de manier van presenteren (persconferenties, filmpjes) en de grote media-aandacht lijkt het namelijk soms dat de andere overwegingen en uitkomsten uitgesloten zijn. Afsluitend verdient het aanbeveling om verder onderzoek naar commissies te doen. Meer empirische gegevens kunnen een beter beeld geven van het gebruik van commissies in het verleden en de voors en tegens van het werken met commissies in de toekomst.

NOTEN

- ¹ Van Poelje, 1955: 345
- ² De basis voor dit artikel is een afstudeerscriptie voor de Bestuurskunde master Management van de Publieke Sector aan de Universiteit Leiden. De titel van de scriptie is: *Staatscommissie als schaduwmacht? Een onderzoek naar de democratische legitimiteit van staatscommissies*. De database met staatscommissies is inclusief korte beschrijving en bronvermelding te raadplegen op de website van de Universiteit Leiden (<https://vre.leidenuniv.nl/vre/publicvaluesandethics/staatscommissies/>).
- ³ Daarbij is het goed om te beseffen dat we een aantal centrale punten uit het debat te pakken hebben, maar ook een aantal punten links laten liggen. Voorbeelden hiervan zijn onafhankelijkheid, de invloed van het parlement, de participatie van belanghebbenden, het al dan niet gebruiken van alternatieve adviesvormen, openbaarheid van commissiestukken en de mogelijkheid tot inspraak.
- ⁴ Schulz, 2010: 24
- ⁵ Schulz, Van Twist & Geveke, 2006: 21
- ⁶ Kerkhoff & Martina, 2015: 80-81
- ⁷ Den Hoed & Keizer, 2007: 57, 79-79, 221
- ⁸ Den Hoed & Keizer, 2007: 100
- ⁹ Kamerstukken II 2003/04, 29508, nr. 1
- ¹⁰ Opvallend is dat Schulz et al. (2006: 17) in een vergelijkbare periode als Duyvendak 364 commissies vinden.
- ¹¹ WRR, 1977; Schulz et al., 2006; Schulz, 2010; Kerkhoff & Martina, 2015
- ¹² Schulz et al., 2008: 100; Schulz, 2010: 57
- ¹³ Scholten 1975: 203-204; Koenders & Verburg 1977: 309
- ¹⁴ Handelingen II 1978/79, p.1182-3
- ¹⁵ Weyers, 2002: 17, 119
- ¹⁶ Kanttekening daarbij is wel dat het CDA officieel pas opgericht werd in 1980. Zie tabel 1 voor een uitgebreide lijst met namen van voorzitters en hun politieke kleur.
- ¹⁷ Handelingen I 2013/14 nr.9 p.37
- ¹⁸ Kamerstukken II 2013/14, 33836, nr. 2
- ¹⁹ Staatscommissie Herijking ouderschap, 2016: 387
- ²⁰ Faassen, H. (2017) Meerouderschap eindelijk erkend. Beschikbaar op: <https://www.knb.nl/columns/meerouderschap-eindelijk-erkend> (geraadpleegd op 5 september 2017)
- ²¹ Kamerstukken II 2003/04, 29508, nr. 9, p.5-6

LITERATUUR

- Den Hoed, P. & A.G. Keizer (red.) (2007). *Op Steenworp Afstand. Op de brug tussen wetenschap en politiek*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Kerkhoff, A.D.N., J. Martina (2015). Advies aan de regering: staatscommissies in Nederland tussen 1814 en 1970. Den Haag: *Beleid en Maatschappij*, 42(2), p. 79-101
- Koenders, H.M.A. & P. Verburg (1977). Enige structurele en functioneringsaspecten betreffende commissies in organisaties, in: Rijnen, A.Ch.M., H.G. Robers-Obbes, J. van Putten, S.O. van Poelje, A. Hoogerwerf, G. Boekstra, ... J.M. Polak (1977) *Adviseren aan de Overheid*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij. Wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid. p. 289-326
- Poelje, G.A. van (1955). Commissies en raden. *Bestuurswetenschappen*, 9(6): p. 343-353
- Scholten, G.H. (1975). Politisering en het krakende radenwerk, in: Rosenthal, U, M.P.C.M. van Schendelen, G.H. Scholten (1975). *Ministers, ambtenaren en parlementariërs in Nederland*. Groningen: Tjeenk Willink. p. 202-215.
- Schulz, J.M. (2010). *De commissie: over de politiek-bestuurlijke logica van een publiek geheim*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Schulz, J.M., M.J.W. van Twist & H.G. Geveke (2006). *Besturen in commissie: Een onderzoek naar de rol van commissies in het openbaar bestuur*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Schulz, J.M., M.J.W. van Twist & H.G. Geveke (2008) *Besturen in commissie; Verklaring van een fenomeen*. Den Haag: *Beleid en Maatschappij*, 35(2), p. 94-106
- Staatscommissie Euthanasie (1985). *Rapport van de Staatscommissie Euthanasie, Deel 1 Advies*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.
- Staatscommissie Herijking ouderschap (2016). *Kind en Ouders in de 21ste eeuw - Rapport van de Staatscommissie Herijking ouderschap*. Den Haag.
- Wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid (WRR) (1977). *Externe adviesorganen van de centrale overheid*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij
- Weyers, H.A.M. (2002). *Euthanasie: het proces van rechtsverandering*. Groningen

De SGP is nog lang niet klaar met het vraagstuk van de theocratie, de kwestie van de Godsregering in de politiek. In twee nieuwe studies die gesubsidieerd zijn door het Wetenschappelijk Instituut voor de SGP, wordt een actueel perspectief op de SGP gegeven. Daarbij worden de grenzen van de gewetensvrijheid en de tolerantie verkend. De vrijheid van godsdienst wordt geaccepteerd, maar nog niet royaal.

Dr. Klaas van der Zwaag, redactievoorzitter

SGP blijft worstelen met theocratie

De studie van dr. A.A. Kluveld¹ wil een bijdrage leveren aan de doordenking van de gewetensvrijheid en het geweten met aandacht voor verwante vrijheden en kwesties. Ook vandaag de dag stelt de SGP zich op het standpunt dat de vrijheid van geweten bescherming behoeft en heeft zij dit artikel opgenomen in de partijbeginselen. De SGP handhaaft niet echter meer de strikte scheiding: wel gewetensvrijheid, geen godsdienstvrijheid, zo stelt Kluveld. De SGP is steeds meer in de richting van de acceptatie van de godsdienstvrijheid opgeschoven. Toch blijft

er volgens haar een bepaalde reserve. De partij kan weliswaar niet de bouw van een moskee verhinderen en niet enkel op godsdienstige gronden tegenstemmen, tegelijkertijd mogen raadsleden in een stemverklaring aangeven dat de islam haaks staat op de Bijbel.

De SGP blijft in dit alles moeite hebben met het geweten als norm zoals die met name door de Verlichting is geformuleerd. Daarmee lijkt ze op de Rooms-Katholieke Kerk die pas in 1965 (tijdens het Tweede Vaticaans Concilie) de gods-

dienstvrijheid heeft geaccepteerd op basis van het principe van de menselijke waardigheid. Maar dat zal de SGP niet erkennen vanwege haar visie op de zonde. Geweten heeft bij de partij vooral een functie als buffer tegen een almachtige staat. Geweten heeft alles te maken met de verantwoording primair schuldig te zijn aan God.

DS. KERSTEN

Kluveld merkt op dat Kersten als eerste voorman in de SGP het begrip gewetensvrijheid, zoals te vinden in de Reformatie en de belijdenisgeschriften, handen en voeten gaf. Hij koppelde ze aan actuele kwesties, waardoor het begrip niet minder gewichtig maar wel meer hanteerbaar werd. 'Dat is een prestatie van formaat. Het is hem tot op heden niet nagedaan.'²

Voor Kersten moet de politiek om de consciëntie draaien. Het gaat om het vasthouden aan de beginselen, gebaseerd op de Bijbel. De vrijheid van het geweten gaat samen met het verwerpen van machtspolitiek. Een vrij geweten is een onbelast geweten. Kersten vond dat de Anti-Revolutionaire Partij (ARP), de synodaal-gereformeerde tegenhanger van der SGP, het geweten veel te ruim nam. Het geweten is nooit onfeilbaar en moet getoetst worden aan Gods Woord.

Kersten was getrouw aan de overheid, behalve als deze de wetten van God niet handhaafde of daartegen inging. Dat leidde volgens Kluveld soms tot een vorm van anti-étatisme in die zin dat Kersten geen invloed van de staat toekende op het economische en maatschappelijke leven. Tegelijkertijd kende hij onbegrensde macht toe aan een christelijke overheid als het ging om de het gezag van de Bijbel als het onfeilbare Woord van God in het publieke domein.

De SGP handhaaft niet meer de strikte scheiding: wel gewetensvrijheid, geen godsdienstvrijheid, zo stelt Kluveld. De SGP is steeds meer in de richting van de acceptatie van de godsdienstvrijheid opgeschoven. Toch blijft er volgens haar een bepaalde reserve.

Bij Kersten speelde het verzet tegen de verplichte sociale verzekeringswetten. De eer van God vereiste wel degelijk lijdzaam verzet. Het is volgens Kersten zelfs de plicht van de overheid om in verzet te komen op het moment dat de wet van de overheid in strijd komt met het gebod van God.

KENTERING

Kluveld ziet een kentering bij de recente SGP-studie *Gerechtigheid verhoogt het volk* (2016). Deze is volgens Kluveld ontstaan vanwege behoefte aan een 'duidelijke visie ten aanzien van de vrijheden en beperkingen' die een democratische rechtsstaat biedt. Er moet niet alleen duidelijkheid gegeven worden aan de politici en achterban van de SGP, maar ook aan personen buiten de kring van deze partij. 'De SGP gaat met dit laatste verder dan ooit tevoren in haar geschiedenis.'³

Dat neemt niet weg dat juist deze nota ook weer een verdeeldheid bij de achterban heeft gegeven, die er overigens al was. De Landelijke Stichting ter bevordering van de Staatkundig Gereformeerde beginselen, met hun blad *In het spoor*,

heeft in 2012 een heruitgave van het SGP-geschrift *De godsdienstvrijheid veroordeeld* (1937) op de markt gebracht. Het beroep op godsdienstvrijheid door de SGP (naar aanleiding van het stemmen van de SGP tegen een verbod op de Koran) is volgens voorzitter PH. op 't Hof zodanig onacceptabel dat hij zijn lidmaatschap van de partij heeft opgezegd. Hij kritiseerde recent nog het feit dat de overheid zowel het bijzonder als het openbaar onderwijs financiert. De christelijke scholen bestaan weliswaar dankzij de gelijkberechtiging van beide scholen, maar vanwege het 'alleenrecht' van God dient volgens hem de overheid alleen gereformeerde scholen te bekostigen. Al zou een revolutie uitbreken als de overheid dit in praktijk zou brengen, het is toch de plicht van de overheid die kant uit te werken.⁴

SECULIERE DWANG

Kluveld reageert kritisch op een memorie van toelichting uit 2011 bij de *Algemene wet gelijke behandeling* met betrekking tot ambtenaren van de burgerlijke stand. Het handhaven van het verbod van discriminatie kan zo nodig zwaarder wegen dan de bescherming van godsdienstige opvattingen. De gewetensbezwaren van ambtenaren worden op deze manier echter gekoppeld aan geweld tegen Joden en het wegpesten van homoseksuelen. Kluveld beseft dat de gewetensvrijheid van de reformatorische achterban, de vrijheid om God te dienen naar Zijn Woord, inderdaad op het spel staat.

Kluveld beseft dat de gewetensvrijheid van de reformatorische achterban, de vrijheid om God te dienen naar Zijn Woord, inderdaad op het spel staat.

Kluveld constateert dat in Europa christenen steeds vaker voor de rechter staan. Ze spreekt van 'de huidige seculiere dwang'. Er is volgens haar een strijd die in het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten bekend staat als de *culture wars*, ten diepste een conflict tussen traditionele en conservatieve waarden en progressieve of (seculier-)liberale waarden. Toch wijst zij ook op een grote spanning. Christenen markeren hun identiteit door een andere levenswijze als zondig te zien. Maar deze groep voelt zich juist afgewezen en onrechtvaardig behandeld. Een weigering van christenen op grond van het geweten wordt bovendien als zodanig vaak niet herkend. Christenen voelen zich daarom in de hoek gedreven.

De European Humanist Federation (EHF) juicht het toe dat het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) het godsdienstig geweten geen grond acht voor een weigering door een ambtenaar om mensen van gelijke geslacht in de echt te verbinden. De EHF heeft gelijk volgens Kluveld dat er sprake is van een slachtoffervertoog, zij het dan dit voor *alle* betrokkenen geldt en niet alleen voor de aangeklaagde christenen. Kluveld concludeert dat er in Nederland en Europa sprake is van toenemend onbegrip voor de drijfveren van christenen. Ook wordt de presentie van religie in de samenleving geproblematiseerd. Dat heeft gevolgen voor de bescherming van de gewetensvrijheid.

WORSTELING MET GODSDIENSTVRIJHEID

Mr. G. Holdijk (1944-2015) heeft eens geconstateerd dat de SGP al jaren met godsdienstvrijheid worstelt. In de praktijk doen SGP-politici een ruimhartig beroep op de vrijheid van godsdienst. Zelfs in processen over het vrouwenstandpunt doen advocaten een pleidooi voor de vrijheid van godsdienst. Dat is volgens

Kluveld echter niet onproblematisch. 'Wie een beroep doet op de vrijheid van godsdienst, of dit nu is om een gebedshuis te kunnen bouwen of om de vrijheid van geweten veilig te stellen, krijgt onvermijdelijk te maken met de eis van wederkerigheid.'⁵ Daar wringt zich inderdaad een probleem. Recent stelde John Exalto dat de SGP ook islamitische scholen zou moeten toestaan, omdat de partij immers ook zelf gebruik maakt van de onderwijsvrijheid.⁶

Er is volgens Kluveld nog steeds een spanning tussen artikel 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis (NGB) en de politiek-bestuurlijke praktijk in een multiculturele samenleving. De spanning is nu niet opeens uit de theorie gehaald en alleen in de praktijk te vinden. Ze is eerder verschoven. Bestond zij eerst in het begrippenpaar gewetensvrijheid en godsdienstvrijheid, nu is de spanning te vinden in het begrippenpaar godsdienstvrijheid en godsdienstgelijkheid. Misschien is volgens Kluveld deze spanning nog gecompliceerder. Ging het eerst 'alleen' om een interpretatie van artikel 36 NGB, nu gaat het daarbij om een praktische verhouding tot de Grondwet en om communicatie met de wereld buiten de partij. De SGP staat geen ongebreidelde gewetensvrijheid voor, maar het is volgens Kluveld minder duidelijk of, in hoeverre en waarom de gewetensbezwaren van andersdenkenden gehonoreerd zouden moeten worden. Zij stelt dat Kersten nooit een beroep deed op het principe van godsdienstvrijheid. Hij zag dan ook niets in dat soort rechten als een beschermend schild tegen de overheid. Het beschermend schild was voor hem God. Voor hem was alleen het christelijk geweten in het geding. 'Aan de gewetensvrijheid en bezwaren van niet- of andersgelovigen had hij geen boodschap.' Een gewetensbezwaar gold alleen wanneer men zich daarvoor beriep op de Bijbel.⁷

Wie een beroep doet op de vrijheid van godsdienst, of dit nu is om een gebedshuis te kunnen bouwen of om de vrijheid van geweten veilig te stellen, krijgt onvermijdelijk te maken met de eis van wederkerigheid.

Kluveld merkt op dat op basis van de discussie over artikel 36 NGB en het 'voorlopig zinderende slot ervan' in de SGP-nota *Gerechtigheid verhoogt een volk* de SGP door een zekere mate van godsdienstvrijheid te erkennen, ook contouren en betekenis geeft aan de gewetensvrijheid. Er zijn echter geen stelregels geformuleerd en misschien kan dat wel nooit. Het zal volgens haar in de toekomst moeilijk blijven om het nieuwe motto 'wel godsdienstvrijheid, geen godsdienstgelijkheid' te blijven uitdragen zonder in dezelfde discussie te raken als met het vorige motto, 'wel gewetensvrijheid, geen godsdienstvrijheid.'

Kluveld bepleit een inkadering van de SGP-visie in een bredere visie op de samenleving en de maatschappelijke orde. De SGP heeft de gewetensvrijheid bijna uitsluitend behandeld als een zaak tussen overheid en burger. Het is zaak voor de partij om niet alleen naar buiten te kijken en haar imago in de seculiere wereld veilig te stellen, maar ook te kijken naar wat er buiten de directe overheidsregelingen allemaal kan gebeuren tussen burgers onderling. Daartoe kunnen de discussies in de VS als voorbeeld dienen.

TOLERANTIE IN BALANS

Dr. M.J. Kater betoogt in zijn studie *Tolerantie in balans*⁸ dat niet het hebben van absolute waar-

Het accepteren van de tweedeling tussen private en publieke seculiere ruimte leidt onherroepelijk tot het onderdrukken van de een of het negeren van de ander.

heden, maar juist het vergaande relativisme in ons land de voedingsbodem vormt voor vormen van tirannie. Zonder een plaats voor waarheid kan er uiteindelijk geen sprake zijn van werkelijke tolerantie. Het is onvermijdelijk dat tolereren een uithoudingsvermogen vraagt dat er alleen kan zijn wanneer men draagkracht kan ontlenen aan de eigen principes. De geschiedenis leert ons dat angst een voedingsbodem is voor intolerantie.

Tolerantie betekent verdragen wat je in wezen niet kunt verdragen en dit brengt lijden met zich mee. Je bent zelf ergens diep van overtuigd, én toch verdraag je de ander en zoek je de ander in liefde te winnen voor je standpunt. Dan gebruik je geen ander 'machtsmiddel' dan het Evangelie van Jezus Christus, de enige weg tot het heil. Maar exclusiviteit is niet hetzelfde als intolerantie. De Bijbel heeft een absolute waarheidsclaim, maar we kennen ten dele. 'In alle beslistheid toch bescheiden zijn, is het geheim van een christenleven.'

Kater wijst ook op de opdracht om andersdenkenden duidelijk te maken dat afwijzing van hun standpunten te maken heeft met liefde tot God en tot onze medemensen. Blijkbaar schieten christenen hierin tekort. Bovendien is het niet mogelijk om vanuit het denken over de mens als zondaar een scheidslijn in de samenleving te trekken tussen 'goede' en 'slechte' mensen.

ONVERSCHILLIGHEID IS GEEN TOLERANTIE

Tolerantie is tegenwoordig een leeg en spanningsloos begrip, soms synoniem met onverschilligheid. Kater stelt dat voor werkelijke tolerantie een duidelijke visie op gerechtigheid onontbeerlijk is. Deze brengt een samenleving tot bloei en geeft de liefde handen en voeten. Een relationeel persoonsbegrip is onontbeerlijk. Het accepteren van de tweedeling tussen private en publieke seculiere ruimte leidt onherroepelijk tot het onderdrukken van de een of het negeren van de ander. Hij bepleit het goed recht voor religieuze argumenten in het publieke domein.

Kater handhaaft de gedachte van theocratie in de zin van God regeert. Met de komst van Christus wordt het heil misschien minder tastbaar dan tijdens Israël als een bijzondere natie, en krijgt het een geestelijker en minder aardse dimensie, maar het wordt daarmee niet vager of onbestemder.

Kater stelt dat het godsbeeld van SGP'ers voortdurend opgescherpt te worden vanuit de Bijbel. 'Staatkundig gereformeerden kunnen immers alleen tolereren wanneer zij zich voortdurend bekeren van hun eigen –vaak eenzijdige– godsbeelden.'⁹ Wie zichzelf als zondaar ziet, kent geen mensen meer op wie hij neer kan zien. Tolerantie is 'kruisvormig', in navolging van Christus die het tegenspreken van zondaren heeft verdragen en moest ervaren dat men van Zijn liefde niet was gediend. De vraag is of SGP'ers voldoende liefde tot God en hun naaste hebben om tolerant te kunnen zijn. Mooi dat Kater ook wijst op het positieve karakter van de omgang met andersdenkenden. Het gaat om een uitstraling van een innerlijke vrijheid die heilzaam is voor de naaste. 'Tolerantie dient daarom vergezeld te gaan van een uitnodigend leven en spreken.'¹⁰

We dienen ons verder niet allereerst te bekommeren om de grens van onze identiteit, maar om de kern ervan. 'Wie zijn identiteit laat bepalen door de kern, hoeft zich minder zorgen te maken om de grenzen.' Als we 'niemand' zijn, kunnen we ook de ander niet verdragen. Iedere identiteit die we aannemen buiten Christus is een sta-in-de-weg voor het beoefenen van tolerantie.

TEGEN GROEPSDENKEN

In een partij als de SGP zijn er volgens hem nogal wat onderlinge verschillen die niet de geloofswaarheden raken, maar wel te maken hebben met zich het al of niet vrij weten van allerlei menselijke inzichten en tradities, voortkomend uit een bepaalde interpretatie van de Schrift. Waar groepsdenken heerst of een streven naar 'ik ben heiliger dan jij' of er bij willen horen en meetellen, dan horen we bij het gilde van de toneelspeelers. Er blijkt nogal eens een zich vastbijten in de traditie en daarbij verdacht te maken van alles wat zich (anders) ontwikkelt.¹¹ Wanneer christenen zelfverzekerd zijn en al te parmantig overkomen, bewijzen ze het christelijk geloof geen dienst. 'Liever in het geloof rondlopen met een scheur in je broek en wat rafels aan je kleren, dan leven in een vermomd ongeloof dat verkleed is in de schijnzekerheid van welk keurig kostuum ook.'¹²

We zijn geroepen om van binnenuit in anderen te verdragen wat eigenlijk niet te verdragen is. Gods verdragen is echter onbegrijpelijk wijder en hoger dan dat van mensen. Het laatste oordeel komt God toe en het is God alleen die mensen werkelijk van binnenuit overtuigt van Zijn gelijk en Zijn heil. De overtuiging van christenen is evenwel dat hoe meer het publieke leven iets van Gods bedoelingen weerspiegelt, des te beter ons vaderland eraan toe is.

VERANDERINGEN IN DE SGP

De SGP kenmerkte zich lange tijd door isolement en gerichtheid op zichzelf. Kluveld constateert aan de hand van de tijdredes in de periode van voor de Tweede Wereldoorlog tot in de jaren zestig dat de SGP geen enkele belangstelling lijkt te hebben voor het gesprek met buitenstaanders om op die manier iets van de diepste drijfveren en overtuigingen over te brengen. 'In dat opzicht is dus niet alleen de wijze van politiek bedrijven veranderd sinds de beginjaren van de partij, maar ook de manier waarop er tegen de relatie met de buitenwereld wordt aangekeken.'¹³

Tegen deze achtergrond is de positievere houding ten opzichte van de vrijheid van godsdienst te verklaren, al is deze lijn niet bepaald in dank afgenomen door de rechterflank van de SGP.¹⁴ De nota *Gerechtigheid verhoogt een volk* stelt dat het grondrecht van de godsdienstvrijheid belangrijke waarborgen bevat tegen overheidsinmenging in de kerk of te ver reikende overheidsbemoeienis in gezinnen, scholen of verenigingen. De overheid moet zich onthouden van geloofsdwang, tegelijk vindt de SGP dat de overheid kleur bekent en dienaar van God wil zijn. De verbinding tussen waarheid en gerechtigheid is in de visie van de SGP essentieel. Dit be-

De overheid moet zich onthouden van geloofsdwang, tegelijk vindt de SGP dat de overheid kleur bekent en dienaar van God wil zijn. De verbinding tussen waarheid en gerechtigheid is in de visie van de SGP essentieel.

tekent dat de SGP niet uitgaat van het principe van de gelijkheid van godsdiensten.

Het voorgaande maakt wel duidelijk dat de uitwerking van het theocratisch beginsel anno 2017 steeds moeilijker wordt. Dat komt niet alleen door de associatie met het islamitisch fundamentalisme, maar ook omdat de royale erkenning van de vrijheid van godsdienst in SGP-kring uitblijft.

In de traditie van A.A. van Ruler en de door hem geïnspireerde SGP-politici H.G. Abma en G. Hol-

dijk kon men ruimer over de tolerantie denken, zonder tekort te doen aan de radicaliteit van de theocratie. Tegelijkertijd opereert de partij in een stelsel dat gestoeld is op de vrijheid van godsdienst. De interne en externe discussies over de (on)mogelijkheid van een bijbels-theocratische overheidsvisie zullen dan ook niet verstommen. Een eenduidige visie zal echter lastig te formuleren zijn zolang de partij te maken heeft met flanken die nauwelijks met elkaar in gesprek zijn. De problematiek van de godsdienstvrijheid blijft dan zeker onopgelost. Misschien is de SGP wel gedoemd om in die spanning te blijven leven.

¹ A.A. Kluvel, *Gewetensvrijheid in het geding. Het relationele geweten ondervraagd*; uitgeverij De Banier, Apeldoorn 2017, 279 blz.; € 14,95 (binnenkort verschijnt een tweede druk).

² Kluvel, *Gewetensvrijheid in het geding*, p. 82.

³ Kluvel, *Gewetensvrijheid in het geding*, p. 108.

⁴ *Reformatorsch Dagblad*, 16 mei 2017.

⁵ Kluvel, *Gewetensvrijheid in het geding*, p. 207.

⁶ *Nederlands Dagblad*, 8 september 2017.

⁷ Kluvel, *Gewetensvrijheid in het geding*, p. 243.

⁸ M.J. Kater, *Tolerantie in balans. Tussen drang en dwang van individu en collectief*; uitgeverij De Banier, Apeldoorn 2017, 186 blz.; € 14,95.

⁹ Kater, *Tolerantie in balans*, p. 150.

¹⁰ Kater, *Tolerantie in balans*, p. 153.

¹¹ Kater, *Tolerantie in balans*, p. 163.

¹² Kater, *Tolerantie in balans*, p. 169.

¹³ Kluvel, *Gewetensvrijheid in het geding*, p. 112, 113.

¹⁴ A. Verwijs stelt in het blad *In het Spoor* dat het SGP-hoofdbestuur in zijn publicatie *Gerechtigheid verhoogt een volk* op een 'zeer wezenlijk' punt het Bijbelse spoor heeft verlaten door aan niet-gereformeerden het houden van publieke bijeenkomsten toe te staan. Er is sprake van vermindering van artikel 36 en de daaruit voortvloeiende schending van Gods eer door aan alle gezindten publieke godsdienstvrijheid toe te staan, een van de voornaamste redenen om naast de ARP en de CHU de SGP op te richten 'De eerlijkheid gebiedt dan ook te zeggen dat er nu, bijna 100 jaar later, bestaansrecht is voor een voluit gereformeerde partij naast de SGP' (*In het Spoor*, 2016, p. 248).

Het leren gebruiken van ICT is een van de zogenaamde *21st century skills*. Vaak wordt dit gepresenteerd als dat digitale middelen worden ingezet, niet *hoe* die middelen moeten worden gebruikt. Te veel informatie kan een zodanige 'druk van de beleving' geven die zo sterk is dat daardoor andere ervaringen kunnen worden ondermijnd.

Mr. Corry-Anne van der Tang-Everse, redactielid

Gevraagd: politieke visie op digitalisering onderwijs

Onderwijs in tijden van digitalisering

Ad Verbrugge & Jelle van Baardewijk

Uitgeverij Boom
Amsterdam 2017
320 blz., € 24,90

De filosofen Verbrugge en Van Baardewijk bekijken de rol van ICT in het onderwijs graag vanuit een breder perspectief. Ze staan niet neutraal tegenover technische middelen, maar analyseren dat elk middel zijn eigen boodschap heeft en 'onze verhouding tot onszelf, de natuur en medemensen transformeert.' Te veel informatie kan een zodanige 'druk van de beleving' geven die zo sterk is dat daardoor andere ervaringen kunnen worden ondermijnd. De integrale ontwikkeling van de gehele persoonlijkheid, de

vorming die mede in het onderwijs plaatsvindt, komt dan in de knel. Zo staat de erosie van de kunst van het lezen bepaalde vormen van kennisverwerving in de weg. Daarom stellen de auteurs de filosofische vragen: wat brengt de digitale revolutie nu daadwerkelijk teweeg in ons leven, denken en onderwijs? Wat is tot nu toe succesvol in de digitalisering van het onderwijs? Wat blijken valkuilen? Het boek voert met deze kritische houding een kruistocht 'tegen de manie van een grenzeloze implementatie van ict in ons onderwijs.'

De bekende Britse psychiater Theodore Dalrymple heeft een interessante bijdrage aan de bundel geleverd, die ook verscheen in de *Groene Amsterdammer*. Hij analyseert welke invloed van het leven achter schermen heeft op jongeren. Beeldschermen hebben een dwangmatige aantrekkingskracht, zo schrijft hij. Ze schieten als paddenstoelen uit de grond, vooral in wachtruimtes. Je moet moeite doen om je ogen er niet aan te laten plakken. Toch blijken

kinderen na twee weken zonder schermpjes gelukkiger en tevredener met hun leven dan hun leeftijdsgenoten zonder digitaal dieet. Sterker nog: continu amusement door games en films leidt tot verveling en uiteindelijk permanente oppervlakkigheid, stelt Dalrymple. Kinderen moeten gevormd worden om de kennis van het scherm om te zetten in toepasbare kennis voor het dagelijkse leven. Het komt neer op *Bildung*, iets waar meerdere auteurs van het boek lyrisch over zijn.

Voor politiek-filosofen is het hoofdstuk met de veelzeggende titel 'Nieuw Babylon nog steeds in aanbouw', waarin Sebastien Valkenberg het ontzag van beleidsmakers voor technologie beschrijft, erg interessant. Vanuit de politieke filosofie zijn er doelen te definiëren voor het gebruik van de middelen, maar dat wordt in de beleidsvorming geheel achterwege gelaten. Politieke visievorming op dit onderwerp is broodnodig, zo blijkt wel. Dit boek geeft een stimulans daartoe.

Guido de Brès-Stichting
Wetenschappelijk Instituut SGP

Lees onze politieke visie op vorming in het hoger onderwijs!

bestel nu op www.sgp.nl/webshop

Vrijheid tot uniformiteit?

De vrijheid van onderwijs geldt ook voor hogescholen en universiteiten. Zo geven de Vrije Universiteit, Radboud Universiteit en de Universiteit van Tilburg bijzonder onderwijs. De van oudsher christelijke signatuur stempelde het universitaire onderwijs.

In de stichting van de Vrije Universiteit bereikten de antirevolutionairen alsnog hun oorspronkelijke ideaal: een instituut vrij van kerk en staat. Wetenschappers waren onafhankelijk in denken, vrij van kerkelijke dogmatiek en staatsinmenging. Maar de wetenschapper moest 'den inhoud zijner wetenschap door het licht van den Christus laten beschijnen', schreef Kuiper. De achterban collecteerde driftig.

Ook bijna alle hogescholen dragen het label bijzonder onderwijs. Je zou verwachten dat met zoveel bijzondere instellingen de diversiteit van het aanbod en het kritisch bevragen van elkaars onderzoek en onderwijs groot is. Verschillende levensbeschouwingen binnen de Nederlandse samenleving zouden tot uitdrukking kunnen komen in onderling respect. De naam van Jezus Christus is echter verdwenen van proefschriften, uit statuten en in Studia Generale. En vaak overheerst echter één wetenschappelijke theorie of één onderwijsvorm. Vrijheid wordt gelijkheid.

Het groene VU-spaarbusje heeft ondertussen stuivertje gewisseld met overheids-subsidie. En wie betaalt, bepaalt. Een grote geldschieter van universiteiten is de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO). Er is een run op die subsidiepotten, waaraan bijna alle wetenschappers genoodzaakt zijn mee te doen. Je moet topwetenschapper zijn, wil je kans maken. En topwetenschapper ben je als je onderzoek doet binnen een topsector, al eerder toponderzoek hebt gedaan en een top impactscore van publicaties hebt. Allemaal top en allemaal eenheidsworst. De dictaat van het economisch rendement heerst alom. Zo vissen theologie en filosofie vaak achter het net. De uniformiteit, de kritische gemeenschap, is gedegradeerd tot uniformiteit, een gemeenplaats.

Differentiëren in drievoud, was ooit het devies. Differentiëren in levensbeschouwing, in methode en in financiering, is nu het advies.

Mr. Corry-Anne van der Tang-Everse

Zicht

- Zicht, 43e jaargang (2017) nr. 3
- ISSN 0167-2150
- Het tijdschrift Zicht is een uitgave van de Guido de Brès-Stichting, het Wetenschappelijk Instituut voor de SGP.
- Zicht stelt zich ten doel de bevordering van een wetenschappelijk verantwoorde benutting van actuele politieke en maatschappelijke ontwikkelingen, in het licht van de bijbelse grondslagen en reformatische levensbeschouwing. Het tijdschrift is opiniërend en thematisch van karakter.

Redactie

- A. van Dijk MSc
- H. Kik
- Ir. J. Maljaars
- B. Provoost MSc
- Drs. J.A. Schippers (secretaris en eindredacteur)
- Mw. mr. C.A. van der Tang-Everse
- Dr. K. van der Zwaag (voorzitter)

Adviesraad

- Ing. J.J. van Burg MSc
- Mw. E. Abbey-van Doorn MA
- Mw. R.A. Hoogendoorn-Heijboer
- J.M. ten Hove MA
- Dr. ir. H. Kievit
- Drs. J.D. Veldman
- Drs. P.J. Verheij RA

Redactieadres

Wetenschappelijk Instituut voor de SGP
Dinkel 7, 3068 HB Rotterdam
E-mail: wi@sgp.nl
Internet: wi.sgp.nl

Bestuur Guido de Brès-Stichting

- Dr. R. Bisschop
- Dr. ir. J.S. van den Brink (secretaris)
- Dr. A. Goudriaan
- Mr. A. Klaassen (voorzitter)
- Ir. L. de Knecht
- Dr. J.J. Meeuse
- Mw. dr. M. Verduijn
- Prof. dr. ir. W. de Vries
- J.J. Zoeteman RA (penningmeester)

Bijdragen en auteursrechten

- Lezersbijdragen zijn van harte welkom. Graag vooraf auteursrichtlijnen en informatie over het redactiebeleid opvragen via het redactieadres.
- De auteursrechten voor de bijdragen in dit tijdschrift berusten bij de uitgeefster. Auteurs schrijven op persoonlijke titel.
- Aanbevolen citeerwijze: Zicht, 2017-1, p. 1

Recensies

- Boeken ter recensie zenden aan het bovengenoemde redactieadres.
- Ter recensie aangeboden boeken worden niet geretourneerd.

Abonnementenadministratie

- Wetenschappelijk Instituut voor de SGP
t.a.v. mw. S.E. van der Elst-Vijfhuizen
Dinkel 7
3068 HB Rotterdam
telefoon 010-7200785
E-mail: wi@sgp.nl
- IBAN: NL04 RABO 0310 5325 82
t.a.v. Guido de Brès-Stichting
te Rotterdam

Abonnementen

- De prijs voor een jaarabonnement bedraagt € 21,50 (vier nummers); studenten/SGP-j leden € 12,50. De prijs van een los nummer is € 7,00 (excl. verzendkosten).
- Guido-donateurs zijn automatisch abonnee van Zicht. De minimumdonatie bedraagt € 50,00 per jaar; studenten/SGP-j-leden € 25,00. Naast het tijdschrift Zicht ontvangen donateurs alle overige publicaties van het Wetenschappelijk Instituut voor de SGP.
- Een abonnement kan elk kwartaal ingaan. Abonnementen en donateurschappen worden jaarlijks automatisch verlengd, tenzij voor 1 december een schriftelijk bericht van opzegging bij de administratie is ontvangen.

Advertenties

Advertentietarieven zijn op aanvraag beschikbaar.
E-mail: wi@sgp.nl

Vormgeving en druk

Grafisch centrum De Toren BV
te Nijkerk

Guido de Brès-Stichting

Wetenschappelijk Instituut SGP

DUIDELIJK

Van der Spek

Financiële Diensten

Gratis Intake gesprek

**Gratis aankoop-
begeleiding**

**Scherpe rente bij
Nederlandse en
Duitse banken**

Herenweg 42 * Postbus 54 * 2750 AB * Moerkapelle
tel: 079-5931241
e-mail: info@spekadvies.nl * www.spekadvies.nl

“Hebben we de moed om tegen de pragmatiek van de kenniseconomie, de terreur van de citomens en de waan van de veranderingsdrang in te gaan om werkelijk klassiek-christelijke Bildung vorm te geven?”

Dr. Ewald Mackay

Lees het hele artikel op **pagina 33**

Guido de Brès-Stichting
Wetenschappelijk Instituut SGP